H
8
S7

Statsvetenskaplig tidskrift
för politik - statistik -
ekonomi

H. Sci
S

1 årg. 1897—98 N:o 2 Februari 1898

Statsvetenskaplig Tidskrift

H
8
S7
årg. 1
no. 2

för

Politik — Statistik — Ekonomi

utgifven af

C. A. Reuterskiöld
Oscar Alin, Hugo Blomberg, Pontus E. Fahlbeck

Prenumerationspris för hel årgång: 6 kr.
Första årgången omfattar profnumret 1897 samt tre häften 1898
Lösnummer af detta häfte kostar 2: 75

UPPSALA
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
(I DISTRIBUTION)

Statsvetenskaplig Tidskrift

hvars första nummer utkom i November 1897, har till uppgift att behandla statsrättsliga och öfver hufvud statsvetenskapliga ämnen af mera aktuell och varaktig betydelse så för vetenskapsmannen som för den enskilde intresserade medborgaren; den kommer att särskildt ägna uppmärksamhet åt svenska, men äfven att sysselsätta sig med allmänt samhälleliga frågor af olika slag. Rent polemiska artiklar i dagens frågor, äfvensom genmälen å litteraturanmälningar införas i regel icke.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *anmälningar* af nyare statsvetenskaplig litteratur. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då redan från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt, såsom af prof. J. Ask, doc. S. Clason, doc. B. H. Dahlberg, prof. D. Davidson, e. o. aktuarien I. Flodström, doc. C. Hallendorff, prof. grefve G. K. Hamilton, prof. R. Hermanson (Finland), aktuarien K. Key-Åberg, doc. R. Kjellén, d:r Johan Leffler, lektor J. F. Nyström, skriftställaren E. Svensén, lektor A. Söderblom, prof. L. Stavenow, aktuarien G. Sundbärg, bankofullmäktigen R. Törnebladh, doc. O. Varenius, jur. kand. T. Åström, kammarrättsrådet J. Östberg m. fl.

Tidskriften redigeras af utgifvarne proff. O. Alin, H. Blomberg, P. Fahlbeck samt doc. C. A. Reuterskiöld, af hvilka den sistnämnde handlägger alla löpande ärenden. Därjämte har redaktionen till prejudikatafdelningen lyckats erhålla löften om fast medverkan af sekreteraren, kammarherre A. Berencreutz, kammarrättsrådet O. Bodin, kanslirådet D. Ekelund, e. o. aktuarien I. Flodström, öfverdirektören grefve H. Hamilton, byråchefen A. Hammarström, expeditionschefen C. F. Holmqvist och kammarrådet G. Thulin.

Tidskriften utkommer med 3 häften om året, i Februari, Maj och Oktober, omfattande minst 12 ark. Prenumerationspriset har f. n. måst bestämmas till 6 kr. per årgång och circa 60 öre per ark vid lösnummerköp. Författare erhålla 25 särtryck af sina resp. uppsatser. Alla meddelanden till tidskriften äfvensom böcker m. m., hvilka önskas anmälda, torde sändas under adress: »Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Uppsala».

Tidskriften kan rekvireras såväl genom *bokhandeln* eller *posten* som ock *direkt hos redaktionen*. Lösnummer säljas endast genom bokhandeln.

Uppsala i Januari 1898.

Om åtalsrätt och svarandeplikt i tryckfrihetsmål.

Af

Docenten **C. A. Reuterskiöld.**

När den svenska tryckfrihetsförordningen * talar om "mål angående förbrytelser mot denna lag", sammanfattar den därmed alla dessa mål till en särskild grupp, underkastad TF:s uteslutande herravälde — något som dock icke hindrar, att TF själf kan för vissa fall hänvisa till andra lagars bestämmelser, såsom stode dessa i TF själf. Från dylika *tryckfrihetsmål i vidsträckt mening* kan man särskilja *egentliga tryckfrihetsmål* eller sådana, som angå missbruk af tryckfriheten d. v. s. hafva afseende på innehållet i tryckt skrift. Men äfven inom gruppen tryckfrihetsmål i vidsträckt mening finnas särskilda grupper. Sådana äro: mål angående själfva *utgifvandet eller föryttrandet* af tryckt skrift i annan ordning än TF medger, och hvad därmed sammanhänger; de s. k. *ordningsmålen*, hvilka dock endast i afseende på behandlingssättet äro sinsemellan likartade; slutligen mål rörande *ämbetsförbrytelser* mot TF. Ännu en kategori, nämligen *eftertrycksmål*, rörande brott mot litterära äganderätten, fanns ursprungligen i TF omnämd, och ehuru den samma genom 1876—77 års lagstiftning numera är ur TF utbruten, saknas dock ingalunda fortfarande ett visst samband dem emellan. — Grupperingen af tryckfrihetsmål enligt svensk rätt har sin naturliga motsvarighet vid gruppering af tryckfrihetsåtal och blir af särskild betydelse just vid fråga härom, enär olika regler, såsom i det följande skall visas, måste tillämpas alltefter målets och åtalets beskaffenhet.

* * *

Åtalsrätten kan i tryckfrihetsmål liksom eljest vara offentlig eller privat. I fråga om *offentligt* åtal innehåller TF § 4: 5 den allmänna re-

* I det följande betecknad med TF.

geln, att justitiekansleren, som enligt § 27 i regeringsformen är "konungens högste ombudsman", dels efter anmälan från justitiedepartementets chef, dels af eget initiativ skall själf eller genom ombud beifra förbrytelser mot TF. Liksom för öfrigt hela TF afser äfven detta stadgande närmast de egentliga tryckfrihetsmålen, men formuleringen är dock så allmänt hållen, att man måste anse det samma tillämpligt på tryckfrihetsåtal öfver hufvud. Uppenbart är nämligen, att TF:s § 4 i sin helhet är ämnad att gifva alla erforderliga föreskrifter rörande "bevakningen öfver skrifters lofliga allmängörande", d. v. s. öfver tryckfrihetsförordningens noggranna efterlefnad i alla dess delar. Till yttermera visso har TF § 4: 5 uttryckligen själf förklarat sig omfatta hvarje tryckfrihetsmål, hvarom inga andra särskilda bestämmelser gifvits; det heter ju: "så snart *någon* förbrytelse *mot denna lag* blifvit etc.", och i TF § 4: 3 talas likaledes om "*alla* de tillfällen, då chefen för justitiedepartementet anser förbrytelser *emot denna lag* sig yppa". Härtill kommer, att TF icke innehåller någon som helst annan allmän regel rörande offentligt tryckfrihetsåtals anställande eller angående rätten att anordna dylikt åtal, hvadan äfven på denna grund, enär TF § 4 tydligen är ämnad att vara uttömmande, dess moment 3 och 5, sammanställda med specialstadgandena i TF § 5: 8 måste blifva allena bestämmande rörande grunderna för publikt åtal i tryckfrihetsmål.

Åtal å det allmännas vägnar skall således i regel anställas af justitiekansleren eller på hans uppdrag af tillförordnad aktor. En särskild fråga blir då, huruvida denna justitiekanslerens åtalsrätt äfven är exklusiv, och exklusiv såväl uppåt som nedåt. Att den i *egentliga* tryckfrihetsmål måste vara exklusiv nedåt, d. v. s. utesluta underordnade allmänna åklagare från rätten att på egen hand och utan särskildt uppdrag anställa åtal, följer ganska otvetydigt af TF § 5: 8; och att det samma gäller äfven med hänsyn till *öfriga* tryckfrihetsåtal, torde vara uppenbart, om man fasthåller, att TF § 4: 1, 3, 5 handla om tryckfrihetsåtal i allmänhet. Det är enligt TF § 4: 1 chefens för justitiedepartementet ombud i orterna, som äro tryckfrihetens närmaste öfvervakare, men dessa äga icke att själfva anställa åtal, utan detta tillkommer justitiekansleren, som skall "dessutom för egen del genom vederbörande ombud, öfver trycktrihetens lagliga bruk tillbörlig uppsikt hafva". Att han detta skall "för egen del", betyder att han, själf och självständigt, har bestämmanderätt rörande åtal; att åter föremålet för hans uppsikt är "tryckfrihetens lagliga bruk", betyder att allt, som angår tillämpningen af gällande bestämmelser i fråga om rätten att trycka eller låta trycka och att allmängöra skrifter, ej blott att framlägga skrifter af det eller det innehål-

let, faller under hans tillsyn; att slutligen denna uppsikts- och åtalsrätt skall utöfvas "*genom* vederbörande ombud", betyder, att dessa ombud — hvarmed torde menas dels underordnade allmänne åklagare, dels möjligen de i TF § 4: 1, 2 nämnda särskilda ombuden: här talas nämligen ej om t. ex. "hans" utan om "vederbörande" ombud — icke hafva någon åtalsrätt "för egen del", utan blott skola underlätta och möjliggöra justitiekanslerens verksamhet. Justitiekanslerens åtalsrätt är alltså i *alla* tryckfrihetsmål exklusiv nedåt; underordnade fiskaler, polismyndigheter och t. o. m. K. Bef:de äga ingen annan rätt än den att hos justitiekansleren anmäla en förbrytelse mot TF och hemställa om åtals inledande. De äro således äfven fria från eventuellt ansvar för rättegångs anställande i oträngdt mål, men naturligtvis ej från ansvar för det *sätt*, hvarpa de utfört ett åtalsuppdrag.

Detta har äfven i praxis antagits: se referat n:o 91 i *Nytt Juridiskt Arkiv* 1884 afd. I: 319. Stadsfiskal, som i egenskap af allmän åklagare af eget initiativ yrkat ansvar för kvarstadsbrott enligt TF § 4: 9, förklarades obehörig att föra talan, enär han ej visat sig hafva erhållit särskildt förordnande enligt TF:s föreskrifter. Detta var ock på ofvan anförda grunder och enligt den för honom gällande instruktion riktigt. Däremot hade icke såsom grund kunnat åberopas t. ex., att TF § 4: 9 stadgat "samma ansvar som författaren" och "förbrytelsens umgällande efter enahanda grunder". Saken är nämligen den, att härmed har blott straffets art och storlek på visst sätt angifvits, men intet bestämts angående förfaringssättet, ja ej ens straffet gjorts beroende däraf, huruvida i hvarje enskildt fall åtal mot den konfiskerade skriftens författare är anställdt, än mindre att det ledt till dennes fällande, och ej heller däraf, huru dennes straff in concreto kan eventuellt bestämmas. Kvarstadsbrottet skall tvärt om i hvarje fall beläggas med straff och detta straff utmätas antingen efter de "enahanda grunder", som bort, därest kvarstadsbrytaren varit författare, bestämma straffet för honom såsom författare, eller möjligen efter de "enahanda grunder", enligt hvilka den faktiske författaren borde anses straffskyldig, så vida han ej efter åtal frikändes.

En annan fråga är, om justitiekanslerens åtalsrätt äfven är exklusiv uppåt, d. v. s. om alls ingen annan, ens högre eller jämnställd, myndighet må besluta allmänt åtal i tryckfrihetsmål. De myndigheter, som här skulle kunna ifrågakomma, vore Kongl. Maj:t, chefen för justitiedepartementet och justitieombudsmannen.

Enligt sin instruktion af 29 Nov. 1878 § 4: 1 är justitiekansleren skyldig att "utföra eller låta utföra . . . de åtal mot ämbetsmän och enskilde, som Kongl. Maj:t finner böra anställas". Befallning härom meddelas genom utfärdad remiss eller protokollsutdrag och att en dylik befallning, en gång gifven, skall utan all pröfning af dess rättmätighet ovillkorligt verkställas, lärer i regel vara självklart: har Kongl. Maj:t därigenom öfverskridit sin befogenhet, så blir det konstitutionsutskottets ensak att härom göra anmärkning. Frågan blir då den: har Kongl. Maj:t, eller har han icke, rätt att med-

dela befallning om tryckfrihetsåtals anställande? Klart är till en början, att åtal enligt TF § 3: 4, 5, eller när kunglig person kan anses som målsägande, icke bör äga rum "utan att konungen därtill lof gifver", såsom af straffl. kap. 9: 6 framgår; TF § 3: 4, 5 hänvisar nämligen till "allmän lag", hvartill för öfrigt kommer analogien med TF § 4: 5 sista punkten rörande målsägandes åtalsrätt.

I *Bihanget* till samtliga riksståndens protokoll vid 1840 års riksdag, 2:dra saml., 1:sta afd. 4:de bandet sid. 82 ff. finnes en vidlyftig undersökning angående tillämpligheten på TF af det K. Bref af 1777, som numera delvis motsvaras af straffl. kap. 9: 6. Rörande sättet för konstaterande däraf, att konungens samtycke meddelats i laga ordning (= i statsrådet), kan hänvisas till det under n:o 106 i NAUMANN's Tidskrift för lagstiftning m. m. 1869 sid. 731 anförda rättsfall.

Skall emellertid konungens rätt i nämnda speciella fall kunna utsträckas äfven till andra, så förutsätter detta ett uttryckligt eller åtminstone tydligt underförstadt stadgande i TF själf. Ett sådant fall kunde möjligen anses ligga i TF § 3: 9, men då detta lagrum icke blott icke hänvisat till "allmän lag" i allmänhet, utan rent af inskränkt hänvisningen till straffl. kap. 8: 28 med bortseende från 8: 29, så blir riktigast att förneka behofvet af konungens samtycke för åtal i detta fall.

Högsta Domstolen har äfven godkänt denna uppfattning; se ref. n:o 46 i *Nytt Juridiskt Arkiv* 1878 afd. I: 149.

I öfrigt talar TF icke om och förutsätter ej heller någon Kongl. Maj:ts åtalsrätt. Däremot synes den samma åtminstone i ett fall alldeles bestämdt utgå från den uppfattning, att Kongl. Maj:t icke kan befalla åtal i tryckfrihetsmål, således ej heller därom fatta beslut. I TF § 5: 13 stadgas nämligen, att om en skrift på diplomatisk väg anmäles hos konungen såsom föranledande missnöje hos främmande makter, så äger konungen att "därom efter sakens och omständigheternas beskaffenhet i nåder förordna", d. v. s. han tyckes hafva full makt att i saken besluta. Detta antydes äfven genom ett uttryckligt medgifvande för honom att anordna sekvester och indragning genom chefen för justitiedepartementet eller justitiekansleren, "hvarmed förhålles", heter det vidare, "på sätt, som angående beläggande med kvarstad här ofvanför stadgadt finnes". Men här göres det märkliga tillägg, att om "den af förenämnda ämbetsmän, som om verkställigheten (: af indragningen etc.) erhåller konungens nådiga befallning, *icke hänvisar* skriften *till åtalande*", så skall bemälde ämbetsman "genast *ovägerligen* (= utan hänsyn till befallningen och utan dröjsmål eller vidare pröfning) infordra tryckfrihetskommittéens utlatande om den ifrågavarande skriften". Kongl. Maj:t förutsättes här tydligtvis sakna rätt att befalla åtal,

under det att justitiedepartementets chef resp. justitiekansleren tillerkänts fri pröfningsrätt i fråga härom, d. v. s. rätt att underlåta åtals anställande, äfven om Kongl. Maj:t skulle önska eller påbjuda motsatsen. Under sadana omständigheter lärer det blifva svårt att åt Kongl. Maj:t vindicera någon allmän åtalsrätt i tryckfrihetsmål. Härtill kommer, att frågor om tryckfrihetsåtal näppeligen kunna anses som regeringsärenden. TF § 4 har ju lämnat eller afsett att lämna alla erforderliga principiella stadganden rörande "bevakningen öfver skrifters lofliga allmängörande", men omtalar endast undantagsvis någon rätt för Kongl. Maj:t att besluta i fraga härom. Tvärt om har den i regel lagt beslutanderätten å ett håll, där den icke kunde ligga, om här vore tal om "regeringsärenden" i formell mening, nämligen hos chefen för justitiedepartementet, fordom justitiestatsministern resp. hofkansleren. Det är en 1809 års regeringsform genomgående regel, att Kongl. Maj:t skall själf besluta i alla regeringsärenden och besluta "*i* statsrådet"; undantag finnas visserligen, men bland dessa nämnas icke frågor om tryckfrihetens öfvervakande. Nagon egen beslutanderätt i regeringsärenden hafva konungens rådgifvare icke; däremot förekommer ej så sällan, att en sadan rätt tillkommer dem såsom självständiga ämbetsmyndigheter. Hvad särskildt angår tryckfrihetsatal, torde därför vara uppenbart, att *om* grundlagen lagt beslutanderätt i fråga härom i andra händer än konungens, och än mer, om denna rätt uppdragits at en ämbetsman, som tillika är konungens rådgifvare, så har den eo ipso afhändt Kongl. Maj:t all dylik rätt. Det gäller då att närmare bestämma chefens för justitiedepartementet rättsliga ställning och förhållande vid tryckfrihetsåtal.

Härom heter det i TF § 4: 3: "Men vid alla de tillfällen, da chefen för justitiedepartementet *anser* förbrytelser emot denna lag sig yppa, och så ofta målet ej hör — — —, åligge chefen för justitiedepartementet, antingen han *funnit* kvarstad äga rum *eller endast atal* vid laga domstol, att skriften ofördröjligen och omedelbart till justitiekanslerens laga atgärd öfverlämna." Innebörden af detta stadgande är i korthet den, att justitiedepartementets chef har pröfningsrätt och pröfningsplikt såväl rörande den antagliga faktiska tillvaron af förbrytelser mot TF, som angående åtals anställande med eller utan föregående kvarstad. Därjämte har paragrafen tillerkänt honom i förhållande till justitiekansleren en ställning alldeles motsvarande den, som eljest intages af Kongl. Maj:t: han skall nämligen "ofördröjligen och omedelbart", d. v. s. genast och utan annans (= Kongl. Maj:ts) förmedling eller medverkan, öfverlämna saken till justitiekanslerens "laga åtgärd", *så vida* han dels "anser" ett brott föreligga, dels ock

"finner" atal böra "äga rum". Den "laga åtgärd", hvarom paragrafen talar, består följaktligen, här såsom eljest, i en pröfning och ett beslut från den sistnämndes sida rörande *sättet* för atalets utförande och verkställande, eller med andra ord rörande frågan, huru men ej huruvida åtalet skall utföras. Någon annan pröfningsrätt för justitiekansleren omtalar TF icke; om en sådan funnes, om således justitiekansleren äfven ägde rätt att inställa åtal, som justitiedepartementets chef beslutat, så skulle detta innebära, att en underordnad administrativ myndighet egde pröfningsrätt med afseende på öfverordnads beslut — något som ej gärna är tänkbart. Till yttermera visso stadgas i TF § 4: 5 att, så snart förbrytelse mot TF på nämnda väg blifvit "hos justitiekansleren anmäld, *åligge* den sistnämnde att ofördröjligen låta förbrytelsen genom tillförordnad aktor vid behörig domstol åklaga". Häremot har man visserligen åberopat, att TF § 5: 8 endast öfverlämnat beslutet om kvarstadsläggande åt justitiedepartementets chef och föreskrifvit ett "hänskjutande" därefter af "alltsammans till justitiekansleren, på hvilkens *ytterligare ämbetsåtgärd och ansvar* det *ankommer*, att sådana mål varda enligt denna och allmän lag handhafda". Emellertid är att märka, det TF § 4: 3 genom orden "funnit kvarstad äga rum eller *endast* åtal" tydligen angifvit, att ett kvarstadsbeslut alltid tillika innefattar ett atalsbeslut. Och för en uppmärksam läsare torde det för öfrigt vara tydligt, att orden i TF § 5: 8 "ytterligare ämbetsåtgärd" närmast och naturligast syfta på förordnandet af aktor i laga tid, hvarvid tillägget "och ansvar etc." självklart afser ansvar för försumlighet i tjänsten, d. v. s. ansvar icke för åtal "i oträngdt mal", utan för ett oriktigt, fördröjdt (jfr TF § 5: 15), eller alldeles uraktlåtet (observera tidsbestämmelsen i TF § 5: 8) verkställande af atalet: TF § 5: 8 bestyrker således tvärt om och stryker ytterligare under stadgandet i TF § 4: 3. Förhallandet blir därför, att justitiedepartementets chef äger att med samma makt och myndighet, som eljest, där ärendet vore ett regeringsärende, tillkomme Kongl. Maj:t, besluta om kvarstad och atal utan att dock själf kunna verkställa beslutet; justitiekansleren åter kan icke besluta kvarstad och är skyldig utföra eller låta utföra åtal efter anmälan från chefen för justitiedepartementet, men kan dessutom äfven på egen hand både besluta och utföra eller låta utföra åtal; för öfrigt är han icke pliktig att verkställa befallningar härom från annat håll.

Det återstår dock den möjligheten, att justitieombudsmannen kan hafva konkurrerande åtalsrätt. Justitieombudsmannen skall nämligen enligt § 97 i regeringsformen "i alla afseenden anses lika med konungens justitiekansler", hvarjämte uttryckligen stadgats i TF § 4: 5, att han är "pliktig

att i afseende på *förbrytelser emot denna lag* (= TF) lämna sin ämbetsåtgärd"; men detta allmänna stadgande modifieras väsentligen genom tillägget "enligt de i instruktionen rörande hans befattning med andra mål föreskrifna grunder". I § 22 af denna instruktion — af 1 Mars 1830 — ålägges honom visserligen att "med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga hvad rikets ständer till *skyddande* af tryckfriheten stadgat", men detta, sammanställdt med de i §§ 1—3 "föreskrifna grunderna" för hans allmänna verksamhet, tyder dock därpå, att hans rätt i fråga om tryckfrihetsåtals anställande är begränsad till den grupp af tryckfrihetsmål, som ofvan benämnts: mål rörande ämbetsförbrytelser mot TF. Här äger han en fullt självständig rätt både att besluta och verkställa åtal — huruvida den är med afseende på den åtalades person obegränsad eller ej, skall i det följande närmare undersökas.

I fråga om rätt i allmänhet till offentligt tryckfrihetsåtal är alltså justitiekansleren nedat exklusivt därtill kompetent, men uppåt utsatt för konkurrens dels å alla områden med justitiedepartementets chef, hvars beslut han tillika är skyldig att verkställa, dels i fråga om vissa tryckfrihetsåtal med justitieombudsmannen. I öfrigt tillämpas allmänna lagens stadganden om offentligt åtal och dess utförande

* * *

Ser man härefter något närmare på de olika slagen af offentligt tryckfrihetsåtal, och till en början fäster sig vid *egentliga* tryckfrihetsmål, så finner man i TF § 5: 14 en bestämmelse, att advokatfiskalen i Svea hofrätt skall uppträda såsom publik aktor, därest tryckfrihetskommittéen enligt § 108 i regeringsformen skulle ställas under tilltal. Någon beslutanderätt i fråga om åtalets anställande är dock icke härigenom honom gifven; paragrafen föreskrifver blott, att sedan beslut om åtal i laga ordning fattats, så skall uppdraget att verkställa detta af justitiekansleren lämnas till nämnde advokatfiskal och icke till någon annan. Advokatfiskalen är därefter utan vidare förpliktad att utföra detsamma.

Af öfriga specialgrupper höra de s. k. *ordningsmålen*, enligt TF § 4: 3, 4, under chefens för justitiedepartementet "egen pröfning" såväl i fråga om undersökningsbeslutet som om målets slutliga afgörande. Något åtal i egentlig mening kan således här icke förekomma, utan målen handläggas i administrativ disciplinärväg. Klart är, att här således ej heller kan blifva tal om någon exklusiv angifvarerätt eller -plikt, hvaremot det naturligen i främsta rummet åligger såväl de särskilda ombuden i orterna som justitiekansleren och dennes underordnade att hafva "tillbörlig uppsikt"

öfver TF:s efterlefnad och alltså äfven hos justitiedepartementets chef till hans vidare åtgärd anmäla sådana förbrytelser, som äro att hänföra till ordningsmål.

I praxis har dock angifvaren stundom tillagts åklagares rättigheter, bland annat rätt att anföra besvär — detta oaktadt TF § 4: 4 endast sagt, att en dylik besvärsrätt skall vara den *pliktfällde* "obetagen". I ett af NAUMANN, Sveriges grundlagar, 1866 sid. 565—66 refereradt mål hade justitiestatsministern resolverat, att en gjord anmälan från stadsfiskal rörande ordningsförbrytelse ej föranledde till den anmäldes fällande: stadsfiskalens besvär upptogos ej af högsta domstolen. Däremot har en annan uppfattning skymtat fram i senare tid. Enligt *Nytt Juridiskt Arkiv* 1886 afd. I: 81 ref. n:o 18 har en i ordningsväg pliktfälld person befriats från böterna, sedan angifvaren förklarat sig icke fullfölja det mot klaganden af honom anställda åtal: tydligt är dock, att detta angifvarens beslut alldeles icke bort på saken inverka, da ju ingen annan än chefen för justitiedepartementet kan nedlägga målet, och då eljest ingen bötesbefrielse kan ske af annan anledning än att utslaget varit olagligt; jämför äfven ref. n:o 139 i *Nytt Juridiskt Arkiv* 1897 afd. I: 374.

* * *

Enligt allmänna lagen höra under publikt åtal "alla brott, som ej i lag uttryckligen undantagna finnas"; samma regel har tillämpats äfven af TF. Dessutom är, enligt allmän lag, publik aktor skyldig "utföra atal å brott, som hos honom af malsägande angifves, där brottet ej är sådant, att det endast af malsäganden åtalas må, efter ty i lag stadgadt finnes". Man brukar med hänsyn härtill skilja mellan angifvelse- och egentliga målsägarebrott*. Äfven denna skillnad är, ehuru blott i viss mån, af TF iakttagen.

Hvad först angår de *egentliga tryckfrihetsmalen*, föreskrifves visserligen i TF § 5: 11, att malsäganden "kan begära biträde i rättegangen af kronans ombud", men en dylik begäran är hvarken en angifvelse i egentlig mening, ej heller behöfver den alltid beviljas. För öfrigt stadgas i samma lagens rum i fraga om angrepp mot enskilda personer genom tryckt skrift att "därom må ej annan än rätter målsägande kära, *ej heller* må tillförordnad publik aktor någonsin sådant i sitt käromål upptaga och aklaga". Till följd häraf saknar allmän åklagare i egentliga tryckfrihetsmål den rätt, som eljest gemenligen tillkommer honom, nämligen att, därest en handling innefattar flere brott, hvaraf någotdera hörer under allmänt åtal, äfven åtala de öfriga, "ända att de eljest därifrån undantagna äro". A andra sidan måste en begäran om biträde af publik aktor, sa vidt den samma af justitiekansleren bifalles, föranleda därtill, att samme aktor far en fullt självständig rätt att fullfölja åtalet, äfven om målsäganden skulle vilja nedlägga detsamma.

* En detaljerad uppräkning af dessa finnes t. ex. hos HEDENSKOG, Om offentlig åtalsrätt 1896, sid. 202 ff.

Det är nämligen icke gärna tänkbart, att bifall skulle kunna ges utan att statens intressen i högre grad kräfde den garanti för ett riktigt utförande af atalet, som ligger i ett dylikt förordnande af publik aktor, liksom det ej heller allenast kan vara meningen, att målsäganden i vissa fall skulle erhålla ett af staten lönadt rättegångsbiträde. I ett fall måste man dock anse, att äfven i fråga om egentliga tryckfrihetsåtal angifvelse fordras för atals anställande, hvarvid tillika enskildt åtal är uteslutet. Om nämligen enskild person anser sig förolämpad genom tryckt skrift, för hvilken tryckfrihetskommittéen är ansvarig enligt § 108 i regeringsformen, så kan ej kommittéen, emot stadgandet i TF § 5: 14, af honom atalas, utan enda utvägen är en anmälan hos justitiekansleren jämte begäran om publik aktors biträde; i detta fall torde justitiekansleren vara skyldig att utan närmare pröfning förordna advokatfiskalen i Svea hofrätt att utföra atalet.

Med afseende åter på *öfriga tryckfrihetsmål*, torde den vanliga skillnaden mellan angifvelse- och målsägarebrott kunna fasthållas. Om salunda t. ex. en boktryckare utan författarens tillstånd utsätter dennes namn a tryckt skrift (jfr TF § 1: 8), så lärer detta efter all sannolikhet få betraktas som ett angifvelsebrott dels på grund af brottets omisskänliga likhet med de i straffl. kap. 22: 14 omtalade trolöshetsbrott mot hufvudman, hvaraf följer, att det samma ej kan räknas till målsägarebrotten i inskränkt mening, dels emedan det ej heller kan omedelbart höra under offentligt atal. Hufvudstadgandet angående privat atal finnes för öfrigt i sista punkten af TF § 4: 5: "Enskildt förolämpande äger målsäganden att själf eller genom ombud atala". Hvem som är att anse såsom rätt målsägande, utsäges däremot icke af TF, utan måste man här tillämpa allmänna straffl. kap. 6: 8, att målsägande är "den, emot hvilken brott begånget är eller som däraf förnärmad blifvit eller skada lidit; så ock den, som för den förnärmade eller skadade målsmannarätt äger eller eljest satt är att talan föra". Huruvida den åtalsrätt i allmänhet, som målsäganden på grund af nämnda bestämmelse i TF § 4: 5 erhållit, är exklusiv eller icke, utesluter allmänt åtal efter angifvelse eller icke, detta är en sak, som måste afgöras efter de i hvarje särskildt fall föreliggande omständigheter, alldenstund TF själf härom icke gifvit någon direkt anvisning, utom hvad angår de egentliga tryckfrihetsmålen, hvarom förut talats; TF § 4: 5 säger nämligen icke, att endast målsägande i där nämnda fall har åtalsrätt, blott att han icke är från sådan rätt utesluten.

* * *

Äro flere personer åtalsberättigade, så har hvardera för sig att anställa och fullfölja åtalet alldeles oberoende af de öfriga. Föreligger emellertid från enderas sida åtal af en enda brottslig handling, hvilken innefattar flera brott, så uppstår frågan, huruvida de öfrigas ansvarstalan härmed är konsumerad och de alltså eventuellt blott hafva skadeståndstalan kvar, eller om de fortfarande hafva möjlighet att utöfva hela sin rätt. Enligt allmänna straffl. kap. 4: 1 borde ju i dylika fall blifva fråga om straff endast för ettdera brottet: det hvara svåraste straffet skulle följa; de öfriga brotten åter vore därvid att anse blott såsom försvårande omständigheter. Hafva nu dessa senare vid afdömandet af ettdera brottet icke varit kända, så skulle likväl denna omständighet knappt kunna inverka, alldenstund identitet föreligger såväl i anseende till gärningen som till gärningsmannen, och saken följaktligen är att, med de undantag hvartill rättegångsbalken kap. 17: 32 kan föranleda, anse som definitivt afgjord utan möjlighet till återupptagande. Här inträffar emellertid, att åtalsrätten enligt TF merendels är exklusiv i långt högre grad än eljest är fallet, till följd hvaraf det understundom kan blifva absolut omöjligt att någonsin samtidigt upptaga och afdöma mer än ett af de i gärningen innefattade brotten. Och dessutom innehåller TF § 5: 15 ett stadgande, som gör frågan än mera invecklad, da det där heter att tryckfrihetsmål skola, "vid alla tillfällen då fråga kunde uppsta om flere olika brotts bestraffning, *särskildt behandlas*, äfvensom den brottslige i alla de fall, da han ej redan gjort sig saker till dödsstraff eller straffarbete på lifstid, skall *särskildt underga* den bestraffning, som han, *enligt denna lag*, sig adragit". Till en början synes vara klart, att genom sista delen af denna paragraf föreskrifvits särskildt verkställande af straff ådömdt enligt TF, och särskildt af straff enligt annan lag, d. v. s. att i regel någon sammanläggning eller förening af straff enligt TF med andra straff icke får ske, hvaremot ingenting stadgats angående möjligheten af förening eller sammanläggning af flere samtidigt och blott enligt TF ådragna straff. Att en dylik förening är tillåten, torde framga dels däraf, att TF icke förklarat sig i detta afseende vilja afvika från allmän lag, dels indirekt däraf, att numera på grund af TF § 5: 15 sista momentet bötesstraff enligt TF skola förvandlas efter allmän lag, ehuru förvandlingen ursprungligen skedde efter därifrån afvikande grunder. Ändringen genomfördes vid nya strafflagens antagande och meningen torde då hafva varit att äfven i allmänhet låta dennas principer blifva i hufvudsak bestämmande för TF: da emellertid förut något stadgande i TF ej funnits — och näppeligen heller erfordrats — angående olika tryckfrihetsstraffs förening eller

sammanläggning, så behöfde paragrafen i detta stycke icke förändras, enär de allmänna reglerna såsom sådana, låt vara att dessa materiellt sedt nu blefvo andra, fortfarande borde tillämpas; däremot erfordrades en ändring i fråga om förvandling af tryckfrihetsstraff, ty härom innehöll verkligen TF särskilda regler. Förhåller det sig på detta vis, så blir äfven tydligt, att paragrafens första del också afser förhållandet mellan tryckfrihetsmål och andra mål, icke mellan flere särskilda tryckfrihetsmål. Detta framgår dessutom af formuleringen, att "alla mål, angående förbrytelser *mot denna lag*" skola behandlas särskildt, så snart "fråga kunde uppstå om flere *olika* brotts bestraffning", d. v. s. brott, som icke äro brott "mot denna lag". Emellertid måste man häri göra en modifikation. Saken är nämligen den, att TF i allmänhet närmast tänkt blott på egentliga tryckfrihetsmål, och särskildt afsett att påskynda och isolera dessa, i synnerhet som den följande processuella behandlingen här delvis är en annan än den i allmänhet vanliga. Med hänsyn härtill torde man alltså nödgas påstå, att TF § 5: 15 äfven bör tillämpas, så snart samma gärning innebär både ett egentligt och ett allmänt tryckfrihetsbrott, äfvensom ex analogia då samma gärning visserligen blott innefattar flere egentliga tryckfrihetsbrott, men dessa dock äro exklusivt åtalbara af alldeles olika personer. Hvartdera brottet måste nämligen i thy fall såväl särskildt åtalas som, äfven om samtidiga åtal ägde rum, särskildt af olika jury'er bedömas; grunden är i båda fallen densamma. Liknande torde äfven gälla i de fall, då TF:s stadganden om exklusivt forum behöfva tillämpas.

1 NAUMANN's edition af Sveriges grundlagar, 1866, sid. 535–36 redogöres för ett mål angående olofflig publikation af vissa olikartade akter utgifna i två samlingsband "Handlingar rörande Sveriges . . . historia". Åtal anställdes af publik aktor, och invändning därom, att åtalsrätt rörande vissa i åtalet inbegripna enskilda bref ej tillkomme annan än målsäganden, ogillades — med rätta, enär TF ej stadgat någon exklusiv åtalsrätt i detta fall. Den tilltalade fälldes sedermera till böter, särskildt för offentliggörandet af vissa statsrådsprotokoll och hemliga utskottets handlingar, särskildt för de enskilda bref ven och särskildt för några ministeriella handlingar. Prejudikatet förekom visserligen före nya strafflagens antagande, men saknar ej fortfarande ett visst intresse. Bedömd från *nutida* rättståndpunkt torde domen få anses oriktig, dels, emedan statsrådsprotokollen och hemliga utskottets handlingar ingalunda äro sinsemellan af "enahanda beskaffenhet" mer än t. ex. hvardera slaget af dessa och de ministeriella handlingarna sins emellan, dels enär här icke förelåg mer än en enda straftbar handling: utgifvandet af nämnda aktstycken — på sin höjd två handlingar: utgifvandet af hvardera volymens aktstycken. Just detta utgifvande af tryckt skrift är den handling, som medför ansvarsskyldighet, oafsedt huruvida blott detta faktum i och för sig är rättsstridigt, eller huruvida vissa moment däraf och huru många moment så äro eller icke äro, oafsedt alltså huru många särskilda moment handlingen innefattar. Enligt prejudikat från senare tid — se *Nytt Juridiskt Arkiv* 1894 afd. I: 262 ref. n:o 78 — har tidningsutgifvare fällts för en i olika afseenden brottslig artikel till ett straff; dock ansåg hofrätten särskilda straff böra ådömas, och tre justitieråd gillade underrättens mening, blott emedan ej afgöras kunde (till följd af behandlingssättet), "hvilka

uti den atalade artikeln begagnade uttryck ansetts innefatta" särskilda förseelser och "vid sådant förhållande artikeln måste bedömas såsom utgörande allenast en handling". Riktigast torde emellertid ha varit att i hvarje fall anse blott en handling hafva förelegat, hvars beskaffenhet närmare bestämdes af artikelns eget innehåll: de särskilda uttrycken blifva då, för så vidt blott en åklagare kan uppträda, att betrakta allenast som försvårande eller förmildrande omständigheter.

* * *

Öfvergår jag härefter till frågan, m o t h v e m ett tryckfrihetsåtal rätteligen skall riktas, så gäller med afseende på *egentliga tryckfrihetsmål*, som bekant, i Sverige systemet med successiv och uteslutande ansvarighet. Dock är ej härmed frågan till fullo besvarad; svaret måste blifva olika i olika fall, beroende af de föreliggande särskilda omständigheterna, såsom skriftens periodicitet, tryckningslandet m. m.

Är således till en början skriften *icke-periodisk och tryckt inom Sverige*, så utfaller dock svaret olika, allt efter som *boktryckarens namn etc. är utsatt* eller ej. I förra fallet skall, på grund af TF § 1: 8, jämförd med TF § 5: 6, boktryckaren åtminstone inkallas för att upplysningsvis höras och aflämna namnsedel rörande författaren eller den som eljest enligt TF § 1: 7 bör såsom sådan svara. Är det åter klart, att boktryckaren är omedelbart ansvarig för skriftens innehåll, t. ex. efter sista punkten af 3:dje stycket i TF § 1: 5, så kan och bör han själf genast instämmas såsom svarandepart. I hvarje fall skall han personligen infinna sig för rätten, TF 5: 6; och mot honom kommer åtalet alltid att till sist riktas, därest han ej framlägger en i laga ordning tillkommen och i laga skick befintlig namnsedel, eller vederbörande författare, resp. den enligt TF i författares ställe star, själfmant anger sig inför domstolen. Dock kan han i stället, liksom äfven författaren resp. namnsedelvittnena, undgå åtalet genom att uppvisa ett sådant skriftligt yttrande af tryckfrihetskommitteen, hvarom § 108 i regeringsformen stadgar.

Angående åtal af namnsedelvittnen är ref. n:o 84 i *Nytt Juridiskt Arkiv* 1883 afd. I: 251 ganska upplysande. Författaren var i laga ordning upptäckt och åtalad samt hade ingått i svaromål, men sedermera uteblifvit utan att kunna anträffas. Åklagaren begärde då stämning å namnsedelvittnena, men detta afslogs och målet mot författaren förklarades beroende på vidare anmälan. Hofrätten upptog ej målet, enär underrätten ej ansågs hafva slutligt skilt sig från det samma, och högsta domstolen gjorde häri ingen ändring. Dock hade ett hofrättsråd och tva justitieråd uttalat, att utslaget bort pröfvas i hvad det rörde namnsedelvittnena. Dessa afvikande ledamöters åsikt lärer ock få anses riktig, enär dels utslaget i nämnda afseende tvifvelsutan var slutligt, dels för öfrigt här ej kunde vara fråga om flere parters inkallande att tillika med författaren svara. Ansvar kunde nämligen ej yrkas å namnsedelvittnena utan att först åtalet mot författaren nedlagts, och å andra sidan måste detta anses hafva eo ipso skett genom framställandet af nämnda ansvarsyrkande. I själfva verket förelåg således två af hvarandra i viss mån oberoende mål. Om verkan af själfangifvelses

återkallande, se prejudikat n:o 2 i NAUMANN's Sveriges Grundlagar 1866 sid. 534. Klart synes mig vara, att ingen självfangifvelse kan utan vidare tagas för god, åtminstone ej om den af åklagaren eller af annan, hvilken som helst, bestrides och detta bestridande styrkes; tillfälle till dylikt styrkande bör alltid medgifvas.

Saknas åter boktryckarenamn m. m. å skriften, så måste enligt TF § 1: 12 föryttraren instämmas. Emellertid finnas i regel flera föryttrare, och alla kunna ju ej stämmas. Då det dock helt allmänt heter: "Föryttrar *nagon* etc.", torde däraf följa, att hvilken som helst af dem kan gripas för hufvudet — något som före 1870 var ännu tydligare, enär föryttrare då uttryckligen voro, åtminstone i vissa fall, likställda med boktryckare, d. v. s. föryttrare behandlades som boktryckare. Enligt nyssnämnda lagrums äldre lydelse skulle nämligen en hvar, som ville offentligen försälja tryckalster, "på sätt om boktryckeriers anläggning stadgadt är, *och vid samma ansvar*" göra anmälan därom, d. v. s. om sådan anmälan försummats och en föryttrad bok sedan åtalades, så skulle föryttraren *jämte* författaren svara för innehållet. Saknades därjämte boktryckarenamn a skriften, så var tydligen möjligheten att få reda på författaren betydligt mindre, men äfven då torde föryttraren mäst svara såsom boktryckare, äfven om han ej uraktlåtit anmälan, enär dennes ansvar här endast är subsidiärt och således mindre än det nyssnämnda, ehuru lika mycket eller lika litet självförvälladt. I intet fall lärer dock i sistnämnda händelse flere än en föryttrare böra fällas till ansvar för innehållet i en och samma föryttrade skrift: detta skulle strida mot TF:s princip om successiv och uteslutande ansvarighet. Hvem af dem är emellertid i så fall i första hand ansvarig? Härpa ger TF intet direkt svar, men af sakens natur tyckes följa, att den, som står författaren, resp. boktryckaren, närmast d. v. s. är principal föryttrare, också bör svara framför den sekundäre, alltså framför andra- och tredje-hands föryttrare; med andra ord, förlagsbokhandlare svarar före sortimentsbokhandlare och denne före sina egna afnämare-föryttrare. Hvarje instämd föryttrare måste därför å andra sidan äga rätt att leda ansvaret ifran sig genom uppgifvande af sin förlagsman. I hvarje fall bör han kunna instämma denne såsom vittne i fråga om författarens resp. boktryckarens namn; men då äfven han själf, strängt taget, till en början blott är vittne, så äro de båda likställde, hvaraf åter, enär förlagsmannen är minst lika mycket subsidiärt ansvarig och ansvaret dessutom till sin natur är successivt, följer, att åklagarens plikt eventuellt är att rikta anklagelsen just mot förlagsmannen, ehuru han från början instämt den sekundäre föryttraren. Samma resultat framgår ock af TF själf, som med termen "föryttrare" just afsett den principala föryttraren. Den talar nämligen i § 1: 12 om författares resp. *för-*

läggares rätt att "*själf eller genom* andra *föryttra*" sina ägande skrifter, och gör därmed ej blott förläggaren till föryttrare utan förklarar honom dessutom såsom sådan i första hand ansvarig, då det torde få anses klart att här både principalen och ombudet (= den, "genom" hvilken föryttrandet sker) förbrutit sig, särdeles som principalen mer än ombudet kan och bör antagas känna till lagens stadganden. Äfven om den sekundäre föryttraren skulle hafva köpt och betalt sina till föryttrande innehafda exemplar, d. v. s. är till dem ägare ej blott kommissionär eller ombud, så måste han ändock betraktas såsom sadant, alldenstund hufvudvikten ej ligger därpå, att det eller det exemplaret, utan därpå att skriften såsom litterär produkt afyttrats, och till denna är han icke ägare, enär skriften fortfarande är författaren resp. förläggaren "i följd af sådan egenskap tillhörig". Den principale föryttraren kan emellertid befria sig, om han upptäcker boktryckaren resp. författaren: samma rätt har för öfrigt också den sekundära föryttraren omedelbart. Då lagen i afseende på bevisningen i detta fall icke likställt föryttrare med boktryckare, utan blott förutsätter, att författaren resp. boktryckaren "kan upptäckas", så torde man ej kunna af föryttraren fordra namnsedelbevis eller äga rätt att förkasta annat, i synnerhet som ingenstädes ens antydts, att detta bevismedel skulle användas för upptäckandet af *boktryckaren*, hvaremot här författaren är ställd i linje just med denne. Boktryckare, resp. författare, är alldeles icke skyldig att gifva och föryttrare icke berättigad att fordra namnsedel; alltså maste här bevisningen vara oberoende af sådan. Författare är visserligen pliktig att lämna namnsedel, men blott till boktryckaren och blott en enda; boktryckaren åter kan svårligen lämna denna namnsedel ifran sig i original, ej heller, enär sedeln är förseglad, i afskrift. Uppenbart orimligt vore att under dylika förhållanden af föryttraren för befrielses vinnande fordra en prestation, hvarom lagstiftaren själf vet, att den i regel icke skulle kunna fullgöras.

Påpekas bör, att RYDIN, Om yttrandefrihet och tryckfrihet, sid. 229 icke anser förläggaren såsom sådan öfver hufvud vara ansvarsskyldig. Är fråga om delaktighet, sa må åsikten vara riktig, men här förhåller det sig näppeligen så, och då lagen helt allmänt säger: "Föryttrar *någon* etc.," samt talar om *förläggares* rätt att *föryttra*, så kan man ej gärna undgå de resultat, som ofvan angifvits — något, som visserligen ej heller torde vara RYDINS mening, enär han ej anser föryttringsverksamheten ingå i förläggarens uppgifter såsom förläggare.

* * *

Är däremot en *icke-periodisk* skrift, hvars *innehall* anses brottsligt, *tryckt utom Sverige*, så måste åtminstone delvis andra regler tillämpas. Föryttrare af "utifrån inkomna skrifter *pa svenska språket*" äro enligt TF

§ 4: 10 underkastade samma skyldigheter och ansvar rörande aflämnande af kontrollexemplar, som eljest åligger boktryckare; dock torde med "föryttrare af sådana skrifter" blott afses principala föryttrare, d. v. s. sådana, som omedelbart utifrån erhållit en skrift till föryttrande — såsom äfven en jämförelse med TF § 4: 11 tyckes visa. Enligt grunderna för TF §§ 1: 5 och 1: 12, jämförda med nyssnämnda stadganden jämte TF § 1: 7, måste alltid den eller de inhemska principala föryttrarne behandlas såsom boktryckare och *möjligen* tillika såsom utgifvare med författareansvar: äro de flere, måste saken så anses, som om skriften blifvit samtidigt tryckt a flere inhemska tryckerier. Öfriga föryttrare däremot af dylik skrift böra betraktas som vanliga föryttrare af inrikes tryckt arbete, alldenstund TF § 1: 12 gäller för allt slags "föryttrande af någon skrift, vare sig inländsk eller utländsk". En fullt analog behandling är dock ej möjlig, enär den svenska TF:s bestämmelser om boktryckarenamns utsättande och namnsedels lämnande till boktryckaren ej kunna gälla utländskt tryck, hvartill kommer, att ej heller den principale inhemske föryttraren, ehuru han står i boktryckarens ställe, är lagligen skyldig att t. ex. med sin firmastämpel utmärka de till vidare föryttring utsläppta exemplaren. En instämd sekundär föryttrare bör därför åtminstone i detta fall äga ovillkorlig rätt att genom bevisligt upptäckande af sin förlagsman blifva befriad. Ansvaret stannar således alltid på den inhemske principale föryttraren, så framt ej denne kan, på sätt om boktryckare är föreskrifvet, framställa författaren eller den i hans stad är. Däremot är det fullkomligt likgiltigt, om man här enligt TF § 1: 12 upptäcker den verkliga, utländska boktryckarens namn, alldenstund boktryckareansvaret i och för sig redan hvilar på den inhemske principale föryttraren. Är denne tillika att anse som utgifvare enligt TF § 1: 7, så blir han ohjälpligt fast, äfven om upplysning vinnes om den verklige, utländske författaren; är han det åter ej, så lärer han ex analogia kunna befria sig, därest han lyckats erhålla namnsedel, oaktadt härom ej finnes något direkt stadgande. Har han däremot ingen sådan bekommit, så torde man vara nödsakad förvägra honom rätt att på annat sätt leda ansvaret ifrån sig, och han befrias då, blott om författaren självmant infinner sig till svaromål — dock må ingalunda detta resultat under lagens tystnad anses såsom fullt säkert.

Är den utrikes tryckta skriften af annat slag, d. v. s. "på *främmande språk* författad", förekommer enligt TF § 4: 11 alls intet åtal vid svensk domstol, utan blott kvarstad och eventuellt återutförande med eller utan särskild ersättning.

I detta sammanhang bör erinras därom, att grundlagen visserligen

tillförsäkrat allenast "hvarje svensk man" tryckfrihet, hvadan lagstiftningen kan helt eller delvis förvägra utländsk man sådan, men att detta ej inverkar på frågan om åtal i egentliga tryckfrihetsmål eller formerna därför. Äfven om förbud gåfves för utländsk man att fritt utgifva skrifter i Sverige, så hindrar detta ej, att en utländsk författare, hvars arbete sådant oaktadt här tryckes (eller eljes på svenskt språk utges), skall själf eller genom ombud lämna boktryckaren laglig namnsedel, och att framvisandet af denna ovillkorligen befriar boktryckaren. Men oberoende häraf är i sådan händelse författaren och hans medjälpare dessutom underkastade ansvar i ett fall utöfver de af TF nämnda och på annat sätt än TF innehåller, nämligen enligt allmän lag eller särskild författning för öfverträdelse af nämnda förbud — detta mål blir dock icke något tryckfrihetsmål. Däremot har lagen sökt göra själfva författareansvarets utkräfvande fullt effektivt oafsedt författarens nationalitet, därigenom att namnsedelvittnena tillika äro därför ansvariga, att författaren verkligen infinner sig till svaromål, såsom framgår af det tillägg till 1810 års ursrungliga TF, som TF af 1812 § 1: 6 innehåller rörande nämnda vittnen, att de skola vara "inom Sverige boende svenska" medborgare och att de ansvara i författarens ställe, äfven om denne "utan laga förfall ifrån svaromålet uteblefve". Att afsikten med detta tillägg just varit sådan, framgår ock af förhandlingarna vid 1809—10 års riksdag — se t. ex. nämnda års konstitutionsutskotts memorial n:o 41 *.

Rydin, Om yttrandefrihet och tryckfrihet, sid. 255 ff., 305 ff. samt i en uppsats i *Ny Svensk Tidskrift* 1887 sid. 244 ff. anser stadgandet i TF § 4: 10 om kontrollexemplar såsom "en orimlighet, som upphäfver möjligheten af dess tillämpning". Detta är dock ingalunda alltid förhallandet; så t. ex. icke ifraga om periodisk skrift eller omskrift, som just är afsedd att spridas hufvudsakligen eller delvis i Sverge, och i allmänhet icke med afseende på kommissionslager i landet för utländskt tryck. Däremot är paragrafen visserligen ej tillämplig t. ex. på ett sadant förhållande, att viss person genom bokhandel rekvirerar vissa ex. af ett visst utländskt arbete; detta arbete blir nämligen i sa fall aldrig "lagdt under allmänhetens ögon" enligt TF § 1: 1, och TF i sin helhet är således öfver hufvud icke på något sätt här tillämplig. Å andra sidan måste medgifvas, att TF § 4: 11 kan tillämpas äfven på utländskt tryck å svenska språket, sasom Rydin närmare utvecklat.

* * *

Ett *egentligt tryckfrihetstal* kan emellertid äfven afse en *periodisk* skrift, och härom har TF särskilda föreskrifter. Principen för ansvaret, för så vidt skriften är *tryckt inom landet*, finnes uttalad i TF § 1: 7 och afser att koncentrera detta uteslutande hos utgifvaren. Utgifvaren behandlas och

* Sid. 663 ff. i den 1874 utgifna samlingen af nämnda utskotts memorialer och öfriga expeditioner.

betraktas, så snart hans egenskap af utgifvare lagligen konstaterats, såsom själf författare utan att någon motsatsbevisning tillåtes och utan att minsta hänsyn tages ens till notoriskt kända eller i bindande form erkända fakta rörande författareskapet till artiklar i den periodiska skriften. Allt beror saledes på konstaterandet och identifierandet af utgifvaren. För att underlätta detta föreskrifver dels TF § 1: 4, att "utgifvare af dagblad eller periodiska skrifter" skall anmäla sig hos chefen för justitiedepartementet för erhållande af bevis, att intet i TF föreskrifvet hinder för utgifvandet möter, dels ock TF § 1: 8, att utgifvarens namn skall af sistnämda ämbetsman vid rättegångens början uppgifvas. Utan uppvisande för boktryckaren af nämnda s. k. tillståndsbevis kan nämligen enligt TF § 4: 2 ingen periodisk skrift ens tryckas och utgifvarens namn borde alltså på detta sätt alltid och utan omgång kunna med officiell visshet konstateras. Är det vid rättegångens början ännu oafgjordt, huruvida skriften är periodisk eller ej, torde först ett inkallande af boktryckaren resp. utgifvaren vara nödigt, i annat fall åter blott möjligt, men ej behöfligt; uppgiften meddelas i öfrigt antingen efter förfrågan omedelbart från aktor eller målsägande eller ock genom förmedling af domstolen.

Skulle emellertid lagens fordran om tillståndsbevisets uttagande åsidosättas, så är chefen för justitiedepartementet uppenbarligen urståndsatt att lämna den föreskrifna uppgiften. Så snart meddelande härom ingått, inträder omedelbart för vederbörande skyldighet dels att enligt TF § 4: 2 tills vidare inställa skriftens utgifning, dels att enligt TF § 5: 6 inkalla boktryckaren för att eventuellt ståndа författare-ansvar. Dennes subsidiära ansvarsskyldighet har nämligen icke i något fall gjorts beroende af skriftens karakter, saledes ej heller af dess operiodicitet: hans verksamhet är alldeles den samma i båda fallen och hans rättsliga ställning till utgifvaren af en periodisk skrift är ej en annan än till författaren af en vanlig bok. Lika litet kan detta förhållande undergå någon förändring till följd däraf, att i ena fallet offentlig myndighet, i det andra han själf skall uppge den ansvarsskyldiges namn: det förra *kan* nämligen ej ske vid icke periodiska skrifter, men är onekligen det mest lämpliga, om och när det på grund af andra omständigheter så kan. För öfrigt bör märkas, att då TF § 1: 8 blott talar om ett officiellt uppgifvande af namnet, men ej, hvad angår periodisk skrift, om boktryckarens skyldighet i detta fall, så beror detta därpå, att punkten allenast påpekar de *afvikelser* från en eljest allmän regel, hvilka skola under vissa förutsättningar och endast under dessa tillämpas. Saknas förutsättningarna, — observera orden "*i följd af* ofvan

föreskrifna anmälan": har ingen anmälan skett, är således förutsättningen ej heller existent — så träder den allmänna regeln åter i kraft. Boktryckaren är alltså subsidiärt ansvarig äfven i nu föreliggande fall, och han bör då naturligen äga vanlig rätt att leda ansvaret ifrån sig, därest han det gitter. Att han dock icke kan i vanlig ordning upptäcka den till författareansvar skyldige, är tydligt, enär någon namnsedel här ej förekommer och dennas ersättningsmedel enligt TF § 4: 2, tillståndsbeviset, dessutom i detta fall saknas. Lika tydligt lärer väl vara, att boktryckaren svårligen här kan tillerkännas rätt till fri bevisföring; han har nämligen själf försatt sig i nämnda situation genom sin uraktlåtenhet att fullgöra hvad enligt TF § 4: 2 honom alegat. Däremot torde han böra befrias från åtal för skriftens innehall, om den ansvarsskyldige själf anger och inställer sig för rätten. Frågan blir dock: hvem är ansvarsskyldig? hvem är det, genom hvars behöriga självfangifvelse boktryckaren befrias? Är det utgifvaren? eller är det artikelförfattaren? eller möjligen någon tredje? Svaret måste bero därpa, huru skriften själf är att anse; skall nämligen denna fortfarande behandlas sasom periodisk, ehuru anmälan ej skett, så måste dess faktiske utgifvare hafva samtliga en utgifvares allmänna rättig- och skyldigheter, i annat fall icke — låt vara, att den faktiske utgifvaren måhända i alla fall vore att anse som rätt part pa grund af bestämmelsen i TF § 1: 7 om författareansvar för den, hvilken utger arbete af inländsk man, "som sitt namn ej *angifvit*" (= genom namnsedel till boktryckaren själf konstaterat: detta för så vidt skriften innehållit bidrag från olika personer, som dock ej haft med utgifvandet att göra).

Säkert torde nu vara, att en i sig periodisk skrift ingalunda upphör att vara periodisk, blott därför att den ej blifvit sasom sadan anmäld: anmälningsskyldighet är nämligen enligt TF § 1: 4 en följd af, men ej en förutsättning för skriftens periodicitet, hvarjämte TF § 4: 2 särskildt stadgat, att om denna följd rättstridigt uteblifvit, sa skall en viss annan paföljd inträda, men ej att i så fall skriften skulle upphöra att såsom periodisk anses. Lika säkert torde ock vara, att den faktiske utgifvaren af en periodisk skrift af TF anses som utgifvare i rättslig mening, äfven om ingen anmälan skett. Det är nämligen icke denna anmälan, som gör utgifvaren till utgifvare i legal mening; tvärt om har just utgifvaren i legal mening enligt TF § 1: 7 en "lika förbindelse" som vanliga författare och icke-periodiska skrifters utgifvare att "tillse, det de villkor, som vid utgifvandet däraf (= den periodiska skriften) i denna lag ytterligare stadgas, *varda* noga iakttagna", d. v. s. han maste, för att kunna tillse detta, redan vara utgifvare i legal me-

ning. Till yttermera visso benämner TF själf i § 4: 2 äfven den oanmälde utgifvaren för utgifvare och behandlar honom som sådan. Faktisk och legal utgifvare äro således enligt TF utan tvifvel identiska begrepp; någon skillnad dem emellan kan ej ur TF framletas. Men i så fall måste tydligen utgifvaren, oafsedt om han gjort anmälan eller ej, bära författare-ansvar för sin periodiska skrift, och frågan blir blott, huru hans identitet skall kunna konstateras. Detta åter torde, efter hvad ofvan sagts, kunna ske endast genom frivillig anmälan; uteblir denna, så häftar boktryckaren för skriftens innehåll, i motsatt fall blir han fri: konsekvensen fordrar nämligen, att om två personer med lika skyldigheter fullgöra dessa på samma sätt, rättsverkningarna blifva de samma, och då utgifvaren i allo skall som författare anses, så måste äfven hans självangifvelse, där den ej bevisligen är oriktig, likasåväl som eljest författarens, befria boktryckaren.

Gäller emellertid detta om en aldrig anmäld periodisk skrift, måste det samma ock gälla för det fall, att på samma ort två dylika skrifter med samma namn utges, den ena anmäld, den andra ej: den anmälde utgifvaren A kan omöjligen vara ansvarig för det, som står i den icke anmälda och af honom icke utgifna skriften, äfven om han lämnar dess utgifvande opåtaldt, och i synnerhet om han är om dess tillvaro okunnig — något som ju alltid är, åtminstone för en tid och på en folkrik ort, tänkbart. Förhållandet kan ej gärna blifva ett annat, om A upphör med sin skrift, men den icke anmälde B fortsätter med sin. Och svårligen kan det heller blifva annorlunda, om A visserligen anmäler sig till utgifvande af viss skrift utan att dock fullfölja sin afsikt, men B utan anmälan utger skrift med samma namn som den anmälda men ej utgifna, eller, hvilket är härmed liktydigt, om A:s skrift, vare sig den börjat utgifvas eller ej, efter aftal men utan anmälan öfvertages af B. Juridiskt är ur tryckfrihetssynpunkt B:s skrift i hvarje fall en annan än A:s, enär ej skriften, utan personen är det i detta rättsförhållande afgörande. Man kan därför säga, att om, i allmänhet, anmäld utgifvare af periodisk skrift notoriskt eller bevisligen icke haft eller kunnat hafva med utgifningen af samma skrift att skaffa, så måste den af honom anmälda skriften betraktas såsom upphörd, resp. aldrig utgifven, äfven om hans namn skulle emot förbudet i TF § 1: 9 vara å skriften utsatt. Det kan därför aldrig blifva en "oansvarig ansvaring", utan måste städse vara antingen boktryckaren eller eventuellt den faktiske utgifvaren, som har att svara för skriftens innehåll.

Hvad slutligen angår periodisk vare sig på svenska språket eller på främmande tungomål, *utrikes tryckt* skrift, torde om den gälla alldeles

samma regler som om icke-periodisk skrift af lika slag, dock att utgifvaren enligt TF § 1: 7 såsom författare anses och att honom åligger alldeles samma skyldigheter som annan utgifvare af periodisk, inrikes tryckt, skrift. I det tillståndsbevis, som således äfven här fordras, bör emellertid upptagas ej blott utrikes-tryckningsorten utan äfven ex analogia den principala inrikes-föryttringsorten.

En hänvisning är här på sin plats till Rydin's klara och välgrundade utredningar rörande dessa frågor i skriften Om yttrande- och tryckfrihet sid. 236 ff. och i *Ny Svensk Tidskrift* 1887 sid. 236 ff. — Ask's kritik häraf, Om ansvarighet för tryckfrihetsbrott sid. 144 ff., har ej kunnat rubba resultatens riktighet; och särskildt bör mot Ask, anf. arb. sid. 148, betonas, att boktryckarens eventuella ansvar för flygblad utan anmäld utgifvare ingalunda innebär "att låta en skrifts egenskap af periodisk eller icke periodisk bero af omständigheter, som för denna sak äro fullkomligt främmande". I praxis hyllas dock numera den felaktiga åsikten om "ansvaringens" legala och uteslutande ansvar, sedan hofrätt och högsta domstol i ett fall, anfördt af Naumann, Sveriges Grundlagar 1866 sid. 563, uttalat sig för den samma. Till hvilka märkliga resultat den leder, visar t. ex. ref. n:o 79 i *Nytt Juridiskt Arkiv* 1886 afd. I: 256, enligt hvilket samtliga domstolar i ett mål frikände den både erkändt och bevisadt faktiske utgifvaren från allt ansvar, men dömde "ansvaringen", *ehuru* denne vid den tid, då brottet begicks, redan i flere månader suttit häktad, *ehuru* han bevisligen saknat kännedom om och icke ens kunnat hindra tryckningen och utgifningen af den brottsliga skriften, och *ehuru* den faktiske utgifvaren, hvars namn dessutom fanns såsom redaktörs om ej såsom utgifvares utsatt, i egenskap af boktryckare verkställt tryckningen! Däremot har man tvekat att godkänna de civilrättsliga konsekvenserna af åsikten. Så framgår af ref. n:o 105 i *Nytt Juridiskt Arkiv* 1806 afd. I: 278, att om bolag är ägare till periodisk skrift, den anmälde utgifvaren icke, såsom eljest § 5 i lagen om äganderätt till skrift, tolkad i anslutning till den felaktiga åsikten om betydelsen af ordet utgifvare = anmäld utgifvare, borde medföra, anses hafva författarerätt till den skrift, mot hvars utgifvande just genom den anmälde hinder förklarats icke möta.

* * *

Redan af principen om uteslutande ansvarighet i fråga om egentliga tryckfrihetsmål är klart, att något tal för *delaktighet* där ej kan äga rum. Med afseende å öfriga tryckfrihetsmål torde däremot hinder härför knappast förefinnas, så vida ej i särskilda fall af TF uttryckligen framgår, att där afsetts ansvarets begränsande till blott vissa personer. Att en sådan afsikt förefinnes, måste man antaga, om och så snart TF särskildt omtalar viss person såsom ansvarsskyldig, t. ex. i § 1: 10: "Uraktlåter *boktryckare* etc."; heter det däremot, såsom t. ex. i TF § 1: 9 "Utsätter *någon* etc.", så torde man i regel kunna tillämpa allmänna lagens grundsatser rörande delaktighet, dock endast för så vidt ej annat af sammanhanget framgår, således t. ex. icke vid TF § 4: 9 trots uttrycket "*hvar*, som beträdes etc.", enär här uttryckligen för ansvaret stadgats "enahanda grunder" som rörande författareansvar. I många fall blir tydligen afgörandet ganska svårt och ovisst; så t. ex. med hänsyn till ansvaret för konfiskerad skrifts förnyade utgifvande.

Är här både utgifvaren och boktryckaren eller blott endera ansvarsskyldig? Svaret bör dock blifva: antagligen båda. Orsaken härtill är, att TF "såsom *allmän* regel" i sista stycket af § 3 fastslagit, att af konfiskerade skrifter något mer "ej må af trycket å nyo utgifvas, än det, hvilket domstolen, som sist i målet dömt, icke för brottsligt ansett", hvadan boktryckaren, som är skyldig att känna denna allmänna regel, skyldig att känna till verkställd kvarstad — se TF § 5: 8 — och förbudet mot rubbning af denna, skyldig slutligen, enligt TF:s allmänna principer, att i viss mån granska till tryckning lämnade skrifter, äfven bör vara skyldig att vägra sin medverkan till ett påtagligt lagbrott.

Angående delaktighet se för öfrigt RYDIN, anf. arb. sid. 280 ff. och i *Ny Svensk Tidskrift* 1887 sid. 241, äfvensom ASK, anf. arb. sid. 161 ff. — I praxis behandlas, fullt riktigt, åtal rörande delaktighet i egentliga tryckfrihetsbrott såsom särskilda mål och straff adömes icke; se t. ex. ref. n:o 79 i *Nytt Juridiskt Arkiv* 1886 afd. I: 256. Af detta prejudikat framgar emellertid äfven, att icke heller boktryckare, som omtrycker konfiskerad skrift, i praxis fälles till ansvar. I nämnda mål frikändes nämligen boktryckaren, enär TF § 4: 9 ej ansågs tillämplig, då något utspridande genom honom ej ägt rum. Äfven om detta varit riktigt, borde emellertid denna omständighet icke hafva inverkat, alldenstund här egentligen var fråga om delaktighet i ett förnyadt utgifvande "af trycket" af en konfiskerad skrift, hvadan TF § 3 sista stycket, jämfördt med sista, ej med första punkten af TF § 4: 9, här bort tillämpas, d. v. s. allmänna lagens bestämmelser om rubbning af kvarstad vara afgörande. Det begrepp "rubbning af kvarstad", som i TF § 4: 9, sista punkten förekommer, torde nämligen genom den i TF § 3 sista stycket gifna, endast af denna straffbestämmelse sanktionerade, allmänna regel hafva utvidgats så, att däri inbegripes äfven omtryckning af konfiskerad skrift. En sådan utvidning är möjlig redan på den grund, att det, som konfiskeras, visserligen närmast är en materiell sak, men dock ytterst afser något immateriellt, hvilket härefter ej kan så att säga ånyo materialiseras utan att kvarstaden därmed rubbas.

* * *

Beträffande tryckfrihetsatal, som afse *själfva utgifvandet eller förbrytandet i öfrigt af skrift*, utan att innehållet såsom sådant antastas eller målet bör såsom ordningsmål anses, torde i fråga om hvem åtalet bör riktas mot allmänna lagens bestämmelser få tillämpas. Att emellertid äfven i dessa fall boktryckaren kan komma att särskildt inkallas, är uppenbart, då det ju är af honom som uppgift om författaren skall äskas. Förutsatt att ett åtal rätteligen bör riktas mot denne, torde därför boktryckaren vara skyldig att till domaren lämna namnsedeln, enär TF §§ 1: 6 och 1: 8 ej blott afse egentliga tryckfrihetsmål, utan alla sådana — något som äfven framgår af orden i TF § 1: 9: "då auktors rätta namnsedel lämnad är", lästa i sammanhang med paragrafens öfriga innehåll, hvilket just har afseende på ett icke egentligt tryckfrihetsmål. Skulle boktryckaren vägra eller icke kunna lämna begärd uppgift, så lärer han enligt bestämmelsen i

TF § 1: 8 själf vara ansvarsskyldig, enär uttrycket "författareansvar" väl närmast afser skriftens innehåll, men alldeles tydligt omfattar äfven hvarje form af ansvar, som kan drabba en författare i hans egenskap af den tryckta skriftens upphofsman.

I de s. k. *ordningsmålen* däremot blir det visserligen blott boktryckaren som i allmänhet bör ställas till ansvar. Vid försummelse att aflämna kontrollexemplar enligt TF § 4: 10 står dock den principale föryttraren i hans ställe, och i fråga om ansvar enligt TF § 1: 12 för föryttrande af skrift utan boktryckarenamn etc. drabbas hvarje föryttrare af straff, ej såsom vid åtal för dylik skrifts innehåll blott en af dem. Påpekas bör, att äfven med afseende på utrikes tryckta skrifter af sist nämnda slag föryttraren blir ansvarig, så framt han ej kan bevisa deras utländska ursprung; stadgandet i TF §§ 1: 10 och 1: 12 kan nämligen blott afse svenskt tryck, men såsom sådant lärer allt, som inom landet afyttras, böra presumeras, tills motsatsen ådagalägges.

Äfven i fråga om *åtal af ämbetsbrott mot TF* torde allmänna lagens stadganden om åtal mot ämbetsmän vara att tillämpa, dock med de modifikationer, som af TF kunna i särskilda stycken föranledas. Sådana förefinnas dock egentligen blott rörande ämbetsförbrytelser af chefen för justitiedepartementet. Fragan blir nämligen, huruvida och på hvad sätt han kan för sina beslut såsom tryckfrihetens öfvervakare själf ställas under tilltal; att den, besluten blott verkställande, myndigheten ej kan därför antastas, är ju utan vidare klart.

Såsom statsråd är visserligen chefen för justitiedepartementet "i och för ämbetet" ansvarig allenast enligt regeringsformen och 1810 års särskilda ansvarighetslag, och blott konstitutionsutskottet äger rätt att granska och åtala hans, i denna egenskap, utöfvade verksamhet. Häraf följer dock icke, att en statsrådsledamot icke skulle för vissa *andra* sina ämbetshandlingar kunna vara ansvarig enligt andra och blott andra lagbestämmelser. Det är nämligen obestridligt, att såväl 1810 års ansvarighetslag som regeringsformen endast hafva afseende på statsrådens rådgifvare- och föredragande-atgärder, men alldeles icke på deras eventuella verksamhet i öfrigt; detta framgår dels af regeringsformens egna ord i §§ 105—107, jämförda med § 90, enligt hvilka allenast de inför konungen hållna statsråds*protokollen* kunna anlitas såsom källa för konstitutionsutskottets kunskap om statsrådens till ansvar förbindande handlingar, dels af ingressen till ansvarighetslagen, hvarest uttryckligen förklaras, att denna lag i allmänhet blott afser de där uppräknade ämbetsmän samt deras "råd" och

"påminnelser" i förekommande "regeringsärenden", och särskildt af samma lags § 4, som stadgar ansvar för statsrådsledamot eller annan radgifvande, "hvilken *tillstyrker* emot verkställigheten af den af konung och ständer fastställda tryckfrihetslag, stridande steg eller *underlåter* att däremot *göra föreställning*". Allt detta visar klart, att så framt ansvar skall kunna enligt nämnda lagrum yrkas och utkräfvas af statsrådsledamot, frågan måste inskränkas till hans inför konungen enligt protokollet gifna råd och upplysningar i regeringsärenden. Har han vid sidan häraf utöfvat annan och självständig ämbetsverksamhet, så måste han för denna antingen vara oansvarig eller och ansvarig enligt allmän lag. Visserligen får statsradsledamot på grund af § 34 regeringsformen icke "tillika annat ämbete (= självständig post, som ej är med viss annan befattning förbunden) utöfva", men detta utesluter ej, att enligt lag eller åtminstone grundlag med statsrådsämbete såsom ämbete kan vara förenade vissa göromål och uppgifter, hvilka icke tillhöra särskildt ämbete, men icke heller åligga statsradsledamoten såsom rådgifvare i regeringsärenden. Detta är t. o. m. enligt § 38 regeringsformen alltid händelsen med samtliga departementschefer i fråga om öfvervakandet af regeringsbeslut verkställighet, men det är enligt TF därutöfver fallet med chefen för justitiedepartementet "i afseende på bevakningen öfver skrifters lofliga allmängörande". Här kan ytterst sällan föreligga ett regeringsbeslut, enär hithörande frågor icke i allmänhet äro (formella) regeringsärenden: däremot måste i ett flertal fall just chefen för justitiedepartementet själf afgöra dessa mål och alltså såsom andra förvaltande ämbetsmyndigheter fatta beslut och rent af beslut i sista hand, hvaröfver således i regel ingen klagan kan föras. Skulle han verkligen vara för dessa oansvarig? Betänker man dessutom, att uppgiften att vara tryckfrihetens högste öfvervakare ursprungligen och redan före 1809 tillhört hofkansleren, hvarvid han också bar ansvar på vanligt sätt, så lärer svårligen den omständigheten, att han 1809 tillika blef ständig statsrådsledamot, kunna alldeles upphäfva hans ansvar såsom förtfarande ämbetsman, i synnerhet som detta icke skedde i fråga om de andra ämbetsmän, hvilka samtidigt blefvo, låt vara såsom föredragande blott tillfälliga, statsrådsledamöter, nämligen statssekreterarne. Att dessa verkligen ansågos hafva "jämte ansvarigheten för *sina radslag* inför ständerna, ett särskildt *ämbetsmannaansvar* inför konungen" (= i vanlig ordning), framgår af 1809 års konstitutionsutskotts protokoll [1]. Att detta ämbetsmannaansvar äfven gällde för hofkansleren, torde vara visst, då hans

[1] Se sid. 194 i den 1874 tryckta samlingen af nämnda utskotts memorialer och expeditioner.

ställning var i väsentliga delar likartad med deras; att ansvarigheten kunde göras på vanligt sätt (= genom justitiekansleren) gällande, innebar dessutom, att äfven justitieombudsmannen torde hafva haft åtalsrätt. Numera får man emellertid anse, att endast den sistnämnde kan åtala tryckfrihetens högste öfvervakare, enär justitiekansleren i viss mån kommit att subordinera under justitiedepartementets chef.

Erinras bör för öfrigt, att då justitieombudsmannen ända till 1840 kunde åtala justitiestatsministern såsom ledamot af högsta domstolen, något principiellt hinder i och för sig icke heller kan finnas för hans åtalsrätt i detta fall. Rydin, anf. arb. sid. 309 ff., är emellertid af helt annan mening rörande den här behandlade frågan. Ur praxis i senaste tid kan anmärkas, att 1897 års konstitutionsutskott tydligen, ehuru med orätt, ansett sig självt kompetent att granska äfven chefens för justitiedepartementet verksamhet såsom tryckfrihetens öfvervakare, såsom af dess s. k. dechargebetänkande, memorial n:o 7, framgår.

* * *

Såsom inledningsvis nämndes, består äfven efter 1876—77 års lagstiftning ett visst samband mellan *tryckfrihetsmål* och *eftertrycksmål*. A ena sidan saknar TF ingalunda tillämplighet på de senare: så t. ex. stadgandet i TF § 1: 5 angående forum; å den andra kan understundom detta samband hafva betydelse äfven för de förra. Är t. ex. i ett egentligt tryckfrihetsmål namnsedel lämnad och uppgiften däri riktig, ehuru den icke härleder sig från författaren själf, och har denne ej heller känt till eller medgifvit skriftens utgifvande, så uppstår frågan, huruvida detta oaktadt den uppgifne och verklige författaren är ansvarsskyldig. Att här ett brott mot lagen om äganderätt till skrift föreligger, är ju uppenbart; svårligen kan dock påstås, att annan än den faktiskt härtill skyldige bör svara för ett i och genom detta brott begånget annat brott, och alltså torde man i nämnda fall nödgas något modifiera TF:s regler angående namnsedelns betydelse. Detta låter sig ock desto lättare göra, som TF § 1: 7 genom orden: "inländsk mans, som sitt namn ej *angifvit*" uttryckligen förutsätter, att namnsedel skall, om ej vara skrifven af författaren själf, så dock med hans goda minne aflämnad; namnsedeln såsom sådan kan dock ej anses olaglig eller ogiltig, så framt man ej får antaga, att TF § 1: 6 här endast afser den så att säga formelle författaren, d. v. s. i detta fall den faktiske utgifvaren — något som dock ej förefaller sannolikt. Likaså kunna äfven i andra fall skriftsäganderättslagens bestämmelser om författarerätt blifva relevanta i tryckfrihetsmål: t. ex. därest fråga uppstode, huruvida det i TF § 1: 8 mom. 3 omnämnda tillstånd att utsätta författarenamn å skrift, som enligt skriftäganderättslagen § 6 eller § 8 tillhör annan än författaren,

vore lagligen gifvet eller ej. Ännu betydelsefullare är ett fall, som i senare tid förekommit och väckt ett visst uppseende. Huru skall nämligen förhållas med åtal, om hos offentlig myndighet, i hvars vard otryckt arbete af enskild man befinner sig, begäran enligt TF § 2: 4 förgäfves framställes, att afskrift däraf måtte i och för tryckning erhållas? Ja, kan nämnda arbete karakteriseras såsom "memorial, ansökan, förslag, betänkande, besvär" eller dylikt, sa måste bifall utan vidare lämnas; är arbetet åter af annat slag, så faller det samma under skriftäganderättslagen § 10, och myndigheten bör då enligt andra undantaget från TF § 1: 4 vägra dess "utbekommande", sa framt ej erhållits "deras tillstånd, som samma bref eller deposita angå". Uttrycket "bref och deposita" måste nämligen här tolkas extensivt, enär fråga egentligen är om en immateriel sak, om själfva det å ett visst papper fixerade innehållet, och detta kan väl anses som ett depositum, äfven om handlingen själf, papperet såsom sadant, "tillhör" den offentliga myndigheten. Äfven om dylika skrifter bifogas protokollet eller behandlas som offentliga arkivalier, kunna de alltså vara skyddade enligt skriftäganderättslagen.

I ett under n:o 201 i *Nytt Juridiskt Arkiv* 1894 afd. I: 652 refereradt mål yttrade hofrätten bland annat, att "frågan, huruvida en till offentlig myndighet inkommen handling vore sådan, som omförmältes i TF § 2: 4, icke kunde vara beroende på de åtgärder, som med handlingen vidtages, sedan den till myndigheten inkommit, utan måste bedömas med afseende på handlingens innehåll och beskaffenhet i öfrigt".

Att sambandet mellan TF och skriftäganderättslagen är ganska intimt, torde sålunda vara tydligt; TF har äfven själf antydt detta genom det stadgande i § 1: 3, som insattes 1876, då frågan om äganderätten till skrift utbröts ur TF, där den dittills behandlats.

Anteckningar om praxis vid gemensamma voteringar inom riksdagens kamrar.

Af

Lektor **R. Törnebladh.**

I.

De gemensamma voteringar, som enligt regeringsformen och riksdagsordningen af 1866 i vissa fall skola äga rum, med sammanräkning af de inom båda kamrarna afgifna rösterna, utgöra ett slags ersättning för omröstningarna i förstärkta utskott vid standsriksdagarna. Dessa utskotts befogenhet var dock mera vidsträckt.

För det *första* kunde *hvarje* utskott förstärkas. Huruvida meningen ursprungligen varit sådan, må lämnas derhän, men praxis utbildade sig så, att intet hinder ansågs möta för dylik förstärkning.

För det *andra* kunde votering i förstärkt utskott förekomma äfven i frågor, hvilka icke rörde *statsreglering, bevillning* eller förvaltningen af *riksbanken* eller *riksgäldskontoret.*

Från början synes man hafva framför allt velat lägga an på *sammanjämkning,* men efterhand torde de svårigheter, som mötte för åstadkommande af sammanjämkning emellan de fyra ständen, samt olägenheterna af att lata — äfven med tillämpning af bruket att *inbjuda* ett eller par stånd att biträda ett annats beslut — väckta frågor falla, utan att de kunde återupptagas inom loppet af flera år, hafva verkat därtill, att man voterade äfven om formuleringen af lagparagrafer och förslag till stadgar m. m. Så röstades vid 1862—1863 års riksdag i förstärkt lagutskott om en stor mängd §§ i nya strafflagen. Ja, en obetydlig ändring i jaktstadgan, beträffande hvilken två stånd stannat mot två, beslöts 1863 genom votering i förstärkt utskott. Frågan ansågs nämligen ej kunna förfalla, enär alla fyra ständen uttalat sig för en ändring, ehuru de formulerat denna olika. (Jfr bondeståndets protokoll $^{13}/_{4}$.)

I sammanhang härmed står för det *tredje,* att i fråga om anslags belopp *den lägre* summa, som ingått i mer än två *ståndS beslut,* skulle anses vara *beviljad.* Ett exempel må åskådliggöra detta förhållande.

Vid 1856—1858 årens riksdag hade till allöning åt en tjensteman inom justitiestatsexpeditionen beviljats 3,000 rdr af två stånd — ridderskapet och adeln samt prästeståndet —, 2,500 af ett — borgarståndet — och 2,000 af bondeståndet. Nu förklarade statsutskottet (mem. 149), att omröstning i förstärkt utskott skulle ske emellan beslutet om 3,000 rdr och hvad tre stånd sammanstämmande beslutat, nämligen 2,500, enär denna senare summa "ingått" i tre ståndS beslut. Bondeståndet protesterade, ehuru fruktlöst, häremot och ville hafva dubbel votering 1:o emellan 3,000 och 2,000, för kontraproposition, och 2:o emellan 2,500 och antingen 3,000

eller 2,000, beroende af utgången i kontrapropositionsvoteringen. (Jfr vidare protokollet hos ridd. och adeln $^{18}{}_{11}$ år 1857).

Vid votering i förstärkt utskott kunde nämligen, hvilket anmärkes *för det fjerde*, kontrapropositionsvotering blifva nödig.

I afseende slutligen å *bevillningsfrågor* gällde, enligt 71 § RF, att votering i förstärkt utskott måste ske, om icke *alla fyra* ståndeu blifvit i saken ense. I afseende härpa yppade sig dock svarigheter i ärenden, som rörde bevillningen, särskildt i de fall, da fragorna hänvisats till *sammansatt utskott*, nämligen huruvida, när två stånd stannat mot två, väckt fråga skulle anses förfallen eller icke. Så tvistades om behandlingen af förslag angående *bränvinsafgifternas fördelning* vid riksdagarna 1859—1860 och 1862—1863.

De nu lämnade flyktiga antydningarna om voteringarna i förstärkta utskott torde gifva en föreställning om att med dessa voteringar voro förenade åtskilliga svarigheter. Fyrdelningen bidrog också att förtynga arbetet, och maskineriet verkade långsamt. Att för öfrigt kompromisser och bearbetningar icke voro uteslutna från de ifrågavarande voteringarna, var inom representationen nogsamt kändt.

Vid uppgörandet af förslaget till den nya riksdagsordningen bestämde man sig också för att borttaga omröstningen i förstärkt utskott, hvilken af justitiestatsministern frih. *De Geer* i hans anförande till statsrådsprotokollet betecknades såsom ett af det svenska riksdagsmaskineriets största lyten. I stället sattes omröstning i båda kamrarnn emellan olika meningar i frågor, som ansågos ej böra förfalla, och i det syftet affattades §§ 69, 70 och 71 RF samt § 65 RO [1]. De lydde i det ursprungliga förslaget och lyda ännu sålunda:

RF § 69: "Då statsutskottets förslag rörande antingen statens reglerande eller bevillningens därefter lämpade hela belopp eller hvad till riksgäldskontorets inkomster och utgifter hörer eller grunderna för riksgäldskontorets styrelse och förvaltning till pröfning hos riksdagen förehafves, gälle hvad angående behandlingen af utskottets (= statsutskottets) afgifna förslag uti riksdagsordningen stadgas. Fatta kamrarna stridiga beslut, som ej varda sammanjämkade, skola kamrarna hvar för sig rösta om de olika beslut, hvari hvardera förut stannat, kommande den mening, som därvid erhåller de flesta ledamöters af båda kamrarna sammanräknade röster, att gälla såsom riksdagens beslut."

RF § 70: "När i fråga om riksbankens styrelse och förvaltning, inkomster och utgifter kamrarna stanna i stridiga beslut, skola kamrarna därom hvar för sig rösta, såsom i nästföregående § sägs."

RF § 71: "På enahanda sätt förfares jämväl, när kamrarna sig icke förena om grunderna för någon bevillning, sättet för deras tillämpning eller bevillningens fördelning till utgörande."

RO § 65 sammanfattar innehållet af de tre nyss anförda §§ sålunda:

[1] I det följande användas beteckningarna RF = regeringsformen; RO = riksdagsordningen; FK = första kammaren: AK = andra kammaren: SU = statsutskottet.

Red.

"När i fråga om statsutgifter eller bevillning eller angående riksbankens eller riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, inkomster och utgifter kamrarna fatta stridiga beslut, som ej uppå vederbörligt utskotts förslag varda sammanjämkade, skola bägge kamrarna hvar för sig rösta om de olika beslut, hvari hvardera förut stannat, kommande den mening, som därvid erhålla de flesta ledamöters af båda kamrarna sammanräknade röster, att gälla såsom riksdagens beslut. För att vid sådan omröstning förekomma lika antal röster, skall i andra kammaren afläggas och förseglas en sedel, hvilken, i händelse de öfriga sammanräknade rösterna utfalla lika, öppnas och afgör frågan. Är pluralitet redan vunnen, bör den aflagda sedeln ouppbruten genast förstöras."

Vid den pröfning, som förslaget underkastades så väl i den offentliga diskussionen inom riksdagen som i pressen, framställdes betänkligheter mot den nya ordningen, särskildt med hänsyn till den öfvervikt, Andra kammaren, såsom den talrikare, genom denna ordning skulle komma att få, men i fråga om svårigheten att afgöra, hvad som borde falla under gemensam votering eller icke, synes man hvarken hafva uttalat eller hyst några allvarsamma farhågor. Dock befinnes det, att en medlem af konstitutionsutskottet vid 1862—1863 års riksdag, då förslaget blef antaget att hvila, framkastade den tanken att vissa frågor, för hvilka Andra kammaren skulle komma att vara särskildt intresserad — såsom om grundskatternas och indelningsverkets afskaffande samt om skjuts- och väghållningsbesvärets lyftande från jorden — skulle, ehuru för deras afgörande fordrades båda kamrarnas sammanstämmande beslut och Kongl. Maj:ts bifall, dock blifva behandlade i sådan form, att de föllo under 65 § RO.

Någon betänklighet i afseende på verkan af olika beslut i kamrarna om själfva voteringspropositionerna spordes däremot icke. Ej heller blef något tal om den form, i hvilken kamrarnas beslut skulle ställas emot hvarandra, eller i hvad mån stympning af det ena eller andra kunde ske. Den nya riksdagen hade således för tillämpningen af de antagna stadgandena ingen ledning i de förhandlingar, som föregingo förslagets godkännande. Hvad åter motiveringen för bestämmelsen om gemensam votering angick, var den kortfattad och innehöll icke någon närmare utredning beträffande naturen af de frågor, som icke skulle förfalla, utan inskränkte sig till att angifva de särskilda grupperna af dessa.

Under sådana förhållanden var det helt naturligt, att den nya representationen skulle känna sig något osäker beträffande rätta tolkningen i praxis af stadgandena om gemensam omröstning och hvad därmed stod i sammanhang. I visst afseende kunde väl ståndsriksdagarnas historia rådfrågas — så särskildt i afseende å bevillningsärenden — men det får icke förbises, att, enligt hvad här ofvan är angifvet, rätten att i förstärkt utskott fälla utslaget om skiljaktiga beslut var betydligt mera omfattande än den,

som nu blifvit lämnad at kamrarna med hänsyn till de fragor, hvilka ansågos icke böra förfalla. Också yppade sig redan i början af det nya statsskickets tillämpning svårigheter och tvifvelsmål, huru man borde förfara.

I vissa afseenden stadgade sig dock praxis hastigt nog.

Bestämmelsen om förslaget till *sammanjämkning* af de skiljaktiga besluten tillämpades från begynnelsen på det sätt, att sådan icke försöktes i fråga om *olika siffror*. Anledningen härtill torde till en del vara att söka i öfvertygelsen, att ett sammanjämkningsförslag i dylikt fall endast skulle valla onödig omgång och tidsutdräkt, i det antagas kunde, att kamrarna icke skulle kunna enas om så beskaffad sammanjämkning i synnerhet om och när det visat sig, att enighet ej uppnåtts under den förberedande behandlingen i vederbörande utskott. Ett sådant antagande faller sig i själfva verket helt naturligt, så till vida som ett utskotts betänkande är en produkt af skilda meningars sammanjämkning eller hvad man plägar kalla "kompromiss". Har nu en sadan kommit till stånd och riksdagen sedan ogillar densamma, så att i kamrarna skiljaktiga beslut fattas, finnes tydligtvis i allmänhet föga sannolikhet för att dessa beslut skola kunna sammanföras till ett. Om däremot icke ens i utskottet de olika kamrarnas representanter blifvit ense, är det ännu mindre troligt, att kamrarna skola blifva det, sedan de hvar för sig stannat i olika beslut. Också hafva nästan undantagslöst voteringspropositioner omedelbarligen uppställts om beslut med skilda siffror.

I en bevillningsutskottsfråga försöktes visserligen sammanjämkning till siffran vid 1887 års senare lagtima riksdag, nämligen emellan FK:s beslut att bestämma *bränvinets styrka* — af bevillningsutsk. föreslagen till 40 % — till 35 % och AK:s att bibehålla den vid 46 %, nämligen på sådant sätt, att siffran skulle blifva 41 %, men detta försök var synnerligen olyckligt. AK hade nämligen *afslagit* all ändring i alkoholprocenten, och sammanjämkningen skulle således ske emellan ett positivt beslut om ändring och *afslag*. Förhandlingarna i frågan ägde rum den 30 juni och slutades sa, att FK biföll utskottets sammanjämkningsförslag, oaktadt dels starka röster höjdes däremot, dels ock talmanskonferensens åsikt gått i motsatt riktning. I AK sammanblandade vissa talare realitetsfrågan med spörsmålet om det formella berättigandet och åberopade sanitära skäl för nedsättning i bränvinets styrka, men bärpå genmälde hr *J. Sjöberg* från Stockholm, att han ville hålla sig icke till styrkan i bränvinet, utan till styrkan i grundlagen, och uttalade såsom sin uppfattning, att propositionen stod på gränsen till det grundlagsvidriga, sasom förut vice talmannen *Sven Nilsson* framhållit. AK afslog också voteringspropositionen.

I fråga om *sammanjämkning* erhölls vidare tämligen tidigt det prejudikat, att sådan kan ske därigenom, att den *ena kammaren framträder sitt beslut och biträder medkammarens*. Naturligtvis kan detta svårligen blifva fallet, där ej skiljaktigheten är föga betydande eller egentligen ligger i beslutets formulering. Många exempel på ett dylikt förfarande finnas; det äldsta är från 1868, då SU föreslog (mem. 78), att AKmatte biträda FK:s

beslut angående atgärder till behöfvandes undsättning vid missväxtår. Ett annat liknande prejudikat härrör från riksdagen 1878, då det sammansatta stats- och lagutskottet hemställde (utlåt. 3) att AK måtte, med frångående af sitt beslut beträffande skjutsväsendets ordnande, biträda det af FK fattade, hvilket ock skedde.

Utan vidare blef snart fastslaget, hvad som i själfva verket maste anses innefattas i grundlagens bud, att *ändring i ett utskotts förslag till sammanjämkning icke kan ske omedelbart i kamrarna* (jfr diskussionen i FK den 2 maj 1870 i anledning af SU:s mem. 73 rörande fortsättningen af norra stambanan). Att *återremiss* i sådant fall är rätta utvägen, inses utan svårighet.

Enahanda är förhållandet i fråga om *ändring af en voteringsproposition*. Sådan proposition skall enligt de reglementariska föreskrifterna för riksdagen upprättas af vederbörande utskott. Anses ändring i propositionen önskvärd, synes *återremiss* böra ske. Under den första tiden förekom det dock en eller annan gång, att ändring i propositionen vidtogs omedelbart i kammaren.

Så skedde 1867, året, innan de reglementariska föreskrifterna antogos, vid behandlingen af SU:s mem. 82 om *byggnadsanslag till statsjärnvägar* (FK $^{27}/_{4}$; AK $^{29}/_{4}$) samt 1873 i fråga om SU:s mem. 66 rörande vissa anslag a femte hufvudtiteln (AK $^{26}/_{4}$). Härvid må ock framhållas, huruvida, sedan AK sålunda formulerat röstningspropositionen så att säga på fri hand, SU i mem. 72 framlade ett förslag till *sammanjämkning af de olika besluten om voteringspropositionerna*, hvilket ock blef af kamrarna antaget. Äfven på den sista tiden har dock ett exempel på ändring af en voteringsproposition omedelbart i kammare förekommit, nämligen i AK den 28 april 1891 (se här nedan s. 97).

En formell fraga, som lätt borde blifva afgjord, var den om *sammanslagning i en klump af flere skilda punkter*. Vid 1870 års riksdag upptog SU i sitt mem. 31 vissa statsregleringsfrågor, om hvilka kamrarna fattat olika beslut, särskildt hvar för sig samt tillade, att öfriga fragor, som behandlats under de särskilda hufvudtitlarna, vore antingen genom lika beslut afgjorda eller i följd af olika sådana förfallna. FK nöjde sig ej med utskottets sätt att behandla saken, utan fordrade, att dessa senare fragor skulle upptagas *hvar för sig*. Detta skedde ock, i det att SU i ett senare memorial (n:o 43) redogjorde för desamma hvar och en tagen särskildt, dock endast till FK:s kännedom, enär AK redan lagt utskottets förra framställning till handlingarna. Man finner ock af det senare meddelandet, hvilken olika natur de förevarande frågorna hade, i det en berörde *effektiv röstning* för vissa mantal i Örebro län, en annan förenklad organisation af

järnvägsstyrelsen o. s. v. Numera plägar också hufvudtitlarnas efterskörd behandlas i olika memorial.

Att hvardera kammarens beslut bör *oförändradt* uppställas i den ifrågavarande voteringspropositionen, synas kunna med allt skäl fordras. I tillämpningen möta dock härför atskilliga svårigheter. Lättast att iakttaga är den fordran, att intet *tillägg må göras* till hvad kammaren beslutat. I afseende härå må anföras, huru vid 1868 års riksdag SU (i mem. 44 8:o) uppställde proposition för votering mellan kamrarnas olika beslut med anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t, med anhållan, att Kongl. Maj:t ville utse en *kommitté* för att afgifva utlåtande i afseende å *de norrländska skogsförhållandena*, samt ställande af behöfliga medel till K. Maj:ts disposition. FK hade bifallit motionen med uppförande af ett förslagsanslag å 5,000 rdr., AK däremot afslagit motionen. I voteringspropositionen inryckte SU, att anslaget skulle uppföras *på extra stat*, enär FK:s beslut otvifvelaktigt afsåge detta. I FK anmärktes dock ($^1/_4$), att en så beskaffad *tolkning* af kammarens beslut från utskottets sida vore *formellt oriktig*. Kammaren godkände likväl propositionen, sedan utskottets medlemmar erkänt anmärkningens befogenhet, och AK, som väntat med sitt beslut, tills FK afgjort frågan, antog äfven för sin del SU:s förslag.

Ett annat prejudikat beträffande tillägg i en voteringsproposition erhölls 1878, då FK insköt ordet *extra*, i fråga om dess beslut om anslag af 50,000 kr. till *gevärstillverkning*, hvilket anslag åter af AK icke beviljats. SU hemställde i mem. 43, att AK måtte medgifva, att tillägget infördes i propositionen, och dess hemställan godkändes.

Vid 1882 års riksdag återremitterades ett voteringspropositionsförslag om bifall eller afslag till inrättandet af *nya länsmanstjänster* i Blekinge och i Älfsborgs län på den grund, att SU (i mem. 26) i propositionen angifvit *distrikten*, ehuru i besluten endast *länen* blifvit upptagna. Rättelse skedde i nytt memorial (n:o 28), så att propositionerna blefvo fullt öfverensstämmande med kamrarnas beslut.

Härmed kan sammanställas ett 1873 fattadt beslut i fråga om *sjunde hufvudtitelns anslag till extra utgifter*. AK hade, på hemställan af SU, nedsatt detta till 35,000 rdr, FK åter hade afslagit utskottets förslag och beslutat en *hemställan* i skrifvelse, huruvida icke den å det ifrågavarande anslaget uppkomna reservationen kunde öfverlämnas till riksgäldskontoret. SU uppsatte voteringsproposition (mem. 30: 2:o) med FK:s hemställan till *ja*-proposition och AK:s beslut om nedsättning till *nej*-proposition. I FK yrkades dock ($^{22}/_{3}$), att *afslaget* å den föreslagna nedsättningen borde upp-

tagas i *ja*-propositionen. Så skedde ock, sedan båda kamrarna återremitterat ärendet, i och genom nytt memorial (n:o 40).

Vanskligare ställa sig spörsmålen i hvad mån *delning* eller *klyfning* af ett i kammaren fattadt beslut kan ske i voteringspropositionen, samt om beslut i kammare fattade *i olika punkter* kunna i en voteringsproposition *sammanslås* till en enhet.

Beträffande *delningsfrågan* uttrycktes i AK vid 1873 års riksdag af hr *Sjöberg* från Stockholm den uppfattningen, att ett utskott icke borde få sig medgifven "rätt att i någon mån klyfva eller dela på ett beslut", äfven om propositionen kunde därigenom så uppställas, att någon fördel vunnes. Vore ett fel i kammaren begånget vid ärendets föregående behandling, kunde det ej rättas af vederbörande utskott. Kammaren godkände också denna uppfattning, ehuru i följd af voteringspropositionens affattning den oformligheten skulle kunna inträffa, att en hemställan blefve af riksdagen afslagen, sedan den förut blifvit till en del af båda kamrarna bifallen. Frågan rörde *öfverflyttandet* från riksgäldskontoret *till statskontoret af vissa lån och statsbidrag* (se SU mem. 69: 2:o och 75 vid 1873 års riksdag, AK:s protokoll $^{29}/_{1}$ och $^{30}/_{4}$). Felet bestod däri, att en reservation blifvit ställd endast emot punkten 2:o, ehuru den rörde jämväl 3:o, så att den senare i viss mån kom att sväfva i luften.

Däremot fanns *delning* böra äga rum vid 1877 års riksdag i tvenne med hvarandra likartade frågor, nämligen om *lån till städerna Strömstad och Söderhamn* (SU 31, 40 och 50 samt 32, 41 och 51). Ursprungligen hade utskottets hemställan affattats så, att första stycket innehöll hemställan om *bifall* till den kungliga propositionen om lånet och därefter *villkoren* för bifallet följde i mom. 1:o—4:o. FK godkände utskottets förslag, men AK ändrade *dels* första stycket på det sätt, att bestämmelse infördes därom, att statskontoret skulle godtgöra riksgäldskontoret lånebeloppet, *dels* ock punkten 4:o i fråga om villkoren, så att föreslagen respittid borttogs. Båda kamrarna återremitterade voteringspropositionerna, på det att i hvardera frågan två särskilda propositioner matte uppställas, den ena omfattande första stycket, oförändradt eller förändradt — medan om punkterna 1:o, 2:o, 3:o kamrarna blifvit ense — den andra åter punkten 4:o, alternativt oförändrad eller förändrad. Såsom skäl härtill anfördes (FK och AK $^{23}/_{3}$) att, om man sammansloge de båda delarna, en röstande kunde blifva tvungen att mot sin vilja bifalla eller afslå *det hela*, oaktadt han kunde vilja rösta *ja* till den ena, men *nej* till den andra delen. I kamrarna hade föredragningen skett så, att FK synes hafva antagit det hela under ett klubbslag,

men AK godkänt hemställan för sig samt beslutat om hvart och ett af mom. 1—4 särskildt. Redan häri kunde ock sägas ligga ett skäl för uppställandet af två voteringspropositioner.

Det bör dock märkas, hurusom den omständigheten, att beslut om särskilda punkter i en kammare fattats under flere klubbslag icke i och för sig ansetts lägga hinder i vägen för deras sammanslagning.

Så *sammanfördes* vid 1870 års riksdag i SU:s memorial n:o 31: 4:o ej mindre än fem *särskilda punkter* till *en* voteringsproposition. Saken rörde *anslag till flottan* samt *användningen af behållningar och reservationer å femte hufvudtiteln*. Sammanslagningen framkallade likväl anmärkning i FK ($^2/_3$), där återremiss yrkades. Utskottets förslag blef dock godkändt, sedan uppmärksamheten fästs därpå, att punkterna stodo i så nära sammanhang med hvarandra, att votering om hvarje punkt för sig kunde leda till orimligheter. Äfven framhölls, att den ena kammarens beslut i detta fall icke kunde i allo ställas emot den andras, om särskilda voteringspropositioner uppställdes.

Särdeles invecklad var behandlingen af vissa fragor under *femte hufvudtiteln* vid 1873 års riksdag (jfr här ofvan s. 80). SU hade i utl. 7: 1:o föreslagit — med tillkännagifvande, att en i Kongl. Maj:ts proposition föreslagen bestämmelse om villkoren för åtnjutande af tjänstgöringspenningar syntes böra affattas på annat, närmare uppgifvet, sätt — att riksdagen "måtte i öfrigt godkänna de förslag, som under mom. A och B af den nådiga framställningen förekomma och äro af beskaffenhet att påkalla riksdagens pröfning." FK biföll utskottets hemställan, men AK afslog så väl denna som Kongl. Maj:ts förslag. Utskottet uppställde ny voteringsproposition (mem. 58: 1:o), hvilken godkändes af FK, men *återremitteraaes* af AK ($^{17}/_4$). I denna senare anmärktes särskildt, att votering ej borde äga rum om punkterna 1 och 2 af mom. A, hvilka innefattade en *organisationsfråga*, nämligen en hemställan, att flottans båda karer skulle sammanslås till en. Härpå genmäldes af SU:s ordförande, att voteringen blott rörde de förslag, som vore af beskaffenhet att påkalla riksdagens pröfning. Det samma framhölls af SU, då det (i mem. 66) hemställde, att AK måtte fatta beslut i ärendet. Sådant beslut fattades också ($^{26}/_4$), i det kammaren *omedelbart* antog ett af hr *C. A. Larsson* formuleradt förslag till voteringsproposition, hvilket skilde sig från utskottets därutinnan, att det såsom föremål för votering uttryckligen angaf punkterna 3—8 af mom. A och 9—10 af mom B, således med uteslutande af 1—2.

Nu framlade SU (i mem. 72) ett *sammanjämkningsförslag* för voterings-proposition, hvari uttryckligen angåfvos såsom ingående i voteringen punkterna 3, 4, 5, 6 och 8 samt 9—10. Uteslutna voro således punkterna 1 och 2 samt 7 (om befordran å permanenta reservstaten), äfvensom

satsen "och äro af beskaffenhet att påkalla riksdagens pröfning". Angående rätt för Kongl. Maj:t att till uppkommande ökning i organisationskostnaden använda vissa förut bestämda aflöningsanslag, mom. D, förklarades frågan, i hvilken olika beslut fattats, beroende af voteringen i hufvudsaken. Mom. C. rörde båtsmanshållet. I frågan härom uppställdes proposition till votering om vissa punkter, som angingo lönen, medan andra — om legoaftal och några organisationsförslag — förklarades förfallna i följd af olika beslut.

Sammanjämkningsförslaget godkändes af kamrarna, och voteringar ägde rum. Därefter anmälde SU (i mem. 99), att, då riksdagen vid gemensam votering bifallit punkterna 3, 4, 5, 6 och 8 af mom. A samt 9 och 10 af B och sålunda *godkänt* de föreslagna *aflöningsstaterna,* riksdagen torde, då nytt anslag ej anvisats eller ens begärts hafva afsett, att den häraf föranledda ökningen i kostnaderna skulle, enligt den i redan godkända punkter lämnade hänvisningen, utga af förut uppförda anslag, i följd hvaraf riksdagen torde få anses numera hafva bifallit de i mom. D förekommande förslagen i afseende a officers- och underofficerskårerna, hvaremot, då förslaget om ändringar i båtsmansinstitutionen icke vunnit riksdagens bifall, fragan om dispositionen af de för samma ändringar erforderliga medel maste anses hafva förfallit. Utskottets anmälan föranledde icke någon anmärkning.

Man finner härvid, hurusom punkterna sammanbundits med hvarandra på ett sadant sätt, att resultatet blef en formell besynnerlighet, för att ej använda ett annat ord. AK hade i själfva verket *afslagit* hemställan om Kongl. Maj:ts rätt att till den erforderliga ökade kostnaden använda vissa förut uppförda aflöningsanslag (mom. D), men förklarades till sist hafva indirekt godkänt densamma. Ärendets handläggning lämnar en varning och erinran i afseende pa angelägenheten att i fraga om punkter, som med hvarandra äga samband, redan vid första utskotts- och den däraf i väsentlig man beroende kammarbehandlingen affatta de särskilda hemställandena pa ett sätt, som möjliggör på en gang, beslutandefrihet för hvardera kammaren och konseqvens i besluten. Möjligt är naturligtvis att lata *afgörandet af en punkt hvila i afvaktan pa beslutet i en annan,* af hvilken den förra är beroende, eller att uttryckligen i sammanhang med en voteringsproposition *hemställa,* att bifall eller afslag skall *medföra den ena eller andra följden* i fråga om en annan punkt såsom ett slags *korollarium.* Exempel pa det förra tillvägagangssättet lämnar behandlingen af frågan om inrättandet af en *artilleriöfvra* vid 1878 års riksdag, hvarmed sammanhängde eventuell minskning i anslaget till artilleristaten (SU 34: 10). Sa-

dana fall äro för öfrigt icke ovanliga. I de kungliga propositionerna förekommer ej sällan framställning om besluts fattande *under förutsättning* af bifall till något, som äskats under en annan punkt. I fråga om *villkorliga konsekvenser* af en voterings utgång kan hänvisas till SU:s mem. 67 vid 1867 års riksdag beträffande *eventuell votering* angående ett extra anslag för ändring af artillerilöroverket å Marieberg till en krigshögskola, äfvensom till bevillningsutskottets utlåtande n:o 11 vid 1878 års riksdag om stämpel pa växlar m. m. En liknande utväg anlitades år 1886, da bevillningsutskottet (i mem. 2) uppställde *eventuell proposition* till votering angående rätt för Kongl. Maj:t att bestämma tiden, da höjning i tullen för spannmål och mjöl skulle träda i kraft, *om* sådan höjning, hvarom voteringsproposition samtidigt blifvit uppsatt, skulle blifva beslutad.

A andra sidan må meddelas, att SU vid 1886 års riksdag i en voteringsproposition *sammanslog två frågor*, som voro ställda i sammanhang med hvarandra (mem. 32), nämligen höjning af ordinarie *anslaget särskildt till befrämjande af hvalfångsten* med 10,000 kr. — hvarom kamrarna enats — samt därför uppställda villkor: nedsättning *eller* icke af den del af anslaget till befrämjande i allmänhet af slöjderna, som icke redan vore till hvalfångstens befrämjande anvisad, äfvensom minskning a anslaget till befrämjande i allmänhet af handel och sjöfart med 10,000 *eller* 10,500 kr.[1].

Synnerligen svår att afgöra synes fragan, i hvad man *styrkning* af en kammares beslut genom borttagande af nagon dess del kan anses berättigad. Det är lätt insedt, att i ett beslut kan inflyta nagot, hvilket af somliga anses ej tillhöra någon af de grupper af fragor, öfver hvilka gemensam omröstning skall äga rum. Sådant är förhållandet med *skrifvelser, anhållanden* och *villkor*.

Också yppades redan vid 1867 års riksdag tvifvelsmal i det ifragavarande hänseendet. SU föreslog (i mem. 67: 9:o) anställandet af votering emellan kamrarnes beslut om beviljande af anslag till tidsenliga gevär: FK 1,500,000; AK 1,000,000, den senare *jämte skrifvelse*, som uttryckte den åsikt, att gevärsfabrikationen företrädesvis borde inom landet verkställas och inhemska fabrikanter för sådant ändamål inbjudas till täflan om densamma. I FK yttrades (12/4) tvekan om behörigheten att votera härom, då skrifvelsen ej blifvit såsom villkor fäst vid anslaget, men fran SU:s medlemmar erhölls den upplysning, att AK:s ledamöter strängt höllo därpa, att kammarens beslut skulle *i sin helhet* ingå i propositionen. AK:s beslut

[1] Se för öfrigt här nedan s. 90 om hofrättsstaterna.

om denna blef detsamma, sedan det framhållits, att skrifvelsen ej borde skiljas från anslagsfrågan.

Däremot bortföll i fråga om *nordvästra stambanans byggande* (1867, SU mem. 82) en del af FK:s beslut, innefattande tillägg af en *skrifvelse* med *anhållan* om tillsättande af en kommitté för att undersöka trafikförhallanden m. m. Besluten gingo för öfrigt ut på beviljandet för ändamålet af 2 mill. rdr. (båda kamrarna) 1) till den *outvistade* delen af banan: FK; 2) afslag å väckt motion om beloppets användning på just den delen: AK.

Frågan förekom i FK den 27 april; herr *C. F. Wærn* och flere reservanter i SU menade, att utskottet ej kunde äga rätt att ur den ena kammarens beslut utesluta vissa ord eller delar såsom ej fallande under votering. Samma åsikt förfäktades af hr *Rydin*. Däremot anförde exc. frih. *De Geer* och v. talmannen justitieråd *Almqvist* m. fl., att blott användningen af medlen, men ej skrifvelsen stod i verkligt samband med anslagsfrågan, samt att skrifvelsen rörde ett ärende, hvari Kongl. Maj:t ägde besluta, medan det öfriga skulle afgöras af riksdagen. Att skrifvelsen beslutats under *ett* klubbslag med det öfriga, inverkade ej på fragans bedömande. En varning uttalades ock mot en grundlagstolkning, som kunde föranleda gemensam votering i frågor, hvilka ej tillhörde statsregleringen. Utskottets förslag godkändes utan votering.

Äfven AK fattade beslut af enahanda innehåll, sedan SU:s ordförande grefve *A. Posse* framhållit, att *skrifvelsen icke stod i omedelbart och nödvändigt sammanhang med anslagsfragan.*

Afgörandet af dessa båda frågor under det första året af den nya representationens verksamhet är ganska märkligt, särskildt därutinnan, att det tämligen riktigt fastslagit principerna för voterings anställande eller icke i afseende å villkor och skrifvelser. Sant är, att beträffande gevärstillverkningen tillägget ej var beslutadt i uttrycklig *form af villkor*, men till syftet var det därmed likbetydande. I man som föreställningarna klarnat, hafver kamrarna också lärt sig att formulera villkorsbestämmelserna så, att tvifvel ej kunnat uppstå, huruvida de uppställts just såsom villkor. En annan sak är, att fragan om voterings berättigande ej är *därmed* afgjord. Utan tvifvel uttalade grefve *A. Posse* en fullt riktig sats, då han framhöll, att tillägget borde stå i omedelbart och nödvändigt samband med anslagsfrågan, och i det hela torde hans uppfattning hafva vunnit stöd af praxis, äfven om denna ej alltid berott på enighet i dylika frågor emellan kamrarna. Särskildt betydelsefulla äro i det afseendet besluten om lönereglering för lärarne vid de allmänna läroverken vid 1890 och 1892 års riksdagar. Hvad det

förra tillfället angår, hade särskilda utskottet, sedan det förgäfves försökt att åstadkomma sammanjämkning, i mem. 4 uttalat den uppfattningen, att frågan "i sakens närvarande skick" icke lär böra blifva föremål för gemensam omröstning. Utskottets memorial lades i båda kamrarna till handlingarna (16/5), i FK med 52 röster mot 20, i AK med 144 mot 40. Minoriteten ville återförvisa ärendet för erhållande af voteringsproposition. I AK synes man egentligen hafva stödt sig därpa, att FK kombinerat frågan om höjning af terminsafgifterna med löneregleringen och för öfrigt ansett tiden för långt framskriden för en återremiss. Diskussionen i FK var synnerligen grundlig och rörde sig mest om de af AK tillagda villkoren för löneregleringen, nämligen lästidens utsträckning, första klassens indragning, det latinska öfversättningsprofvets borttagande och latinets uppskjutande till 6:e klassen. Dessa villkor ansågos af flere talare icke stå i sådant samband med löneregleringen, att de borde blifva föremål för gemensam votering, medan andra funno tillägget af ett villkor, som rörde en lagbestämmelse eller ett ämne, hvari K. Maj:t ägde besluta, icke böra utgöra hinder för votering om en statsutgift och varnade för de följder, som kunde uppstå, om voteringen afsloges. En talare menade, att talmannen i AK bort vid frågans första behandling vägra proposition på villkoret, som i och för sig vore oantagligt och likartadt med ett afslag. Häremot kan dock erinras, att om berättigandet af en propositionsvägran meningarna ofta kunna vara mycket delade, äfvensom att befogenheten att *votera gemensamt*, hvaröfver hvardera kammaren, har att för sig besluta, icke kan vara beroende däraf, att ett yrkande fått oanmärkt passera talmannens pröfning. Tydligt är ock, att, om talmannen vägrar proposition a det med villkor förbundna yrkandet, konstitutionsutskottet kan, i fall frågan dit hänvisas, afgöra saken *emot* talmannens uppfattning, utan att därigenom den ena eller andra kammarens rätt att längre fram afsla en voteringsproposition i frågan — något helt annat — därigenom blifver inskränkt. Och om kamrarna komme att fatta ett *sammanstämmande* beslut, med inryckande af ett i flere mening orimligt villkor, skulle detta senare i alla händelser hafva blifvit bundet vid anslaget, naturligtvis med rätt *för Kongl. Maj:t* att godkänna eller icke godkänna riksdagens beslut. Härmed är också vederlagdt hvad en talare — densamme, som 1890 — yttrade vid behandlingen af SU:s mem. 73 år 1892 angående lärarnes lönereglering i fråga om gemensam votering mellan FK:s rena och AK:s med villkor om latinläsningens uppskjutande förbundna bifall till K. M:ts proposition. Han förmenade nämligen, att på hvarje yrkande af sådan

beskaffenhet, att detsamma icke kunde ingå såsom membrum eller alternativ i en gemensam votering, proposition borde ovillkorligen vägras. Uppställandet af en sådan sats såsom *ovillkorligt* bindande utgår i själfva verket från en sammanblandning af spörsmålet, om ett yrkande *i och för sig är grundlagsvidrigt,* med ett annat, nämligen, huruvida detsamma i händelse det blifvit kammarens beslut, skall *förfalla* eller icke vid skiljaktighet emellan kamrarna. Denna senare fråga bör pröfvas i och för sig, och likaså har talmannen att vid ärendets första behandling undersöka grundlagsenligheten af ett framställdt yrkande, sådant det *då* föreligger. Att ålägga talmannen än mera vidtgående skyldigheter härutinnan vore icke välbetänkt. Sakens natur kräfver varsamhet a en talmans sida i fråga om propositionsvägran, och erfarenheten gifver vid handen, att talmännen ansett sig böra utöfva sin grundlagsenliga rätt i det hänseendet försiktigt och så, att de, om möjligt, hellre friat än fält d. v. s., när en fråga stått så att säga på gränsen till det grundlagsstridiga området, dock funnit sig kunna däråt framställa proposition, härvid ofta stödda af de åsikter, som framställts inom talmanskonferensen. Och hvad särskildt vägran af proposition å ett utskotts hemställan om gemensam votering vidkommer, finner man, att stundom talmannen själf, stundom andra ledamöter af kammaren uttryckt tvifvelsmål om dess grundlagsenlighet, utan att dock propositionsvägran följt.

Sådant var fallet vid 1868 års riksdag, då talmannen i AK, biskop *Sundberg*, tillkännagaf, att hos honom uppstått betänkligheter mot att framställa proposition å SU:s voteringsförslag i mem. 44: 4:o angående vissa *befästningsarbeten,* därför att i AK:s beslut ett *skrifvelseförslag* var vidfogadt, men att, då utskottet ansett annan tolkning möjlig, han icke ville vägra proposition.

Ett fall, då talmannen i FK vägrade, men AK:s talman framstälde proposition a ett utskotts hemställan med proposition till gemensam votering, inträffade 1892 i den fråga, som här ofvan angifvits. SU hade i mem. 73 föreslagit votering emellan FK:s beslut att bifalla Kongl. Maj:ts proposition om *lönereglering för lärarne vid de allmänna läroverken* och AK:s beslut om bifall till densamma med villkor af ändringar i fråga om latinska språket. I FK vägrades efter en tämligen lang debatt proposition härpå af talmannen hr *von Ehrenheim,* men i AK framställde efter en stunds meningsutbyte hr *Wijk* proposition på bifall till SU:s förslag, hvilket ock af kammaren antogs med 150 röster mot 56 (jfr ock särsk. utsk. 1873, mem. 3 och se s. 92).

Fragan gällde i detta fall, likasom 1890, berättigandet af *villkoret.* Men striden om detta rör sig icke om befogenheten öfverhufvud att knyta ett sådant vid beviljandet af ett anslag, utan om villkorets nödvändiga eller "organiska" samband med anslaget. Det är tydligt, att bedömandet häraf måste blifva förenadt med stora svårigheter, och att inskränkning i riksdagens rätt att anslå medel till ett statsändamål icke får ske på sådant sätt, att endast *beloppets beviljande* ligger inom riksdagens befogenhet, men

a andra sidan måste det betraktas såsom angeläget, att regeringen ej bindes i sin rätt att inom de med vissa villkor och bestämmelser anvisade medlens gränser närmare bestämma verksamheten för och i en statsinstitution.

Ett exempel skall tydliggöra saken.

Vid 1877 års riksdag föreslog SU (i mem. 47) votering mellan kamrarnas beslut med anledning af Kongl. M:ts proposition om *häradshöfdingarnes pensionering*. FK hade beslutat, att häradshöfding, som efter 1878 års början erhölle afsked, måtte få åtnjuta pension å allmänna indragningsstaten, samt att häradshöfding, som därefter utnämndes, skulle vara förpliktad att, så snart han fyllt 70 år, från sitt ämbete afgå mot erhållande af full pension. AK hade afslagit det hela.

I FK (31/3) uppträdde herr *Carleson* bestämdt och kraftigt mot den föreslagna voteringspropositionen och yrkade återremiss. Han menade, att senare delen af propositionen — om åldern för det obligatoriska afskedstagandet — rörde en fråga, som borde anses förfallen i händelse af olika beslut. Ordet "statsutgifter" finge icke tydas så, att därmed menades ej blott utgifter för statsändamål, utan äfven de statsändamål, som föranledde utgifterna. I fall man ansåge, att rättigheten att votera gemensamt om en statsutgift medförde rättigheten att votera om det med utgiften afsedda *ändamålet*, kunde uppenbarligen hvilken fråga som helst dragas under gemensam votering därigenom, att ett anslag sammanknötes med en fråga, om hvilken eljest icke finge samfäldt röstas. Dessutom kunde med ordet "samt" icke språkenligt inledas ett villkor.

A andra sidan invändes häremot, att de båda delarna af propositionen vore från hvarandra oskiljaktiga, äfven språkligt sedt, och att skyldigheten att taga afsked vid 70 år vore ett *bestämdt villkor* för anslags beviljande till ändamålet. Den senare meningen segrade också.

Att vid 1867 års riksdag en af FK antagen bestämmelse om åldern vid afskedstagandet (55 år) för öfverdirektören vid den nya *mariningenjörsstaten* fick utan vidare förfalla (SU mem. 67: 15:o), berodde sannolikt till största delen därpå, att kamrarna för öfrigt *varit enise* angående den nya staten. Man var dessutom vid den tiden ännu ej rätt inne i behandlingen af dylika frågors enskildheter.

Såsom stadgad praxis kan dock nu anses, att gemensam omröstning skall ske, i fall kamrarna skilja sig i beslut om *löne-* och *pensionsbestämmelser* med därtill hörande villkor, såsom om rätt att förena annan befattning med innehafvande tjänst, villkoren för åtnjutandet af tjänstgöringspen-

ningar, semesterrätt, pensionsålder m. m. Så röstades vid 1876 års riksdag om a) *lönestater* och b) därtill hörande *villkor* för hofrätterna, till och med på det sätt, att voteringspropositionen (SU 31: 2:o) fick omfatta både a) och b). I AK anmärktes dock häremot (15/3), att propositionerna bort blifva två, nämligen antingen så, att staterna behandlats först eller ock villkoren före dessa. Det senare förslaget synes i själfva verket innefatta en god utväg, i thy att kamrarna i sådant fall vid den senare voteringen bestämdt veta, under hurudana *villkor* en stat blir fastställd. SU:s förslag om sammanslagning af a) och b) blef dock vid det ifrågavarande tillfället godkändt.

Öfver hufvud taget har också samfäld omröstning ansetts böra ega rum vid olika beslut om *löneregleringar*, fastän med dessa organisationer varit förenade, och i det afseende lämna förhandlingarna vid 1876, 1877 och 1878 års riksdagar talrika exempel. Dock hafva vid åtskilliga tillfällen frågorna tillspetsat sig så, att lifliga debatter förekommit och stundom voteringspropositioner afslagits, då man funnit den *organisatoriska karakteren* af en fråga alltför starkt framträdande. Vi skola till belysande af meningsskiljaktigheterna anföra några mera märkliga fall.

Ett sadant inträffade 1875 i fråga om *kommerskollegium*.

Kongl. Maj:t hade föreslagit inrättandet i dess ställe af ett nytt ämbetsverk för handel och näringar. SU hemställde (i utlåt. 68) om a) afslag å K. Maj:ts förslag, b) skrifvelse med anhållan om kollegiets ombildande och tjänsternas tillsättande under tiden på förordnande; c) uppförande af den gamla staten; d) beviljande af dyrtidstillägg till uppgifvet belopp. Härvid bör dock anmärkas, att den gamla staten vid 1874 års riksdag blifvit minskad med 6,000 kr., motsvarande presidentlönen, eller till 78,400 kr. AK godkände utskottets förslag i dess olika punkter; FK åter antog Kongl. Maj:ts förslag om det nya ämbetsverket med dess detaljerade lönestat samt afslog a) och b), men återremitterade c) och d). SU uppställde där efter voteringsproposition emellan FK:s bifall till den kongliga propositionen och a) (mem. 77) samt hemställde (mem. 78), att FK måtte fatta beslut om c) och d). Detta beslut fattades så, att i c) staten höjdes till 84,400 kr., hvarefter voteringsproposition uppsattes emellan FK:s och AK:s beslut. (mem. 82).

I AK underkastades frågan om voteringspropositionens (i mem. 77) rätta affattning en stark kritik (3/5). Hr *Ola Jönsson i Kungshult*, hvilkens åsikt omfattades jämväl af Hr *Treffenberg* och andra, sökte göra gällande, att frågan om kollegiets indragning bort *först* afgöras, och att endast, om denna bifallits, hvartill erfordrades *sammanstämmande* beslut af kamrarna – ty gemensam votering *därom* kunde ej äga rum, — omröstning borde anställas angående det nya verket. Häremot anmärktes å andra sidan, att kammares beslut måste ställas mot kammares, och att, då FK bifallit hvad Kongl. Maj:t föreslagit i afseende på det nya verket med dess lönestat, AK åter afslagit framställningen, votering vore nödvändig. AK biföll också voteringspropositionen med stor röstöfvervikt.

Liknande utgång fick i AK 1876 väckt fråga om berättigandet af en voteringsproposition angående ombildning af *statskontoret*.

Kongl. Maj:t hade beträffande detta ämbetsverk aflåtit proposition dels angående de *grunder*, på hvilka en reorganisation borde byggas — särskildt i fråga om chefens beslutanderätt, fondplaceringar m. m., dels ock med förslag till *ny lönestat*. SU hemställde (i bet. 54) a) om godkännande i hufvudsak af de framlagda grunderna; b) om antagande af ny lönestat, något nedsatt och c) om anslag till ålderstillägg, d) om extra anslag för genomförande af den nya staten, e) om vissa villkor och f) om öfverflyttningar på indragningsstat. AK godkände, men FK afslog hemställan i a). Äfven i fråga om b)—e) fattades olika beslut: AK biföll dem; FK antog den gamla staten jämte dyrtidstillägg m. m. Nu förklarade SU (i mem. 66) frågan i a) förfallen, men uppställde om b), d), e) voteringsproposition, hvaremot c) skulle hvila i afvaktan på voteringen och f) förklarades förfallen. Emot voteringspropositionen uppträdde i AK ($^3/_5$) Herr *Treffenberg*, som förfäktade den åsikten, att äfven frågan om den nya lönestaten borde anses förfallen, då riksdagen icke godkänt grunderna för verkets reorganisation. Talaren ville, att votering skulle äga rum endast om bibehållande af det ordinarie anslaget jämte anvisande af dyrtidstillägg och vissa extra anslag för 1877. I en replik till motsidans talare, som häfdade riksdagens rätt att bestämma om *anslag af medel* till verket och *villkoren* därför, förklarade Herr T. sig anse, att, om den nya lönestaten beviljades efter gemensam votering, något hinder icke behöfde uppstå för Kongl. Maj:t att reorganisera statskontoret på sätt han själf funne för godt, ty Kongl Maj:t vore icke bunden af de grunder, som han förut förklarat sig godkänna, utan skulle, såsom det syntes talaren, kunna uppdraga åt en enda person att sköta göromålen i statskontoret — därest sådant eljest läte sig göra — eller, för att draga ut konsekvenserna i det orimliga, ställa alltsammans på entreprenad. Härvid bör erinras, att lönestaten var specifik, upptagande chef och 15 tjänstemän samt 7 vaktmästare.

Diskussionen om denna fråga kan med allt skäl betraktas såsom synnerligen upplysande i afseende å den rätt och befogenhet, som enligt sakens natur bör tillkomma riksdagen i de fall, där anslag äro begärda till befrämjande på uppgifvet sätt af ett visst uppgifvet *ändamål*. Det är i sadana fall, såsom Herr *Carl Ifvarsson* yttrade mot Hr *Ola Jönsson* i Kungshult den 3 maj 1875, "icke fråga om den civila lagstiftningen, utan om ett anslag på riksstaten", hvarför "frågan berör beskattningsrätten. Den kan således ej förfalla; den måste afgöras genom gemensam votering."

Detta yttrande af Hr *Carl Ifvarsson* spelade vid ett senare tillfälle en icke obetydande roll, då det anfördes för att styrka en voterings berättigande. Frågan om *kommerskollegiets* reorganisering stod nämligen åter upp 1891. Kongl. Maj:ts förslag härom bifölls i FK, men afslogs i AK. Härpå uppsattes voteringsproposition af SU (mem. 43: 1:o) emellan *bifall* till FK:s beslut om godkännande af K. Maj:ts förslag till ny stat för kollegiet m. m. samt fördelning under två titlar "kommerskollegium" och "bergstaten" af anslaget till det förra med resp. 64,600 och 33,000 kr. *och* godkännande af AK:s beslut så formuleradt: "Vinner nej, har riksdagen med afslag å Kongl. Maj:ts förevarande förslag till omorganisation af kommerskollegiet, fastställt de i riksstaten under anslagstiteln "kommerskolle-

gium" sammanförda anslag å 49,000 kr. till själfva kollegiet och 34,500 kr. till bergsstaten, att utgå med oförändrade belopp eller med tillhopa 83,500 kr."

Herr *Hedin* uppträdde vid frågans handläggning i AK ($^{21}/_{4}$) mot voteringen.

Han anförde det hufvudskälet, att kamrarna stannat i olika mening om en stor organisationsfråga rörande ifrågasatt fullständig ombildning af ett centralt ämbetsverk. "I denna hufvudfraga", fortsätter han, "hafva kamrarna stannat i olika beslut, och till denna hufvudfråga förhåller sig frågan om utgiften för detta ämbetsverk blott såsom en bifråga, hvilken löses såsom korollarium till hufvudfragan."

Talaren genomgick vidare åtskilliga fall ur de gemensamma voteringarnas historia för att uppvisa dels, huru inkonsekvent riksdagen varit, dels ock, att tendensen utvecklat sig till att inskränka användandet af gemensam votering, hvarför man enligt hans åsikt särskildt borde vara tacksam mot Första Kammaren, som verkat i den riktningen.

Hvad nu de omförmälda fallen angår, uppgåfvos de vara följande:

a) 1868 votering anställd om ett förslag till *skrifvelse* angående tillsättning af kommitté för att yttra sig angående vissa norrländska skogsförhållanden *samt anslag* af 5,000 rdr (jfr ofvan s. 81);

b) 1889 votering nekad af FK i fråga om *skrifvelse* angående utredning om upprättandet af en legal annonstidning *samt anslag* därtill af 1,500 kr.;

c) 1877 votering nekad af AK i fråga om *skrifvelse* om proposition rörande hofstallets förflyttning *samt anslag* af 5,000 kr. för frågans utredning;

d) 1873 voteringsproposition afslagen af AK, i FK föremål för propositionsvägran, angående bifall eller afslag på K. Maj:ts framställning om *utvidgning* af läroverket i Örnsköldsvik från tvåklassigt till treklassigt;

e) 1873 votering förklarad ej böra äga rum i fråga dels om inrättande af *fullständigt reallăroverk* i Stockholm, dels ock om det femklassiga läroverkets i Sundsvall *utvidgning* till fullständigt, hvarvid anmärktes, att meningsskiljaktigheterna rörde öfverbyggnadens beskaffenhet, 8 eller 9 klasser;

f) 1877 däremot votering anställd om *utvidgning* af läroverket i Oskarshamn till femklassigt;

g) 1873 behandlingen af frågan om sammanslagning af *flottans kårer;*

h) 1877 votering anställd i fråga om förvaltningens af sjöärendena ombildning under namn af marinförvaltning, med lika belopp i besluten, men med den *skiljaktighet*, att FK insatt ordet "hufvudsakligen" framför orden "på de i utskottets utlåtande angifna grunder";

i) 1890 votering förklarad ej böra äga rum i fråga om Jakobs femklassiga läroverks *ombildning* för inrättande därstädes af profarskurs, med förhöjning af rektors och ritlärarens aflöning, tillläggande af tre ämneslärare, indragning af gymnastiklärarebefattningen samt anställande af skolläkare med årsarvode af 100 kr. utom afgift för hvarje lärjunge;

k) 1890 likaså om *inrättande af latinlinje* vid Oskarshamns femklassiga läroverk;

l) 1890 likasa om *anställande af skolläkare* vid hvarje högre och femklassigt läroverk med resp. 150 och 100 kr. pr år af statsmedel samt 1 krona för hvarje lärjunge ur läroverkets ljus- och vedkassa;

m) 1890 likasa om *indragning* af en lektors- och två adjunktsbefattningar vid läroverket i Västeras;

n) 1890 likaså om *indragning* af ett par treklassiga läroverk beslutad af AK.

I afseende på dessa fall förefinnes väl inkonsekvens, men ej *så* stor, som man skulle kunna tycka.

Hvad först beträffar fallen under a) b) c) bör märkas, att de alla röra *skrifvelse* med tillfogadt anslag. Redan 1868, då votering beviljades, uttalades i FK (1/4) tvifvel om det riktiga i att votera om en fråga, i hvilken anslaget vore *bisak*, men skrifvelsen om kommittétillsättningen *hufvudsak*. Då c) behandlades 1877, hade åsikterna stadgat sig och i båda kamrarna erinrades (12/5), att *skrifvelsen* var hufvudsaken eller *ändamålet*, anslaget endast ett *medel*. FK lät det oaktadt voteringspropositionen gå, men AK afslog den med 110 röster mot 61. Att i konsekvens härmed FK nekade votering 1889 om b), kan icke förefalla underligt;

Besluten i fråga om läroverksutvidgningarna d) e) f) k) förete en i ögonen fallande inkonsekvens. Vägran af votering kan mähända hänföras till den omständigheten, att olika penningebelopp ej ingingo *direkt* i besluten, utan dessa i själfva verket rörde *användningen* af reservationsanslaget till läroverken. Beträffande utvidgningen af läroverket i *Örnsköldsvik* hade särsk. utskottet 1873 (i mem. 3) föreslagit votering, hvilken föll i båda kamrarna. Saken berodde därpå, att normalstaten, hvari utvidgningen ingick, var afslagen af båda kamrarna, hvilka beviljat *lika* belopp för 1874 (se prot. 19/5.) Att vid 1877 års riksdag votering utan vidare fick äga rum om *folkskollärarseminariernas utvidgning* med en fjärde klass (SU mem. 70), berodde däremot på att saken skulle föranleda direkt ökning i anslagen till dessa, och dylik ökning var äfven i voteringspropositionen upptagen.

I afseende å de ifrågasatta *indragningarna* af lärarplatser och läroverk m) och n) hade riksdagen tydligtvis icke rätt att besluta annat än *för sin del*, vid hvilket förhållande frågorna, om olika beslut fattas, torde böra anses förfallna. Att saken väl ej inverkade på statsregleringen *för det år, hvars budget skulle uppgöras*, synes hafva haft mindre att betyda, ehuru tvist i vissa fall äfven härom förekommit.

I fråga om Jakobs läroverk i) och anställande af *skolläkare* l) bör väl märkas, att i besluten ingick, att läkaren skulle uppbära 1 kr. pr år för hvarje lärjunge ur läroverkets ljus- och vedkassa, hvilket så mycket mindre kunde bli föremål för gemensam omröstning, som det gällde rätt att pålägga lärjungarne afgift härför i mån af behof.

Hvad angår g) kan hänvisas till framställningen därom härofvan s. 83. Voteringen i fråga om h) synes icke hafva mött någon invändning, oaktadt anslagsbeloppen voro lika, hvilket tyder därpå, att äfven *användningssättet* ansetts böra bestämmas i sammanhang med anvisningen af medel. I afseende härå har dock praxis varit mycket vacklande, och det kan med fullt skäl sägas, att den allt mera gått i sådan riktning, att votering om förändrad användning af redan beviljade medel *icke* ägt rum. AK tog härutinnan initiativ vid 1878 års riksdag, då kammaren (14/5) vägrade att votera gemensamt därom (jfr SU mem. 57), huruvida vissa under anslagen till flottans stater och kårer inbegripna medel, anvisade till reserv- och indragningsstaterna, skulle, i den man de blefve tillgängliga, få *användas* till aflöning at visst antal offiocrare vid flottan. Beslutet fattades med 101 röster mot 66 och föregicks af diskussion, under hvilken herrar *K. J. Berg* och *H. L. Rydin* kämpade mot bland andra herrar *E. G. Boström* och *L. O. Larsson*, hvilka anförde, att beslutet, såsom icke afseende någon *ny* statsutgift, ej inverkade på statsregleringen för 1879. De förra menade däremot, att fragan gällde en statsutgift för ett visst statsändamål, med användning af statsmedel som ursprungligen afsetts *för ett annat*, något, hvartill fördrades riksdagens beslut.

Spörsmålet om kamrarnas rätt och befogenhet att votera samfäldt om *användning* af anslagna medel är dock för vidtomfattande att i detta sammanhang utförligare behandlas. Hvad angår prejudikatet i det fallet från 1878, må här erinras, att det hade föregåtts af ett par beslut vid 1877

års riksdag, hvilka bröto väg för den skiljaktighet i beslut om voteringspropositioners antagande och förkastande, som sedan ej så sällan förekommit.

Under tio års tid undveko nämligen kamrarna att fatta olika beslut angående framlagda voteringspropositioner. Utan tvifvel verkade härvid farhågan för att åstadkomma en konflikt, till hvars lösning grundlagen icke hade anvisat någon utväg, men man synes också hafva haft en viss känsla för den rätt, som borde tillkomma medkammaren. I dylik syftning yttrade sig grefve *Henning Hamilton* i FK d. 8 maj 1872 just i fråga om *öfverflyttande* af ett anslag (SU mem. 84), med uttryckande af den åsikten, att saken var oklar, hvarför han, ehuru tveksam, ej ville bidraga till att genom voterings nekande inskränka medkammarens rätt. Från 1874 kan ock ett exempel anföras, då en proposition antogs i FK (3 1), vid förnyad behandling efter återremiss, oaktadt saken var högst tvifvelaktig. Frågan, som rörde inbetalningen a *vattenaftappningslån* (SU mem. 49) företedde formella svårigheter, som dock underordnades den högre synpunkten. Äfven behandlingen af *skjutsfrågan* år 1875 (SU mem. 45 och 74) fann sin lösning i följd af obenägenheten att framkalla en kinkig situation (FK 5 5), och enahanda synes förhållandet hafva varit 1875 i AK vid voteringspropositionen om placering af *riksgäldskontorets* medel i riksbanken (sammansatta stats- och bankoutskottets utlat. 2 och AK prot. 5 och 10 maj).

Det var den 2 mars 1877, som en voteringsproposition (SU 25: 2:o) hvilken förut antagits i den ena kammaren, föll igenom i medkammaren. Frågan angick *uppdrag at fullmäktige i riksgäldskontoret* att vidtaga de åtgärder, som erfordrades för att bereda ökad amortering å Gefle—Dala järnvägsbolags lån. Båda kamrarna hade förut afslagit SU:s förslag om *skrifvelse* i ämnet till Kongl. Maj:t, men AK hade godkänt ett i en reservation framställdt förslag till det ifrågavarande uppdragets meddelande. I AK godkändes propositionen (1 3), men det hade dock mot densamma erinrats, särskildt af herrar *K. J. Berg* och *H. L. Rydin*, att icke meddelandet af ett uppdrag åt riksgäldskontorets styrelse, utan *frågans egen art* — om den nämligen rörde kontorets förvaltning eller ej — vore afgörande för voteringspropositionens berättigande. En af dem, som talade för bifall, herr *L. O. Larsson*, hade ock upplyst, att några ledamöter af SU hade ansett frågan stå nära gränsen för en gemensam omröstningsfråga. I FK erinrades *dels* att, då frågan om skrifvelse till Kongl. Maj:t förfallit, det icke vore formenligt att upptaga ett i AK framställdt förslag om uppdrag i ämnet åt fullmäktige i riksgäldskontoret, helst detsamma endast kunde

leda till en skrifvelse från dessa, *dels* att mot AK:s ifragavarande beslut icke stod något af FK fattadt, *dels* ock att frågan icke rörde riksgäldskontorets förvaltning på sådant sätt, att därom borde voteras, enär amorteringen af lånet kontraktsenligt berodde af Kongl. Maj:t.

Ej långt därefter — det var den 12 maj s. å. — afslog AK med 110 röster mot 61 en voteringsproposition. Det var den härofvan s. 92 under c) omförmälda med anledning af olika beslut om bifall eller afslag till ifrågasatt *anhållan* hos Kongl. Maj:t rörande *hofstallets flyttning* jämte anslag af 5,000 kr. för sakens utredning (SU mem. 77). Skälet till afslaget var det redan förut i dylika fall anförda, att skrifvelsen var hufvudsak och anslaget bisak. Då den förra grundlagsenligt borde förfalla vid olika beslut, borde det andra följa med, om man ej ville skapa en skadlig praxis, genom hvilken under gemensam votering kunde dragas hvilken fråga som helst. Om afslaget i fråga om *disposition af medel a femte hufvudtiteln* vid 1878 års riksdag är redan nämndt. Emellertid var åsikten härutinnan ej stadgad. År 1879 godkändes i AK ($^{15}/_{3}$), dock med blott *en* rösts öfvervikt (81 mot 80), förslag till voteringsproposition (SU mom. 25: 1:o) om *användning* till aflöning åt officerare vid flottan *af medel*, som tillhörde reserv- och indragningsstaterna. Detta var så mycket mera märkligt, som nejpropositionen innehöll godkännandet af en *skrifvelse* i något liknande syfte.

Däremot afslog FK vid samma års riksdag ($^{12}/_{5}$) en af sammansatta banko- och lagutskottet framlagd proposition angående votering emellan kamrarnas olika beslut med anledning af K. Maj:ts proposition i afseende å indragning af enskilda bankers rätt att utgifva sedlar å fem kronor samt eventuellt dylika å tio kronor, äfvensom om riksbankens förstärkande m. m. I utlåtande n:o 1: 11:o hade utskottet hemställt om lämnande af uppdrag åt bankoutskottet att inkomma med förslag till de stadganden i bankoreglementet, som af vissa riksdagens beslut föranleddes. Punkten bifölls af FK, men AK tillade framför den af utskottet föreslagna hemställan, att åt *fullmäktige i riksbanken skulle uppdragas*, att till nästa riksdag inkomma med förslag till de åtgärder, hvilka blefve behöfliga med afseende på riksbanken vid upphörande före utgången af år 1882 af de enskilda bankernas rätt att utgifva sedlar å tio kronor. Mot voteringspropositionens uppställande hade reservation anförts af hr *J. J. Ekman* samt andra utskottsmedlemmar från FK, hvilka menade, att uppdraget till fullmäktige i fråga om eventuella åtgärder vid indragning 1882 af enskilda bankernas tiokronsedlar — en fråga, hvarom FK ej varit i tillfälle att yttra sig — icke afsåg riksbankens sty-

relse och förvaltning och således ej föll inom området för gemensam votering.

FK gaf reservanterna rätt, på yrkande af bland andra grefvarne *H. Hamilton* och *G. Lagerbjelke*, hvilka framhöllo, att den del af AK:s beslut, som handlade om eventuell indragning af tiokronsedlarna och därmed sammanhängande åtgärder, *icke varit af utskottet framlagd till riksdagens afgörande* -- det var nämligen en reservation — samt vore alldeles fristående från den andra i samma punkt upptagna och innefattade endast ett uppdrag till fullmäktige, hvilket icke alls inverkade på sättet att förvalta riksbanken.

År 1880 återkom frågan i en annan form. Enskild motionär föreslog, att i bankoreglementet måtte lämnas *fullmäktige ett uppdrag* af samma innehåll som det 1879 af AK beslutade. Bankoutskottet framställde (i utlåt. 13) förslag i motionens syfte, med tillägg, att fullmäktige skulle äga med sig adjungera sakkunnige män mot ersättning af bankens medel. FK förkastade utskottets hemställan, men denna antogs af AK. Utskottet framlade därpå (i n:o 16) voteringsproposition. Reservation var afgifven af hr *Ekman* m. fl., hvilka framhöllo, att uppdraget icke rörde bankens styrelse och förvaltning, utan vore ett uppdrag till de *personer*, som utgjorde bankens styrelse, och att ersättningen af bankens medel vore endast ett korollarium till hufvudfrågan.

FK afslog (1/5) voteringspropositionen med 87 röster mot 18. Grefve *Lagerbjelke* hade vid tillfället ett anförande, som tjänade till att belysa voteringsfrågorna i allmänhet. Han yttrade sig i det syftet, att *utgiften* för banken ej kunde föranleda votering, då frågan i sig själf icke rörde bankens förvaltning, utan innefattade ett särskildt, för denna främmande, uppdrag. För öfrigt vore stadgandet, att vissa frågor vid stridiga beslut skulle, i stället för att förfalla, komma under gemensam omröstning ett *undantagsstadgande*, hvilket, likasom i allmänhet sådana, borde *tolkas strictissime;* i motsatt fall äfventyrade man att förryckа grundlagen.

I viss mån liknande denna fråga var en, som kort därefter (7/5) förekom i riksdagen och i AK framkallade en liflig debatt. Det gällde *anstånd* på vissa villkor åt Wessman-Barkens järnvägsaktiebolag med ränta och amortering å statslån (SU mem. 56). Reservation mot uppställandet af voteringsproposition var anförd af hr *Ola Andersson i Burlöf*, hvilken uttalade såsom sin mening, att frågan *ej rörde riksgäldskontorets styrelse och förvaltning*. I kammaren förfäktade reservanten kraftigt sin åsikt och yttrade sig i ungefär samma syftning, som grefve *Lagerbjelke* den 1 maj.

Han fick understöd af herrar *J. Sjöberg*, *L. O. Larsson* och *Hedlund*. Däremot anförde herrar *Åbergsson* och *Hedin*, att ändring i villkoren för ett redan beviljadt lån vore likartad med fastställandet af villkor för ett nytt. Härpå genmäldes, att här gällde det endast *villkoren*, icke hela lånet. Flere talare yttrade sig i olika riktning. Hr *Emil Key* erinrade om ett prejudikat från 1873, då votering skett rörande anstånd med räntan å ett statslån till sjöarna Kalfven och Fegen — hvartill för öfrigt skulle kunna läggas voteringen om ändring i villkoren för Kukkola byamän 1872. (SU 21). V. talmannen, herr *Carl Ifvarsson*, medgaf, att saken kunde anses omtvistad, men ansåg, att votering icke stred mot grundlagen. Propositionen godkändes också med 101 röster mot 71.

Under diskussionen härom berördes FK:s nyss förut beslutade afslag å voteringspropositionen i bankfragan, och en eller annan framkastade tanken på *repressalier* (kvittning) som berättigad: AK kunde följa det gifna exemplet. Dess bättre tillbakavisades dock tanken härpå, och man ansåg saken böra behandlas så, som dess egen beskaffenhet kräfde.

Det torde ock kunna med skäl pastås, att den senare åsikten i allmänhet fått gälla såsom rättesnöre för pröfningen af voteringsfrågorna. Praxis har vacklat, och än har den ena, än den andra kammaren uppträdt såsom den strängare, men man synes hafva försökt att ärligt och noggrant undersöka hvarje särskild fråga. Att härvid stundom en tanke på genomdrifvandet af kammarens åsikt spelat en viss roll, kan nog pastås, men de, som kämpat för denna åsikt, hafva helt visst äfven i voteringsfragan handlat i bästa öfvertygelse, om de ock stundom *omedvetet* latit paverka sig af hopp eller fruktan.

Bland de frågor, som på senare tider föranledt olika beslut om voteringspropositioner, kunna, utom här förut anförda, nämnas den om statsbidrag till *kofoders utgörande* såsom särskild förmån at folkskollärare (1892 SU mem. 73) FK $^{12}/_{13}$, i hvilken FK afslog voteringspropositionen, den om rätt för Kongl. Maj:t att använda visst belopp af anslaget till arvoden m. m. at folkskoleinspektörer för aflönande af en *öfverinspektör* 1891 (SU mem. 52), i fråga hvarom AK med 96 nej mot 84 ja ändrade voteringspropositionen genom borttagandet därvid af en del af FK:s beslut AK ($^{28}/_{4}$), den om votering eller icke rörande K. Maj:ts förslag om *telefonväsendets inordnande i telegrafverket* samt utgiftsstaten för detta, 1894 (SU mem. 141), hvarvid AK ($^{12}/_{4}$) förkastade utskottets hemställan om votering, den om *afsättande af 1 mill. kr. för befästningsändamål*, 1897 (SU mem. 86; AK $^{11}/_{5}$,) afslagen af AK, samt den om *förändrad disposition af anslag a fjärde hufvudtiteln* (generalstaben), 1897 (SU 32, AK $^{19}/_{3}$), likaledes afslagen af AK.

Att på senare tiden skiljaktighet i fråga om voteringspropositioner oftare än förr yppat sig, behöfver dock ej bero på någon uppkommen antagonism emellan kamrarna, utan har väl sin grund i den allt klarare in-

sedda svårigheten att med säkerhet afgöra, huru långt man bör sträcka sig i afseende å gemensam omröstning. Det vill i det hela synas, som om riksdagen numera skulle vara mera benägen att inskränka bruket af samfäld omröstning. Huruvida åter den tendensen är ägnad att öka *riksdagens* makt och befogenhet, må vara osagdt. Särskildt kan det förefalla, som om ett strängt skiljande af en *statsutgift* från en *organisation*, hvilken därmed är på det närmaste förbunden, såsom i fråga om lönestater, borde från den skattebeviljande myndighetens synpunkt kunna betraktas sasom allt annat än fördelaktigt, om man nämligen fäster sig vid den *rent konstitutionella* sidan af saken.

Några jämförelser mellan de skandinaviska länderna.

Af

Lektor **J. Fr. Nyström.**

I Statistisk Tidskrift 1897, h. 2, har G. S—g lämnat en mycket intressant framställning af "de skandinaviska folkens andel i Europas produktion och samfärdsel". På samma gång han i tab. A lämnar hithörande sifferuppgift för å ena sidan hela Europa, å den andra för hvart och ett af de tre skandinaviska länderna, beräknar han de senares andel i procent af Europa, hvarvid länderna sammanslås till en enhet. Vi hafva tänkt oss, att det kunde äga sitt intresse att äfven göra en jämförelse mellan de skandinaviska länderna inbördes, utvisande både hur stor andel hvart och ett af dem har i hela Europas produktion och samfärdsel och huru de förhålla sig till hvarandra. Vi hafva sålunda i omstående tabell först beräknat, huru stort procenttal kommer på hvart och ett af de tre skandinaviska länderna och därefter i de båda sista kolumnerna jämfört Norges och Danmarks procent med Sveriges med hänsyn till hvartdera landets folkmängd. Siffrorna i dessa båda sista rader angifva alltså, hur stor procenten skulle vara, om vederbörande land hade i förhållande till sin folkmängd precis samma utveckling som Sverige. Äro sålunda dessa beräknade siffror mindre än de aktuella, som finnas förut angifna, så visar detta, att vederbörande land har större relativ utveckling än Sverige, och tvärt om, ifall siffrorna äro högre. När t. ex. det visar sig, att Norges odlade jord är 0,20 proc. af hela Europas, men att den borde vara 0,54 proc., om Norge vore lika uppodladt som Sverige, men att Danmarks är 0,86 proc. af Europas, ehuru den i jämförelse med Sveriges blott skulle utgöra 0,62 proc., så finner man ganska klart olikheten emellan de tre länderna i detta afseende o. s. v.

Omstående tabell visar, att Sverige mestadels har den högsta produktionen etc., hvilket ju icke är mer än hvad man har rätt att fordra, då dess folkmängd är betydligt större än de båda andra ländernas tillsammans. De utvisa, som nämndt, också, huruvida denna Sveriges öfverlägsenhet, där

Sveriges, Norges och Danmarks produktion och samfärdsmedel i procent af hela Europas samt Norges och Danmarks procenttal, jämfördt med Sveriges i förhållande till hvarje rikes folkmängd.

Produktion m. m.	Procent af Europas produktion m. m.			Procent-tal, om utvecklingen vore lika som Sveriges i förh. till folkm.	
	Sverige	Norge	Danm.	Norge	Danm.
Ytvidd	4.57	3.32	1.47	—	—
Folkmängd	1.30	0.54	0.62	—	—
Areal af					
Odlad jord	1.30	0.20	0.86	0.54	0.62
Naturlig äng	1.09	0.44	0.47	0.45	0.52
Skogbärande mark	6.49	2.60	0.09	2.69	3.09
Årlig produktion.					
Hvete	0.31	0.02	0.34	0.13	0.15
Råg	1.68	0.07	1.41	0.69	0.80
Korn	1.87	0.57	3.00	0.78	0.89
Hafre	3.98	0.58	2.12	1.65	1.90
Potatis	1.55	0.67	0.51	0.64	0.74
Betsocker	1.45	—	1.04	—	0.69
Silfver	0.60	0.84	—	0.25	—
Koppar	0.57	2.15	—	0.24	—
Järnmalm	3.868	0.002	—	1.61	—
Tackjärn	2.608	0.002	—	1.08	—
Stenkol	0.06	—	—	—	—
Kreatursstock.					
Hästar	1.27	0.38	1.04	0.53	0.61
Nötkreatur	2.19	0.87	1.46	0.91	1.04
Får	0.66	0.71	0.63	0.27	0.31
Getter	0.34	1.26	0.11	0.14	0.16
Svin	1.37	0.21	1.45	0.57	0.65
Utrikes handel.					
Införsel	1.59	0.92	1.33	0.66	0.76
Utförsel	1.81	0.71	1.20	0.75	0.86
Tillsammans	1.69	0.82	1.28	0.70	0.80
Handelsflotta.					
Fartyg	5.90	11.16	3.23	2.45	2.81
Tontal	2.76	9.05	1.76	1.15	1.32
Förmedlade tontal	2.09	5.71	1.60	0.87	1.00
Utrikes sjöfart.					
Sammanlagdt tontal	4.77	2.26	3.29	1.98	2.27
Samfärdsmedel.					
Järnvägar	3.86	0.69	0.89	1.60	1.84
Postanstalter	2.29	0.87	1.63	0.95	1.09
Telegraflinjer, km.	1.35	1.28	0.81	0.56	0.64
Telefonapparater	12.25	3.99	2.60	5.09	5.84

den finnes, är så stor som den i förhållande till vår folkmängd borde vara, eller större eller mindre, och det är dessa senare uppgifter vi vilja något närmare granska.

I fråga om den relativa arealen af *odlad jord* står Sverige betydligt öfver Norge, men däremot efter Danmark; mindre är skillnaden mellan de tre länderna med hänsyn till *naturlig äng*, där dock Norge står något lägre och Danmark något högre än Sverige. *Skogbärande mark* har Sverige till relativt högre siffra än Norge, ehuru de siffror som gälla för Sverige, "sannolikt äro för lågt upptagna" enligt G. S—g. Danmark kan naturligtvis här icke konkurrera, då detta land hörer till de skogfattigaste i Europa.

Spannmalsproduktionen är relativt störst i Danmark; endast i fråga om potatisskörden står det efter Sverige. Däremot har Norge alltigenom ofördelaktigare siffror än Sverige — utom för potatis.

Kreatursstocken uppvisar relativ öfverlägsenhet för Danmark i fråga om hästar, nötkreatur och svin, för Norge i fråga om får och getter, medan Sverige står betydligt framför Norge med hänsyn till antalet hästar, nötkreatur och svin.

Bergshandtering förekommer blott i Sverige och Norge, hvilket sistnämnda land producerar relativt och absolut mera silfver och koppar än Sverige, medan det är så mycket mer underlägset i fråga om frambringande af järnmalm och tackjärn. Sverige ensamt har stenkol, om ock till mycket ringa mängd.

Utrikes handeln är för alla länderea större än man kunde vänta, om man fäster afseende på deras folkmängd. Både Danmark och Norge hafva en relativt större införsel än Sverige, och Danmark äger också en relativt större utförsel, medan Norge på detta område står efter Sverige. Denna underlägsenhet är dock ej större än att siffrorna för både export och import tillsammans äfven för Norge blifva relativt större än för Sverige.

Med hänsyn till *handelsflottans* storlek är Norge facillime princeps, och äfven Danmark står här relativt öfver Sverige. Däremot öfverträffar vårt land de båda andra i fråga om sjöfarten i egna hamnar, en följd af att vi hufvudsakligen exportera trävaror och järn, hvilka båda äro skrymmande varor och kräfva ett relativt större skeppsutrymme än Norges och Danmarks exportvaror, hvilka, som vi nyss sågo, stiga till ett relativt högre belopp.

I *samfärdsmedel* står Sverige främst med hänsyn till järnvägar och telefonapparater, men öfverträffas relativt af Danmark i fråga om postan-

stalternas antal och telegraflinjernas längd och äfven af Norge i fråga om postanstalterna.

En jämförelse mellan de tre nordiska länderna bör också taga hänsyn till åtskilliga andra förhållanden än som här ofvan berörts. Ett sådant är statsskulden. Alla rikena äga, som bekant, en god affärsställning och i följd däraf en god kredit. Vi vilja här angifva deras statsskulder och tillgångar, hvarvid vi först vilja angifva, att uppgifterna för Norge och Danmark äro tagna ur Almanach de Gotha 1898 och afse för det förra landet ställningen den 30 juni 1896 för det senare den 31 mars 1896. Siffrorna för Sverige äro hämtade ur Sveriges off. statistik i sammandrag 1897 och beteckna vår affärsställning den 31 dec. 1895.

Sverige:	Skulder	287,505,967	kr.
	Tillgångar (inkl. statsjärnvägar)	477,187,210	„
	Öfverskott	189,681,243	„
Norge:	Skulder	157,353,000	kr.
	Tillgångar (inkl. statsjärnvägar)	161,273,000	„
	Öfverskott	3,920,000	„
Danmark:	Skulder	199,061,871	kr.
	Tillgångar (inkl. statsjärnvägar)	255,278,448	„
	Öfverskott	56,216,577	„

Fördelas denna skuld på antalet invånare utgör den

i Sverige	per invånare	50,30	kr.
i Norge	„ „	75,58	„
i Danmark	„ „	84,21	„

Äfven i fråga om statstillgångarnas öfverskott öfver statsskulderna har Sverige icke blott absolut utan och relativt den bästa ställningen, hvilket framgår däraf, att om öfverskottet för Norge och Danmark vore lika stort som för Sverige med hänsyn till de resp. ländernas folkmängd skulle det utgöra

för Norge	kr.	79,579,003,	men utgör blott	3,920,000	kr.
„ Danmark	„	90,395,968,	„ „	56,216,577	„

A. Litteratur (forts.).

4. *Statistisk Tidskrift*, utgifven af Kungl. Statistiska Centralbyrån, 3 häften, Sthlm 1897.

5. *Tidskrift*, utgifven af Juridiska föreningen i Finland, 4 häften, Helsingfors 1897.

6. *Historisk Tidskrift*, utgifven af Svenska historiska föreningen genom E. Hildebrand, 4 häften, Sthlm 1897.

Ett påpekande, åtminstone med några ord, af det gångna årets inhemska och närbesläktade statsvetenskapliga litteratur, särskildt den, som publicerats i tidskriftsform, hör otvifvelaktigt till de uppgifter, som af en facktidskrift i ämnet så långt möjligt måste lösas och då af ofvan nämnda, välkända tidskrifter afslutade årgångar för 1897 nu föreligga, göres, här början med dem.

— I den svenska officiella »Statistisk Tidskrift» meddelas utom det sedvanliga sammandraget rörande Sveriges officiella statistik, särskilda folkmängdsredogörelser samt statistiska öfversiktstabeller för olika länder, äfven en berättelse om det nordiska statistiska mötet i Stockholm 1897 jämte bilagor, omfattande förslag och utredningar af

Rubin, M., Statistik vedrørende Arbejdskonflikter;

Kjær, A. N., Den repræsentative Undersøgelsesmethode;

Sidenbladh, E., P. M. ang. Sveriges, Norges och Danmarks statistiska årsböcker. Dessutom finnas i årgången uppsatser af

Sundbärg, G., De skandinaviska folkens andel i Europas produktion och samfärdsel — jämför härmed samme författares uppsats i första numret af Statsvetenskaplig Tidskrift angående de anglosachsiska folken; samt

Flodström, I., Sparbanks- och postsparbanksrörelsen under år 1895.

— Finska juridiska föreningens »Tidskrift» innehåller hufvudsakligen rent juridiska och rättshistoriska uppsatser samt rättsfall; dock kan här bland de förra påpekas en vidlyftig, men med hänsyn till agrarlagstiftningen och därmed sammanhängande frågor i åtskilliga afseenden äfven ur politisk synpunkt intresseväckande reseberättelse af

Johnsson, E., Om sammanläggning eller ägoreglering i Tyskland och Frankrike.

— I »Historisk Tidskrift» förekomma såväl på afhandlingsafdelningen, som bland strödda meddelanden och aktstycken samt öfversikter och granskningar uppsatser och upplysningar af värde. Så har E. Hildebrand skrifvit »Ett par ord om kammararkivet»; af olika recensenter anmälts *O. Sylvan's* arbete »Svenska pressens historia» och *B. Lundstedt's* »Sveriges periodiska litteratur» äfvensom bland akademiska afhandlingar *E. R. Sundin's* »Om svensk konungs rätt att upplösa riksdag», *Hj. Nordin's* om »De ecklesiastika deputationerna under Fredrik I:s regering», samt *E. Arosenius'* »Om sättet för grundlagsändring under tiden 1809—1866»; Kr. Setterwall har meddelat den för tidskriften vanliga historiska årsbibliografien (med afseende på hvilken i förbigående kunde påpekas, att den samma skulle vinna i öfverskådlighet, om äfven typografiskt de särskilda perioder, hvarefter den är ordnad, blefve antydda); slutligen förekomma tidskriftsöfversikter. — Af uppsatserna kunna här påpekas

Clason, S., Några anmärkningar rörande riksdagen i Norrköping år 1800;

Hildebrand, K., Nationalekonomisk historieskrifning I (behandlar bl. a. nyare arbeten af *G. Wiebe*, »Zur Gesch. der Preisrevolution», *M. J. Bonn*, »Spaniens Niedergang während der Preisrevol. des 16 Jahrh.», *R. Ehrenberg*, Das Zeitalter der Fugger»), samt

Alin, O., Bidrag till Mosskonventionens historia (kritik af *Y. Nielsen*, »Aktstykker vedkommende Konventionen i Moss»). *Rtd.*

7. Mackinnon, James. *The Union of England and Scotland. A study of international history.* 18 + 524 sid., London, Longmans 1896.

Öfver den engelsk-skotska unionen, som erbjuder så många intressanta historiska spörsmål och hvars tillkomsthistoria varit jämförelsevis föga behandlad, har 1896 utkommit en större monografi af James Mackinnon, examinator i historia vid universitetet i Edinburg. Hans arbete äger sitt största värde i framställningen af tiden 1700—1710, där han utförligt skildrar de yttre politiska tilldragelser, som beröra förhållandet mellan England och Skotland, de meningar, som denna tid på ömse sidor om gränsen rörde sig angående den bestående föreningen mellan de bägge staterna, och huru mellan dessa meningar 1707 års union arbetade sig fram. Han inskränker sig dock ej till detta, han vill äfven undersöka, i hvad mån farhågorna och förhoppningarna, som då uttalades, sedan gingo i uppfyllelse, och med ledning af unionens hittillsvarande historia i någon mån bedöma de politiska önskningar, som i våra dagar framträdt angående vissa ändringar i det bestående unionsförhållandet. Visserligen kallar han sitt arbete »en studie i internationell historia», men man missräknar sig om man därför väntar att få se ämnet behandladt ur någon mera allmän synpunkt, att de engelska och skotska förhållandena blifvit sedda såsom led i det europeiska statssystemets utveckling.

Den union som före 1707 bestod mellan England och Skotland var en ren personalunion — *regal union* såsom termen då lydde. Egentligen var det endast konungen som var gemensam, men med tidens mera obestämda och sväfvande statsrättsliga förhållanden, kom unionen i verkligheten att omfatta långt mera. I flera fall blefvo de skotska intressena lidande därpå. Hofvet flyttades från Edinburg till London, där afgjordes en mängd skotska ärenden och konungen, stående under inflytande af engelska rådgifvare, engelska intressen och engelska synpunkter, tillgodosåg ej alltid de skotska intressena i samma grad som de engelska. Den diplomatiska representationen var naturligtvis gemensam, faktiskt kom den mest att bestridas af engelsmän och bestämmas af den rent engelska politiken. I och för sig har väl ej dessa förhållanden betydt så särdeles mycket, om ej allvarligare missförhållanden stött till. I främsta rummet hade missnöjet sin grund i den uppenbara tillbakagång i Skotlands ekonomiska lif, som på flere områden framträdt under senare delen af 1600-talet. Denna berodde i någon mån på bristande omtanke från regeringen sida, mest dock på konkurrensen med England. Skotland deltog i alla Englands krig, delade många af dess mödor, men var genom navigationsakten och tidens merkantila afspärrningssystem utestängdt från deltagande i Englands handels- och kolonialföretag och var ej i stånd att härda ut i konkurrensen med sin kapitalstarka granne. De ansatser som gjordes hade ingen framgång. Bekant är försöket att grunda en egen skotsk koloni — det s. k. Darien-företaget — det misslyckades helt och hållet, då det ej rönte något understöd från regeringens sida och kraftigt motarbetades af engelsmännen. Det blef allt mer klart för de skotska fosterlandsvännerna, att det för Skotlands kraftigare utveckling var nödvändigt antingen att den bestående unionen ändrades till Skotlands förmån eller ock att unionen upplöstes och Skotland fritt å eget ansvar finge taga vård om sina angelägenheter. Många skottar gingo ännu längre i sina fordringar och skotska parlamentet, som bestod af såväl självskrifne som valde ledamöter, ehuru dessa ej såsom i England delades i två hus, var under åren närmast före 1707 mycket upphetsadt och en mängd häftiga beslut fattades riktade mot England och unionen. En mängd vidt gående förslag antogos, sålunda gjordes anspråk på en egen skotsk diplomatisk representation i utlandet och på garantier mot verkliga och förmenta engelska öfvergrepp. En betydande roll vid dessa parlamentariska strider spelade naturligtvis partimotsatsen mellan presbyterianer, episkopaler och katoliker, hvarjämte jakobiterna uppträdde som ett revolutionärt parti, som i oredan och upplösningen hoppades att vinna framgång åt sina syften.

Att trots den ogynnsamma stämningen i Skotland 1707 års union kunde komma till stånd, berodde på Englands behof af att genom unionens stadgande och befästande vinna fred och trygghet i Storbritannien, hvilket i sin ordning var den nödvändiga förutsättningen för en stark och kraftig utrikespolitik. Den gynnsamma yttre politiska ställningen efter slagen

vid Höchstädt och Ramillies möjliggjorde för England att påtvinga Skotland en för sig fördelaktig union utan att behöfva utsätta sig för någon inblandning af andra makter. Frankrike, som sedan gammalt understödt Skotland mot England, kunde ej göra något och hela det öfriga Europa var upptaget af de bägge stora krig som nu rasade — det nordiska kriget och spanska successionskriget. Men Englands stora intresse af denna union förmådde det för att om möjligt undvika en öppen brytning till verkliga eftergifter på det ekonomiska området. Visserligen gjordes från högkyrkligt håll och från de stora köpmannaintressenas sida allvarliga invändningar gällande mot ett tillmötesgående af skottarnas fordringar, men whigpartiet, som önskade uppgörelse med Skotland för att kunna vända hela Englands makt mot Frankrike, genomdref trots oppositionen antagandet af 1707 års union. Förslaget till denna *incorporating union* uppgjordes 1706 af en stor unionskommitté, bestående af 31 personer från hvardera riket. Den som hade största förtjänsten af detta förslags lyckliga formulering var den framstående whigstatsmannen lord Somers. Förslaget gick först till skotska parlamentet, som tämligen nödtvunget och med en knapp majoritet antog detsamma; därpå gick det till det engelska parlamentet, där den stora whigmajoriteten, som då var vid styret, förde det utan svårighet fram genom bägge husen. De ledande engelska statsmännen hade ej gjort någon hemlighet af att det för skottarna endast gafs valet emellan förslagets antagande och krig. I Skotland mottogs ock unionen med stor ovilja af befolkningens stora lager och af de mera insiktsfulle med resignation. Detta missnöje med Skotlands upphörande som självständig stat var ock en kraftigt medverkande faktor i upproren 1715 och 1745. Det var ock i själfva verket först efter denna tid som de välsignelsebringande verkningarna af unionen började att tydligt träda i dagen. Då tog det ekonomiska uppsving sin början, hvilket sedan gjort Skotland till ett af Europas mest välmående och rikast utvecklade länder. Och i samma mån som betydelsen och värdet af unionen trädt klarare fram, har ock motståndet och motviljan allt mer försvunnit.

Mackinnons framställning, hvaraf här endast några få synpunkter kunnat refereras, är liflig och fängslande och låter särskildt de handlande personerna klart framstå. Kanske låter han någon gång sin skotska nationalitet göra sig något för mycket gällande och kommer därigenom att se alltför mildt på de skotska herrarnes egoistiska planer, men i det hela är arbetet mycket opartiskt skrifvet och ägnadt att ge läsaren en verklig behållning.

Gunnar Hazelius.

---

8. Kjellén, Rudolf, *Om den svenska grundlagens anda. Rattspsykologisk undersökning. Göteborgs Högskolas årsskrift 1897*. IV. 59 sid., Göteborg 1897.

Med anledning af angrepp mot 1809 års statsskick från den »liberalism», som franska julirevolutionen äfven i vårt land väckte till lif, skref Hans Järta 1832 en uppsats, som han inledde med följande uttalanden:

»Sveriges regeringsform af den 6 juni 1809 har, jämte andra densamma påbördade fel, det i våra dagar oförsvarliga att nu vara icke mindre än tjugutre år gammal. Redan då den stiftades saknade den nyhetens behag. Den var ej tillskuren efter någon af de samhällscostumer, som då voro moderna i det öfriga Europa, utan efter den åldriga svenska drägten, med bondtröjan närmast lifvet. Och nu, sedan en ädel generation, som då jollrade i kolt eller vagga, hunnit växa upp till myndighet att tala ur mustascherna, huru skulle väl den vilja tillåta Carl Johans folk att visa sig i en sådan drägt inför belgier och fransmän!

Mig har det således förekommit ganska naturligt, att dessa ungdomsraske statsmän tadlat 1809 års regeringsform och yrkat än den ena än den andra omskapelsen däraf.

Jag har ej väntat, att de skulle förälska sig i gamla lagar mera än i gamla flickor, eller anse det vara mindre lätt att efter främmande mönster förändra ett folks styrelseordning än ett regementes uniform.

Lika naturligt, som detta lättfärdigt utsväfvande än hit än dit lättsvingande tadel, har ock förekommit mig vissa tyngdpunkt saknande doctrinärers grundligen tunga klander af vår statsförfattning. Man studerar ej för ro skull Kant och Fichte. Till lön för sin möda vill man se i samhällslifvet utförda den förres *Metaphüsische Anfangsgründe der Rechtslehre* och den sednares *Grundlagen des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre*. Men olyckligtvis voro dessa och andra dylika vishetsböcker alldeles obekanta för mängden af 1809 års riksdagsmän, ehuru flere eller färre af dem stundom röjde ett medvetande af den Fichteska rättslärans yttersta grundsats, att *Jag är Jag* *. I följd af sin egen okunnighet valde de till det utskott, som skulle föreslå regeringsformen, män, hvilka alle ägde en mer eller mindre djup och vidsträckt kännedom af svenska statens utbildning, fordna öden och närvarande förhållanden, men hvaraf få eller kanhända ingen kunde göra reda för de nyaste tyska rätts- och statsteorierna. Utskottet åter antog till sin secreterare en man, som, ehuru icke vederbörligen ung, likväl hade den förtjänsten att vara omkring tio år yngre än den yngste ibland ledamöterna. Han stod således på civilisationens bana en hel barndomsålder framom någon af dem. Också saknade han icke all kunskap om de nyssnämnda abstracta lärorna, men han anade då redan, hvad han sedermera erfarit, nämligen att deras användning till något folks concreta samhällsförfattning skulle förvandla denna ifrån en lefvande organism till ett dödt machinerie. Hade han ock funnit i dessa läror någon verklig visdom och hade han velat påtruga utskottet densamma, så var dock nu icke tid därtill. Innan de philosophiska föreläsningarne om statens ändamål och om den ovilkorligen grundrigtiga statsinrättning hunnit öfvertyga den förstandige men något envise Mats Pehrsson om möjligheten att medelst en sådan inrättning skydda allas frihet och allas rätt äfven bland ett folk af idel djeflar, så hade sannolikt cossak-svärmar inblandat sig i de svenska öfverläggningarne om lösningen af detta den Königsbergska professorns vidtbekanta problem **».

Den handskrift, där dessa yttranden förekomma — ett fragment bland JÄRTAS efterlämnade papper i Uppsala universitets bibliotek — har för författaren af ofvannämnda arbete tydligen icke varit tillgänglig. Hvad af dess innehåll nu blifvit anfördt meddelas här därföre, att det lämnar det yppersta intyg, som från någon människa kan lämnas, på den obestridliga giltigheten af det resultat, hvartill där KJELLÉN kommit i sina undersökningar af regeringsformens ursprung. I själfva verket behöfves icke ett dylikt intyg — icke ens af HANS JÄRTA! — ty tack vare den noggrannhet och det skarpsinne, hvarmed undersökningen blifvit gjord, är den i och för sig själf alldeles tillräcklig för att afhägsna hvarje tvifvel om riktigheten af det resultat i fråga om regeringsformens ursprung, hvartill författaren kommer och som han uttrycker sa, att »1809 års män icke läto utlandets lysande

* "I allmänhet röjde sig i memorialen under denna riksdag föga lärdom. Sjelfve riksdagsmannen Anders Danielsson satte då sitt ljus under skäppona. Det var först vid 1815 års riksdag, som han åberopade inför bondeståndet *persiska och chinesiska edicter*, hvilka han likväl blygsamt förmälte sig icke hafva haft tillfälle att läsa på originalspråken. Han dröjde ock till 1823 års riksdag att förkunna sig såsom en lärjunge af *Smith* och *Turgot*".
(Järtas anm.)

** "Se Kants skrift *Zum ewigen Frieden*, hvaruti detta problem uppgifves och förklaras vara möjligt att lösa." *(Järtas anm.)*

mönster och skenfagra teorier locka sig bort från de enkla lärdomar, som bjödos dem i folkerfarenheten»; — »gick den främmande teorien i samma riktning som den nationella erfarenheten, då tillämpades den i författningen; men gingo de i sär, då läto 1809 års män principen fara och följde den nationella tanken i stället; de följde den någon gång t. o. m. när den var gammalmodig och uttjänt, blott därför att den var svensk, att den hade sin rot i vårt eget folks gamla betraktelsesätt».

Likasom d:r KJELLÉNS framställning klart visar, huru regeringsformens författare vid sitt viktiga arbete höllo sig oberörde af utländska mönster och främmande doktriner, så ådagalägger den med samma klarhet och skärpa, huru de vid tillämpningen af vår historias lärdomar höllo sig fullständigt fria från den ensidighet, som intryckt af den närmast liggande erfarenheten lätt kunnat alstra. För »gårdagens händelser», som tör sin sannfärdiga teckning, enligt hvad en bland desse män yttrade, kräfde »drakablod», glömde de ej frihetstidens »anarkiska villervalla», för konungamaktens missbruk förbisågo de ej följderna af ständernas envälde, och därför gick deras sträfvan medvetet ut på att genom regeringsformen skapa och trygga *jämnvikt* mellan tronens och folkets rättigheter, mellan konungamakten och ständerna. Men denna jämnvikt skapade de ej genom att ställa vid hvarandras sida två lika starka och lika berättigade viljor. Därmed hade enheten varit förlorad och staten hade blivit ett »tvåhöfdadt monstrum». De ordnade jämnviktsförhållandet så, att konungen blef den framdrifvande, ledande, styrande makten, riksdagen den återhållande, begränsande, kontrollerande. Detta jämnviktssystem karakterisera de själfve med orden, att de sökt bereda konungamakten »enhet i beslut och full kraft i medlen att dem utföra», medan de gjort folkrepresentationen »visligt trög till verkning, men fast och stark till motstånd». Och att de i regeringsformen verkligen genomfört systemet i enlighet med dessa grundtankar, det uppvisar d:r KJELLÉN med afseende på så väl statsregleringen och beskattningen, som lagstiftningen och styrelsen. För vår regeringsform — så sammanfattar han slutresultatet af sin undersökning — »är verkligen konungens makt det första budet i lagen. *Konungen äger allena styra riket,* säger han i § 4; detta är hans utgångspunkt och förutsättning, från hvilken sedan alla öfriga bestämmelser äro utvecklingar eller undantag. Konungen äger allena styra riket, *negativt begränsad och kontrollerad af riksdagen,* — det är grundtanken och sammanhanget i Sveriges statsskick, det är den svenska grundlagens andemening».

Men han tillägger följande allvarliga och väl befogade ord: »Medan författningarna stå stilla, går lifvet sin gång. Det kan hända samhället liksom individen, att lifvet bryter sig vägar bredvid eller tvärt igenom principerna. Skulle det befinnas, att något dylikt varit fallet inom den svenska staten; skulle en annan anda nu blåsa därinom än den vi här sökt med vetenskapens hjälpmedel spåra i grundlagen själf och hans milieu; skulle särskildt riksdagens kontroll och statsreglering hafva ryckt regeringen närmare in på lifvet än 1809 års män ville och stadgade — då blir det för visso en allvarlig sak att besinna, huruvida en dylik dissens mellan statsrätt och statslif kan vara öfverenstämmande med den objektiva rättskänslans kraf och statens verkliga båtnad.»

D:r KJELLÉNS förevarande arbete är den fullmogna frukten af fleråriga studier rörande regeringsformens historia och väsen, förut delvis framlagda i de värderika uppsatserna »Den nationella karakteren i 1809 års grundlagsstiftning» och »Hvem har stiftat Sveriges regeringsform af 1809?» (Historisk Tidskrift 1893 och 1896). Det utgör genom forskningens omsigt och undersökningens skärpa, likasom genom framställningens klarhet och stilens kraft, värme och elegans ett synnerligen tilltalande prof på de egenskaper, som beredt d:r KJELLÉN den framstående plats han intager såsom vetenskapsman och skriftställare.

Oscar Alin

B. Administrativ Praxis (forts.).

7. *Anteckning af äktenskap, ingånget å utländsk ort.*

Enl. af vederbörlig person styrkt utdrag af det hos Registrar Generals Office i Sydney förda register öfver ingångna äktenskap blefvo Josef Cornelius Holm och Alma Ida Alfrida Sandberg, då bosatta i Balmain i New South Wales, den 30 april 1887 vigda i S:t Thomas Church, Balmain West, enligt engelska kyrkans ritual. Två vittnen voro tillstädes och vigseln förrättades af E. D. Madgwick.

The dean of Sydney W. M. Cowper intygade, att bemälde Madgwick vid ifrågavarande tid var tjänstgörande prästman i S:t Thomas försl., Balmain, och att han var till prästämbetet behörigen invigd.

Enl. ett af kyrkoherden i Andrarums församling den 12 juli 1897 utfärdadt intyg förefinnes icke något släktskaps- eller annat hinder för äktenskaps ingående inom svenska kyrkan å någondera sidan.

Sedan pastorsämbetet i Andrarum emellertid vägrat att inskrifva Holm och Sandberg såsom äkta makar, på den grund att de ingått äktenskapet å utländsk ort,

anhöll Holm hos domkapitlet i Lund, det domk. täcktes fastställa det ingångna äktenskapet såsom ett i Sverige gällande lagligt äktenskap samt i så fall ålägga pastorsämbetet i Andrarum att i vederbörlig ordning i församlingsboken inskrifva dem som äkta makar.

I förklaring häröfver anförde kyrkoherden i Andrarum, att enär Holm och Sandberg ingått äktenskap i Sydney inom engelska kyrkan och voro af präst inom nämnda kyrka sammanvigda, det syntes honom, att ett äktenskap, ingånget af lutherska trosbekännare å utrikes ort, enligt annan eller främmande kyrkas ritual, omöjligen kunde anses såsom ett inom svenska kyrkan enligt dess ritual ingånget lagligt äktenskap, och detta desto hellre som någon föreskrift, vare sig uti vår svenska kyrkolag eller borgerliga lag, därom icke gåfves att sålunda anse detsamma. Med anledning häraf har han nödgats neka att införa deras äktenskapsförbindelse i församlingsboken såsom ett enligt svensk lag ingånget och härstädes laggiltigt äktenskap.

Domkapitlet i utslag d. 23 augusti 1897 fann, på de af förklaranden anförda skäl, sig förhindradt att meddela pastorsämbetet det sökta åläggandet.

Uti besvär hos K. M:t anförde Holm: då vid tillfället för äktenskapets ingående inom hela kolonien New South Wales ingen luthersk präst fanns att tillgå, funno H. och S. sig nödsakade att hänvända sig till en sådan kyrka, hvars språk de själfva kunde tala och förstå samt hvars ritual närmast öfverensstämde med det lutherska, nämligen engelska kyrkan. Enär denna kyrkas bekännelse är de australiska koloniernas statsreligion och dess lära i hufvudsak är protestantisk samt vigselformuläret inom denna kyrka är åtminstone lika bindande som lutherska kyrkans; då den prästman, som förrättat vigseln haft full rätt att förrätta äktenskapsvigsel utan afseende på hvilket trossamfund kontrahenterna tillhöra, och då H. och S. båda voro vid myndig ålder, när deras äktenskap ingicks, samt de alls icke äro med hvarandra besläktade, hvadan icke något hinder kunnat möta, om de vid tillfället varit boende hemma i Sverige, att härstädes ingå äktenskap med hvarandra, anhöll han att K. M:t täcktes i nåder förklara deras äktenskap giltigt inför svensk lag med åläggande för pastorsämbetet att såsom äkta makar inskrifva dem i församlingsboken.

Pastorsämbetet yttrade ungefär detsamma som anförts hos domk., hvarjämte domk. anförde: det är antagligt att kontrahenterna, som styrkt sig vara födda i Sverige, vid tiden för sin i Australien erhållna äktenskapsvigsel, fortfarande voro svenska undersåtar; därjämte torde det få anses behörigen styrkt, att ifrågavarande i engelska kolonien New South Wales ingångna äktenskap varit ett enligt koloniens lagar giltigt äktenskap. Emellertid saknas lagbestämmelse därom, huru ett af svenska undersåtar i annat främmande land än tyska riket ingånget äktenskap skall här i riket anses och antecknas. Vid sådant

förhållande lära klagandens ingångna äktenskap icke kunna i nu förekommen ordning förklaras vara inför svensk lag giltigt; men däremot torde ingenting hindra att klaganden och hans hustru, därest de till Andrarums församling inflyttat, i analogi med föreskriften i § 31 af kyrkobokföringsförordningen, i församlingsboken därstädes antecknas såsom äkta makar med utsättande af att anteckningen grundat sig på ett företedt, ur vigselboken för the District of Balmain in the colony of New South Wales meddeladt officiellt utdrag, enligt hvilket de den 30 april 1887 därstädes blifvit i öfverensstämmelse med engelska kyrkans ordning i äktenskap förenade.

I utslag den 22 okt. 1897 fann K. M:t skäligt föreskrifva, att som Holm och Sandberg, för hvilka något äktenskapshinder icke ens uppgifvits, den 30 april 1887 blifvit i enlighet med de för den engelska episkopalkyrkan gällande bestämmelser med hvarandra sammanvigda i distriktet Balmain i New South Wales i Australien, samt, enligt hvad af handlingarna framginge, denna form för äktenskaps ingående är i öfverensstämmelse med de i detta distrikt gällande lagstadganden; alltså skulle Holm och Sandberg i kyrkobok såsom äkta makar antecknas med upplysning tillika, i därför afsedd anteckningskolumn, om stället, tiden och sättet för äktenskapets afslutande. *F. H.*

8. *Förbud mot tullrestitution vid utförsel till Norge anses, ehuru icke uttryckligen upphafdt, ej böra utgöra hinder för sådan restitution, sedan mellanrikslagen upphört att gälla.*

Vid pröfning af en af firman T. H. & C:o i Göteborg hos Generaltullstyrelsen med åberopadt stöd af § 9 i tulltaxeunderrättelserna gjord ansökning om restitution af 424 kronor 35 öre, utgörande drawback å 15 öre per kg. för två partier oblekt bomullsväfnad om tillhopa 2829 kg., som den 24 och den 27 juli 1897 sjöledes utförts till Norge, fann Styrelsen genom beslut den 13 september samma år sig icke kunna i strid mot stadgandet i mom. 4 af nyss åberopade paragraf till ansökningen lämna bifall.

Med anledning af underdåniga besvär öfver detta Styrelsens beslut har K. M:t genom nådigt beslut den 19 sistlidne november, enär grunden för det undantag från rätten att jämlikt § 9 mom. 1 i underrättelserna vid tulltaxan åtnjuta restitution af tullmedlen vid utförsel af, bland andra artiklar, bomullsväfnad, hvilket ifråga om utförsel till Norge funnes meddeladt i mom. 4 af samma paragraf, måste anses hafva förfallit i och med upphörandet af den tullfrihet, som tillförene, jämlikt förordningen angående Sveriges och Norges ömsesidiga handels- och sjöfartsförhållanden den 30 maj 1890, åtnjutits vid införsel i Norge af ifrågavarande artikel under de i förstnämnda författningsrum angifna förutsättningar, funnit godt medgifva, att af tullmedlen finge till firman restitueras ett belopp af 424 kronor 35 öre; i sammanhang hvarmed förordnats, att handlingarne i målet skulle öfverlämnas till riksdagens bevillningsutskott för den åtgärd i afseende på affattningen af § 9 mom. 2 och 4 i tulltaxeunderrättelserna, hvartill utskottet kunde finna desamma föranleda.

Hm.

9. *Får vid afgörandet af fråga, huruvida lastpenningar för inkommande skola påföras för ett från utlandet till svensk hamn för lossning inkommet, dit destineradt fartyg, hänsyn tagas till fartygets tillika innehafvande till utländsk hamn destinerade last? Fråga därjämte om tillämpning af stadgandet rörande frihet från lastpenningar för fartyg, som under resa mellan utrikes orter i svensk hamn lossar eller lastar intill viss del af fartygets dräktighet.*

Vid inklarering i Göteborg den 11 november 1895 af ångfartyget Götha om 549,22 tons dräktighet, hvilket fartyg medförde dels i Rouen, Håvre och Köpenhamn intagen, till Göteborg destinerad last, ej öfverstigande 43 ton, som jämväl upplossades i Göteborg, dels

och i Köpenhamn intagna omkring 100 ton styckegods med destination till Frankrike, dit fartyget, som gjorde regelbundna turer mellan nämnda franska städer och Göteborg med anlöpande af Köpenhamn, återvände från Göteborg, påförde tullkammaren i Göteborg fartyget — för hvilket förut under samma år lastpenningar för inkommande erlagts — enär dess hela innehafvande last öfverstege en tiondedel af dess afgiftspliktiga dräktighet, lastpenningar för förnyadt inkommande med 54 kronor 92 öre.

Hos Generaltullstyrelsen yrkade därefter fartygets ägare, Förnyade ångfartygsaktiebolaget Götha, att, som den i Göteborg upplossade lastkvantiteten icke öfverstigit en tiondedel af fartygets hela lastdräktighet och inkommande lastpenningar för resan alltså jämlikt § 4 i de vid tulltaxan fogade underrättelser icke bort debiteras, nyssberörda belopp, hvilket emellertid till tullkassan inbetalts, måtte få restitutionsvis återbekommas; men Styrelsen fann genom beslut den 31 december samma år denna framställning icke kunna bifallas.

Häröfver anförde bolaget underdåniga besvär under åberopande af förut anförda skäl för yrkandet om restitution, hvarjämte erinrades, huruvida en sådan tillämpning af sagda § som den, hvilken gjorts gällande i öfverklagade beslutet, skulle försätta bolagets fartyg i en synnerligen ogynnsam ställning i konkurrensen med utländska fartyg, hvilka, med utgångspunkt från utländsk hamn men eljest i motsvarande trader, anlöpte Göteborg och där, jämlikt tredje stycket af ifrågavarande författningsrum, ägde att utan erläggande af lastpenningar lossa och lasta till och med fjärdedelen af fartygets lastdräktighet.

Öfver besvären infordrades underdåniga utlåtanden först från Generaltullstyrelsen och därefter från Kommerskollegium.

Generaltullstyrelsen medgaf, att det ur billighetssynpunkt kunde ifrågasättas, att i fall sådana som det ifrågavarande afseende borde fästas endast vid den till Sverige destinerade och därstädes lossade lasten, men fann en sådan tolkning af § 4 tulltaxeunderrättelserna utesluten af paragrafens ordalydelse, hvilken enligt styrelsens asikt fordrade, att vid afgörande af frågan, huruvida fartyget skulle anses såsom lastadt eller såsom barlastadt, hänsyn toges till hela den innehafvande lasten oafsedt dennas destination, på sätt jämväl vid tillämpning af föreskrifterna angående fyr- och båkafgift ägt rum intill 1894 års slut eller så länge dylik afgift debiterades olika för lastade och för barlastade fartyg. Ytterligare stöd för sin åsikt hämtade Styrelsen af ifrågavarande författningsrums lydelse i äldre, före 1863 utfärdade tulltaxor.

Kommerskollegium ansåg, att fartyget vid sitt besök i Göteborgs hamn varit att anse såsom under resa mellan utrikes orter, i följd hvaraf och då fartyget därstädes lossat endast en lastkvantitet, som understeg fjärdedelen af fartygets lastdräktighet, detsamma jämlikt tredje stycket af § 4 tulltaxeunderrättelserna bort vara befriadt från erläggande af lastpenningar för inkommandet. Två ledamöter voro dock skiljaktige och anslöto sig till Generaltullstyrelsens mening samt ansågo förty, att de underdåniga besvären icke borde föranleda ändring i öfverklagade beslutet.

Genom nådigt beslut den 26 februari 1897 fann K. M:t, enär jämlikt § 4 i de vid tulltaxan den 8 juni 1892 fogade underrättelser lastpenningar i förevarande fall ej bort bolaget påföras, skäligt att, med upphäfvande af Generaltullstyrelsens beslut, förklara bolaget berättigadt att restitutionsvis återbekomma förenämnda 54 kronor 92 öre.

Hm.

10. *Ang. tillsattande af ombudsmansbefattningen vid sjömanshuset i Örnsköldsvik.*

Direktionen för sjömanshuset i Örnsköldsvik beslöt vid sammanträde den 10 augusti 1895, jämte det t. f. ombudsmannen vid sjömanshuset J. P. Tjernberg på begäran entledigades från förordnandet, att ombudsmansbefattningen skulle i laga ordning kungöras till ansökning ledig.

Till befattningen anmälde sig inom behörig tid såsom sökande fem personer, däribland Tjernberg, förre sjökaptenen C. J. Ramberg och tullförvaltaren T. Bergin.

Därefter kallade direktionen, jämlikt 7 § i k. reglementet för sjömanshusen i riket, genom kungörelse hemmavarande, till sjömanshusdistriktet hörande fartygsbefälhafvare att den 22 november 1895 sammanträda inför direktionen för att på förslag till ombudsmansbefattningen uppföra tre af de sökande.

Sedan af särskild anledning förrättningen uppskjutits till den 29 i sistnämnda månad blefvo af tillstädeskomne åtta fartygsbefälhafvare å förslaget uppförde Tjernberg, Ramberg och Bergin, hvarefter direktionen utsåg Bergin till sjömanshusombudsman.

Häröfver klagade Tjernberg hos k. Kommerskollegium, åberopande till stöd för besvären, bland annat, att icke någon af de fartygsbefälhafvare, som deltagit i uppsättande af förslagit, varit inskrifna vid sjömanshuset i Örnsköldsvik.

Uti afgifven förklaring upplyste direktionen att vid sjömanshuset i Örnsköldsvik icke någon fartygsbefälhafvare vore inskrifven.

Kommerskollegium meddelade den 2 oktober 1896 utslag och yttrade däri, bland annat, att enär distriktet för det enligt k. brefvet den 7 april 1893 inrättade sjömanshuset i Örnsköldsvik utbrutits från förutvarande distrikt för sjömanshuset i Hernösand, samt i målet vore utredt att de åtta i valet deltagande fartygsbefälhafvare — angående hvilka väl blifvit i målet upplyst att de ej varit vid sjömanshuset i Örnsköldsvik inskrifne, men icke påståtts att de ej före sagda utbrytning inskrifvits och vid valet fortfarande vore inskrifne vid sjömanshuset i Hernösand — vid valtillfället hade sina hemvist inom Örnsköldsviks sjömanshusdistrikt, alltså och då dessa åtta fartygsbefälhafvare, hvilka genom herörda distriktsförändring upphört att tillhöra Hernösands sjömanshusdistrikt, borde, oansedt att de ej jämlikt 14 § i sjömanshusreglementet låtit sig från Hernösands sjömanshus afföra och vid Örnsköldsviks sjömanshus inskrifva, anses hafva vid valet varit till sistnämnda sjömanshusdistrikt hörande, samt deras röster varit för förslaget bestämmande, kunde Tjernbergs ifrågavarande besvärstalan ej bifallas.

Om detta Kommerskollegii utslag förenade sig tjänstförrättande generaldirektören kommerserådet friherre Reinbinder, kommerserådet Nordström och t. f. kommerserådet Günther.

Referenten, tjänstförrättande kommerserådet Malmén förklarade att han, enär icke någon af de personer, som vid ifrågavarande valförrättning afgifvit röster, då varit vid sjömanshuset i Örnsköldsvik inskrifven, samt förty de alla måste, med afseende å 7 § i gällande sjömanshusreglemente, anses hafva saknat behörighet att i förrättningen deltaga, för sin del ansåge att den klandrade förrättningen och direktionens därpå grundade atgärd att till ombudsman utse Bergin borde undanröjas.

Tjernberg anförde underdåniga besvär.

Genom resolution den 22 oktober 1897 fann K. M:t, enär icke någon af de fartygsbefälhafvare, som afgifvit röster vid upprättande af förslag till besättande af ombudsmansbefattningen vid sjömanshuset i Örnsköldsvik, varit vid sjömanshuset i Örnsköldsvik inskrifven och således lagligen ägt deltaga i upprättandet af samma förslag, skäligt att, med ändring af Kommerskollegii öfverklagade utslag, undanröja klandrade förrättningen jämte sjömanshusdirektionens därpå grundade åtgärd att till ombudsman utse Bergin.

Tillika förklarade K. M:t att, med afseende därå att, enligt hvad upplyst blifvit, icke någon fartygsbefälhafvare blifvit vid sjömanshuset i Örnsköldsvik inskrifven, sjömanshusdirektionen skulle äga att förordna lämplig person att ombudsmansbefattningen tills vidare bestrida. *D. E.*

---

11. *Besvär i fråga om tillsättande af skeppsklarerare i Sundsvall. (Tolkning af 18 § i skeppsklarerareordningen.)*

Lediga skeppsklarerarebefattningen i Sundsvall söktes hos stadens handels- och sjöfartsnämnd af, förutom andra, S. och R. af hvilka den senare af nämnden antogs till skeppsklarerare.

Häröfver klagade S. hos Magistraten och åberopade till stöd för besvären att R. blifvit den 1 november 1895 af rådstufvurätten i Sundsvall fälld till ansvar för trolöshet mot hufvudman, i anseende hvartill S. icke ansåg R. hafva uppfyllt de uti 2 § skeppsklarerareordningen 9 juni 1893 för erhållande af skeppsklarerarebefattning uppställda villkor.

Under åberopande af 18 § i skeppsklarerareordningen förklarade magistraten genom utslag den 28 oktober 1896 de anförda besvären icke förtjäna afseende. S. fullföljde sin talan hos K. Bef:hde i Västernorrlands län, som genom utslag den 16 mars 1897 ej fann skäl vara anfördt, som kunde föranleda ändring i magistratens utslag.

S. anförde underdåniga besvär.

Efter Kommerskollegii hörande meddelade K. M:t beslut i målet den 10 december 1897 och förklarade däri att, enär R. med afseende däråt, att han genom domstols laga kraftvunna, under år 1895 meddelade utslag dömts till ansvar för trolöshet mot hufvudman, icke kunde anses hafva uppfyllt de villkor, som enligt 2 § i K. M:ts förnyade nådiga skeppsklarerareordning den 9 juni 1893 erfordrades för att blifva till skeppsklarerare antagen, samt handels- och sjöfartsnämnden följaktligen icke lagligen ägt att till skeppsklarerare utse R., alltså och då vid sådant förhållande det måste anses, att vid ärendets behandling hos nämnden fel förelupit af den beskaffenhet, att beslutet därom förty bort ogillas, fann K. M:t, i förmågo af 18 § skeppsklarerareordningen, skäligt att, med ändring af myndigheternas i målet meddelade utslag, undanröja handels- och sjöfartsnämndens beslut att till skeppsklarerare i Sundsvall antaga R. samt visa ärendet angående antagande af skeppsklarerare därstädes åter till handels- och sjöfartsnämnden för ny laglikmätig behandling.

D. E.

12. *Besvär af Blekinge läns landsting i fråga om fastställelse å särskilda af landstinget fattade beslut om bidrag till vägförbättringar inom länet.*

Vid sammanträde den 2 oktober 1895 godkände Blekinge läns landsting, genom särskilda beslut, uppgjorda kostnadsförslag rörande förbättring af tre namngifna vägar, däraf vägen mellan Holje och Nytteboda, samt atog sig, under villkor att statsbidrag erhölles, att förbättra dessa tre vägar och anvisade för sådant ändamål särskilda anslag att i 1896 års stat upptagas.

Besluten underställdes K. Bef:hdes i Blekinge län pröfning. Enligt kungörelse den 12 oktober 1895 fann sig K. Bef:hde lagligen hindrad att å besluten meddela fastställelse åberopande K. Bef:hde såsom skäl härför att, efter det nya väglagen med 1895 års ingång trädt i tillämpning, landstinget icke till följd af stadgandet i 2 § af k. förordningen om landsting ägt laglig befogenhet att fatta beslut, hvarigenom ej blott fragor rörande omläggning af allmänna vägar i olika väghållningsdistrikt af länet komme att undandragas de i väglagen omförmälta myndigheter och styrelser, utan äfven uttaxeringen af därför delvis behöfliga penningemedel skulle komma att drabba såväl medlemmar af stadssamhällena inom länet, hvilka ej hade skyldighet att i väghållningen på landet taga del, som ock medlemmar inom andra väghallningsdistrikt, hvilka i frågan ej hade del och enligt 5 § väglagen ej vore skyldiga att i kostnader deltaga.

Den 29 september 1896 beslöt landstinget, under förutsättning att K. Bef:hdes nyssnämnda beslut komme att vinna laga kraft eller fastställas, att, under vilkor att statsbidrag till två tredjedelar af de beräknade kostnaderna erhölles, anvisa visst belopp för förbättring af vägen mellan Holje och Nytteboda att ställas till vederbörande vägstyrelses förfogande. Då fastställelse å detta beslut söktes, resolverade K. Bef:hde den 30 september 1896 att K. Bef:hde, på de af K. Bef:hde beträffande samma vägföretag genom beslutet den 12 oktober 1895 anförda skäl, i den mån de vore tillämpliga å det i frågan af landstinget år 1896 fattade beslut, funne sig förtfarande vara lagligen förhindrad att meddela den begärda fastställelsen.

Öfver dessa K. Bef:hdes beslut anfördes af landstinget underdåniga besvär; därvid landstinget, jämlikt 60 § landstingsförordningen, underställde sina beslut K. M:ts pröfning; och anhöll landstinget att K. M:t måtte antingen fastställa besluten af den 2 oktober 1895 eller ock, därest K. M:t ej funne skäl att därtill lämna bifall, att det af 1896 års landsting fattade beslut matte godkännas, då det till däri afsedda vägförbättring anvisade anslagsbelopp skulle, enligt beslutet, ställas till vederbörande vägstyrelses förfogande.

Efter Kammarkollegii hörande förklarade K. M:t genom nådigt bref den 10 september 1897, att K. M:t ej fann skäl att göra ändring i K. Bef:hdes öfverklagade beslut af den 12 oktober 1895 och den 30 september 1896 eller att till landstingets hemställan om fastställelse å landstingets ifrågavarande beslut lämna bifall. *D. E.*

13. *Ang. af länsstyrelse meddeladt föreläggande för häradsskrifvare att vid vite tillhandahålla vägfyrktalsuppgifter.*

Med anledningaf framställning från vederbörande domhafvande anmodade K. Bef:hde i Östergötlands län genom skrifvelse den 7 augusti 1897 häradsskrifvaren i Åkerbo, Bankekinds och Hanekinds härads fögderi att för förestående val inför häradsrätten af vägstyrelser och revisorer inom nämnda härads väghållningsdistrikt till K. Bef:hde insända uppgift å hvarje kommuns inom fögderiet vägfyrktal.

Sedan häradsskrifvaren uti skrifvelse till K. Bef:hde anhållit om befrielse från fullgörandet af uppdraget, hvilket han af anförda skäl icke ansåg tillhöra häradsskrifvares tjänsteåligganden, förständigade K. Bef:hde honom att inom viss tid, vid vite af 100 kronor och ansvar såsom för tjänstefel, till K. Bef:hde insända ifrågavarande vägfyrktalsuppgifter.

Häradsskrifvaren ställde sig föreläggandet till efterrättelse, men anförde däröfver underdåniga besvär.

Genom nådigt bref den 26 november 1897 förklarade K. M:t att, enär klaganden fullgjort honom på grund af K. Bef:hdes föreläggande tillkommande skyldighet att till K. Bef:hde insända de för ofvannämnda val erforderliga vägfyrktlasuppgifter, funne K. M:t, som ansåge K. Bef:hde icke lagligen ägt att vid vite förelägga honom fullgöra samma skyldighet, besvären icke till vidare yttrande föranleda. *D. E.*

14. *Uppstår fråga om anläggning af ny allmän väg i samband med ny vägdelning, behöfver frågan ej behandlas i den ordning 4 § väglagen föreskrifver.*

Sedan kommissionslandtm. A. Arnberg, på grund af K. Bef:hdes i Uppsala län förordnande att i enlighet med grunderna i lagen ang. väghållningsbesvärets utgörande på landet den 23 okt. 1891 förrätta vägdelning inom Bro härads väghållningsdistrikt, med biträde af två gode män den 3 juni 1893 hållit sammanträde med distriktets vägbyggnadsskyldige, därvid i afseende å bl. a. följande till intagande i vägdelningen såsom bygdevägar föreslagna vägar, nämligen från Bro-Lossa-vägen vid Säbyholm dels förbi Adö gård till Ormuddens färjeställe och dels förbi Thoresta gård till Thoresta anhaltstation skiljaktiga meningar bland de tillstädesvarande yppat sig om nyttan och behofvet af dessa vägars indelande till underhåll såsom bygdevägar;

samt efter det förrättningsmännen på grund af föreskriften i 42 § väglagen till k. befhde afgifvit förslag i ämnet äfvensom de väghållningsskyldige inom distriktet blifvit vid sammanträde inför K. Bef:hde öfver nämnda förslag hörde, K. Bef:hde genom resolution den 4 nov. 1893 förordnat, att såsom bygdevägar skulle i vägdelningen ingå bl. a. ofvanomförmälda två vägsträckor;

så utlät sig, i anledning af häremot anförda besvär, Kammarkollegium, genom utslag den 17 maj 1894, att enär vid det förhållande, att dessa bägge vägar dittills varit endast enskilde by- eller utfartsvägar frågan om deras intagande såsom bygdevägar i distriktets vägdelning maste anses innefatta en fråga om anläggning af nya allmänna vägar, men K. Bef:hde icke, på sätt i 4 § väglagen för sådant fall föreskrefves, före meddelande af sitt beslut om samma vägars intagande i vägdelningen låtit härom inför häradsrätten i orten höra samtliga väghållningsskyldige, hvilka hade att i väghållningen med arbete eller penningar deltaga, eller inhämtat häradsrättens yttrande i ärendet, ty och som, med afseende å den tidsutdräkt, som ej mindre det för frågans behandling sålunda föreskrifna förfaringssätt än äfven nödvändigheten af vägarnes försättande i ett för bygdevägar erforderligt skick uppenbarligen skulle medföra, det ingalunda kunde vara lämpligt att, till uppehållande af vägdelningsförrättningens afslutande, med nämnda förrättning sammanföra frågor om nya vägars anläggande, pröfvade Kollegium skäligt K. Bef:hdes öfverklagade resolution i denna del upphäfva, vederbörande obetaget att om ifrågakomna tvenne vägars förklarande för allmänna särskildt i behörig ordning göra framställning efter befogenhet.

Häröfver anfördes besvär hos K. M:t, som, enligt resolution den 19 april 1895, förklarade att, då frågan rörande intagande i vägdelningen af nämnda vägar enligt 41 § i väglagen rätteligen blifvit vid vägdelningsförrättningen till handläggning företagen, samt frågan därefter behandlats på sätt i 42 § samma lag stadgades, ty och som Kollegium följaktligen saknat laga skäl att på andragna grunder undandraga sig pröfningen af de i denna del beträffande själfva saken hos Kollegium anförda besvär, pröfvade K. M:t skäligt att, med undanrödjande af Kollegii utslag i denna del af målet, visa detsamma åter till Kollegium, som hade att målet ånyo företaga och därmed vidare lagligen förfara.

G. T.

15. *Besvarstid för enskild klagande, hvilken ett utslag efter meddelad besvarshänvisning skall tillställas, räknas från det detta skett, ej från utslagets upplåsning i kyrka.*

Sedan K. Bef:hde i Kopparbergs län genom utslag den 8 aug. 1895 meddelat bestämmelser ifråga om fördelning till återbetalning af ett för afdikning och odling af mark tillhörande Fornby, Rossberga m. fl. byar och hemman inom By socken af allmänna medel beviljadt lanemunderstöd samt delägarne i berörda vattenafledningsföretag häröfver hos Kammarkollegium anfört besvär, utlät sig Kollegium i utslag den 27 dec. s. å., att som det enligt den af K. Bef:hde efter öfverklagade utslaget meddelade besvärshänvisning ålegat klagandena, hvilka icke kunde annorledes än såsom enskilda parter anses, att hafva med sina besvär till Kollegium inkommit, senast före kl. 12 å 30:e dagen efter det utslaget blifvit dem tillställdt, hvilket måste anses hafva skett den 25 aug. 1895, då utslaget enligt klagandenas exemplar antecknadt bevis blifvit i By sockens kyrka upplåst, men besvären först den 8 därpå följande oktober och således efter den föreskrifna tidens utgång till Kollegium inkommit, funne Kollegium desamma icke kunna till pröfning upptagas.

Häröfver besvärade sig ofvanämnde delägare hos K. M:t, som, enär K. Bef:hdes utslag icke kunde anses hafva blifvit klagandena, i enlighet med hvad i den af K. Bef:hde meddelade besvärshänvisning föreskrifvits, tillställdt därigenom, att utslaget blifvit upplåst i kyrkan, samt icke heller i öfrigt visadt blifvit, att utslaget tillställts klagandena inom sådan tid, att besvären öfver samma utslag, såsom för sent inkomna, icke bort af Kollegium till pröfning upptagas, enligt beslut den 5 juni 1896 fann godt, med undanröjande af Kollegii utslag, visa målet åter till Kollegium, som hade att detsamma å nyo företaga och därmed vidare lagligen förfara.

G. T.

16. *Äger kommunal myndighet vid talan å kommuns vägnar tillgodonjuta menighets besvärstid?*

Sedan K. Bef:hde i Jönköpings län genom utslag den 2 april 1895 på anförda grunder lämnat utan afseende ett å Jönköpings stads väghållningsskyldiges vägnar hos K. Bef:hde framställdt påstående om befrielse för nämnda väghållningsskyldige från dem åliggande underhåll af viss vägsträcka inom Rogberga socken, samt bl. a. fabrikören Th. Ringström m. fl. såsom ledamöter af drätselkammaren i Jönköping, å stadens vägnar, hos Kammarkollegium anfört besvär öfver K. Bef:hdes utslag, så utlät sig Kollegium genom utslag den 30 aug. 1895 att, enär drätselkammarens ledamöter icke i denna egenskap kunde vara att hänföra till menighet, utan det, i enlighet med meddelad besvärshänvisning, vid talans förlust ålegat dem, såsom enskilde parter, att hafva med sina besvär inkommit till Kollegium sist före kl. 12 å 30:e dagen från af utslaget erhållen del, samt nämnde klagande, hvilka måste anses hafva erhållit del af klandrade utslaget senast den 28 april 1895, hvilken dag utslaget blifvit i Jönköpings Sofia kyrka uppläst, först den 11 påföljande juni och således icke inom den föreskrifna tiden med sina besvär till Kollegium inkommit, funne Kollegium besvären icke kunna till pröfning upptagas.

I anledning af häremot anförda besvär meddelade K. M:t resolution den 21 febr. 1896 och, enär de hos Kollegium klagande ledamöterna i drätselkammaren i Jönköping å stadens vägnar fullföljt talan mot K. Bef:hdes i målet meddelade utslag, hvartill de, på grund af bestämmelserna uti 12 § af det för drätselkammaren gällande reglemente, jämväl måste anses ägt befogenhet, samt nämnda klagande förty i sin berörda egenskap varit i detta mål att till menighet hänföra, alltså och då Kollegium följaktligen saknat anledning att på de af Kollegium andragna skäl undandraga sig pröfningen af de utaf samma klagande å Jönköpings stads vägnar hos Kollegium anförda besvären, fann K. M:t skäligt att, med undanröjande af Kollegii utslag, visa målet åter till Kollegium, som hade att detsamma å nyo företaga och därmed vidare lagligen förfara. *G. T.*

17. *Ang. lagligheten af vissa i ett af K. Bef:hde fastställdt reglemente gifna bestämmelser om erläggande af särskilda afgifter vid obligatorisk kött- och fläskbesiktning å viss ort.*

Enligt stadsfullmäktiges i Jönköping beslut den 11 juni 1881, sedermera fastställdt af K. Bef:hde i länet, samt K. M:ts i anledning af besvär däröfver den 29 september 1882 gifna utslag har rörande försäljningen af fläsk eller kött af svin i Jönköping bl. a. föreskrifvits, att sådant, vid vite af 2 t. o. m. 100 kronor, icke finge offentligen utbjudas till salu, förrän detsamma blifvit undersökt å den byrå, som i staden funnes inrättad under hälsovårdsnämndens uppsikt, samt försedt med vederbörligt märke. För dylika undersökningar hafva af hälsovårdsnämnden dels genom en ordningsstadga för trikinbyråarna af den 24 november 1882 dels genom ett för stadens kött- och fläskbesiktningsbyrå upprättadt reglemente, som af stadsfullmäktige antagits och af k. bef:hde genom resolution den 6 februari 1896 till efterrättelse fastställts, vissa afgifter stadgats.

Under anförande att den sålunda för den torgförande allmänheten påbjudna förpliktelse, att icke allenast utan ersättning tillhandahålla undersökningsbyrån fordrade prof från hvarje till salu utbjudet stycke, utan jämväl erlägga afgift för undersökningen, med afseende å nuvarande prisförhållanden å fläsk vore oskälig och dessutom syntes vara i strid mot gällande hälsovårdsstadga för riket, anhöllo A. Skar och J. Kjellerstedt, å Rogberga sockens agrarförenings vägnar, i en af kommunalstämmorna inom åtskilliga socknar af Tveta härad biträdd ansökan, hos K. Bef:hde om befrielse för dem, som i Jönköping utbjöde och försålde slaktade svinkroppar, från alla undersökningsafgifter, en ansökan hvarå emellertid

K. Bef:hde genom resolution den 11 maj 1896 förklarat afseende icke lagligen kunna fästas. Häröfver anfördes af sökandena besvär hos K. M:t, öfver hvilka besvär såväl K. Bef:hdes som Medicinalstyrelsens och Kommerskollegii utlåtande blifvit inhämtadt. Sistnämnda ämbetsverk anförde i hufvudsak följande:

Om det ock må antagas att, utöfver de i § 15 af 1874 års hälsovårdsstadga med hänsyn till hälsovårdens intressen medgifna undantag från i öfrigt gällande bestämmelser om handelsfrihet beträffande födoämnen, kunna med stöd af § 24 i nämnda stadga meddelas föreskrifter om obligatorisk besiktning af svinkött, som i stad offentligen utbjudes till salu, lärer dock icke å det i sistnämnda § gifna bemyndigande till meddelande af nya eller ytterligare föreskrifter i afseende å allmänna hälsovården eller å andra författningsrum kunna lagligen grundas den ifråga om handel med lifsförnödenheter ytterligare inskränkande bestämmelsen, att allmänheten skall drabbas af en med den obligatoriska undersökningen förenad utgift, hvars belopp tillika skulle göras beroende af ortmyndigheternas godtfinnande. Att en bestämmelse af sådant innehåll saknar berättigande, framginge äfven af den af klagandena åberopade i omförmälda § 15 mom. 3 meddelade föreskrift, att af till försäljning afsedt födoämne prof för undersökning får tagas endast mot ersättning enligt vanligt handelspris, till grund för hvilket stadgande synbarligen låge en afsikt att allmänheten vid idkande af handel med födoämnen icke måtte, utöfver de hinder och olägenheter som af författningens stadganden vållas, drabbas genom deras tillämpning af någon direkt utgift. Och ansåge Kollegium därför, att stadsfullmäktige i Jönköping icke bort vinna fastställelse å sitt beslut om afgifts erläggande för obligatorisk undersökning af svinkött.

K. M:t har ock med anledning af de anförda besvären genom utslag af den 15 oktober 1897 förklarat det ifrågavarande beslutet icke vara lagligen bindande.

I. F.

Innehåll:

Uppsatser: **Reuterskiöld, C. A.**, Om åtalsrätt och svarandeplikt i tryckfrihetsmål.
Törnebladh, R., Anteckningar om praxis vid gemensamma voteringar inom riksdagens kamrar.
Nyström, J. F., Några jämförelser mellan de skandinaviska länderna.
Referat: Litteratur, n:ris 4—8.
Administrativ praxis, n:ris 7—17.

För närmaste tiden bestämda uppsatser:

Svensén, E., Proportionell representation.

Till red. insända böcker:

Stoerk, F. Die Litteratur des internationalen Rechts 1884 bis 1894. Lpzg 1896.
Stoerk, F. Studien zum See- und Binnen-Schiffahrtsrecht. (Sonderabdruck aus dem Wörterbuch des deut. Verwaltungsr., herausg. v. Dr Karl Freiherrn v. Stengel.) Freib. i. B. 1897.
Flodström, I. Artificiella och naturliga metoder för proportionsval. (Öfvertryck ur Finsk Tidskrift XXXXIV.) Hfrs 1898.
Olivecrona, K. Testamentsrätten enligt svensk lagstiftning. Andra omarbetade upplagan. *W. Schultz.* Ups. 1898.

Ur pressens omdömen:

Svenska Dagbladet: "Statsvetenskaplig Tidskrift har med detta första häfte gjort en mycket lycklig debut. Och vi våga därför hoppas, att den, såsom den förtjänar, också måtte kunna vinna spridning icke blott bland fackmän utan också bland den större bildningssökande allmänheten."

Stockholms Dagblad: "Den icke minst värderika, ehuru kortaste delen af det föreliggande häftet bildas till slut — under rubriken 'Administrativ praxis' — af några prejudikat."

Aftonbladet: "Blir fortsättningen början lik och kunna här olika åsigter — 'alinism' lika väl som 'hedinism' — under inbördes aktning och välvilja mötas i gemensamt sträfvande efter sanningen, så ha vi all anledning att helsa den nya tidskriften välkommen."

Nya Dagligt Allehanda: "Tidskriften — — — framträder i sitt nämda profnummer på ett i allo fördelaktigt sätt."

Upsala, W. Schultz' *förlag:*

Olivecrona, K. *Testamentsrätten enligt svensk lagstiftning.* Andra omarbetade upplagan. (1898.) Pris 7: 50.

——. *Om makars giftorätt i bo och boets förvaltning.* Femte öfversedda upplagan. Pris 8 kr.

——. *Om dödsstraffet.* Andra fullständigt omarbetade upplagan. Pris 5: 50.

Nordling, E. V. *Lagfarts- och inteckningslagarne af den 16 Juni 1875 med tillhörande författningar.* Andra omarbetade upplagan. Pris 5 kr.

Uppsala 1898. Almqvist & Wiksells Boktr.-Aktieb.